

EG

Jaunā Gaite

307
ZIEMA 2021

9 770448 917000 16 >

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRĀJUMS KULTŪRAI UN BRĪVAI DOMAI

ISSUE 307
WINTER 2021

Jaunā Gaita, published since 1955, is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief – Juris Žagariņš
Phone: 413-732-3803; 413-519-8266
juris.zagarins@gmail.com

Art Editor – Linda Treija
<lindatreija6@gmail.com>

Literature Editor – Vladis Spāre
<vladis.spare@gmail.com>

Assistant Literature Editor –
Sandra Ratniece
<ratniece.epasts@gmail.com>

Contributing Editors
Dace Aperāne, Voldemārs Avens,
Vita Gaiķe, Lāsma Gaitniece,
Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Šlesers, Lienīte Medne-Spāre,
Lilita Zalkalne

Business Manager – Tija Kārkle
1515 Richmond Hwy, Apt. 805
Arlington, VA 22202, U. S. A.
tijalaura@comcast.net

JG home page and archive
<jaunagaita.net>

Subscription rates:

1 year: USD 39 = EUR 34
2 years: USD 76 = EUR 66
Single issue: USD 10 = EUR 9
All other currencies at prevailing
exchange rate

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Contributions are tax-deductible
in the USA.

Printed by
SIA Drukātava, Rīga, Latvia and
TigerPress, East Longmeadow MA, USA

ISSN 0448-9179

68. GADAGĀJUMS 307. NUMURS – ZIEMA S A T U R S

- 2 Andra Manfelde – dzeja
6 Dagnija Dreika – prozdzeja
10 Maija Migla-Streiča – dzeja
12 Jānis Elsbergs – dzeja
14 Vlads Brazjūns – tulkota dzeja
17 Inta Kampara – dzeja
19 Andris Zeibots – dzeja un stāsts
26 Inga Pizāne – dzeja un stāsts
31 Signe Viška – stāsts
36 Dace Vīgante – romāna fragments
40 Silvija Brice – stāsts
42 Arnolds Cveigs – stāsts (tulkojums)
M Ā K S L A
46 Dace Lamberga. Rīgas mākslinieku grupa – 100
53 Linda Treija. Strīdus siena Akas ielā
54 Linda Treija. Mākslinieku saiets Katskiļos
M Ū Z I K A
56 Dace Aperāne. Rudens bagātīgā raža
G R Ā M A T A S
Sandra Ratniece:
58 Juris Kronbergs. *Debesīs Dievs bīda mēbeles*
60 Juris Helds. *Svētījiet maldugunis*
61 Dace Micāne-Zālīte. *Zalktenes divas saules*
63 Kristīne Ilziņa: Māris Bērziņš. *Nākotnes kalējs*
65 Silvija Ģibiete: Laila Hirvisāri. *Viņas Augstība Katrīna II*
67 Lāsma Gaitniece: Inese Krūmiņa. *Vilkme*
69 Anita Liepiņa. Sēlijas diženā meita
71 D A Ž O S V Ā R D O S
74 I N M E M O R I A M

Uz vāka: Linda Treija. Detaļa no scenogrāfijas
zīmējuma mūziklam *Homo Novus*. Akvarelis,
zīmulis uz papīra. 2007

JG pateicas par PBLA KF un Labvēļu atbalstu!

Uga Skulme. Portrets. *Vīrietis pie galda*. 1923. Audekls, eļļa, 65,5 × 54,5 cm. LNMM

Skat. Daces Lambergas rakstu 46. lpp

Andra Manfelde ir sešpadsmit grāmatu autore. Raksta prozu un dzeju. Bērniem rakstītās grāmatas ilustrē pati, jo Rīgas Lietišķās Mākslas vidusskolā ieguvusi specialitāti „dekoratīvu objektu tēlnieks”. Pēdējā, 2021. gadā, izdevniecības Aminori izdotajā prozas miniatūru krājumā *Uzzīmē baltu lietu*, stāsta par savu pieredzi apgūstot mākslas pamatus. Savos darbos nevirās no traumatiskas pieredzes. Divās grāmatās piešķārusies izsūnīto tematikai. Šobrīd top dzejas cikls *Poēma ar mammu*. Ne tikai par bērniību, kas pavadīta laukos netālu no Kuldīgas – autore dzimtās vietas, bet arī par tuvinieku likteņiem.

Andra Manfelde

POĒMA AR MAMMU

Fragmenti no topošā dzejas cikla

Kārlis:

„turi manu roku, stipri, stipri
zelta druvas, kūpoši lauki
iedeguši traktoristi, brāļi un draugi
dzīvie posmi starp mehānismiem un zemi
tie, kuri cīnās starp gaismu un sauli
tie, kuri ieplēš zemē zīmes
un ved mājās baltus graudus
spirti, spirti
turi manu roku stipri spirti
palīdzi piecelties, tu taču mācēji
sagaidīt mani ik vakaru mājās tik silta
celsimies prom no šīs kušetes, cirozes
tiksim atpakaļ mūsu sākumā
kur pāri rūgstošai zemei
tu tuvojies balta
ar kallām pār roku
kur tūbas un tromboni
kur viesu mutes maļ pamīšus
cerīgas dziesmas un cienastus
cauri dubļiem un vizbuļiem – gaviles
tonakt solījos priekā turēties mūžīgi
bet šajā spriegumā starp dzelzi un zemi

vajag spirtu
mani vīri stipri spirti stipri spirti stipri spirti

tava plauksta izirst kā aukla
šūpojos naktī viens un degošs
pilns alku, sāpju un slāpju.”

Lidija:

„kā man tevi izglābt?
apses prasa
šķinda prasa
ķēde lopam uz kakla un kokā
šūpojas
prasīdama
vaivaivaī
kā man izglābt?
vai tā nav nasta?
asaras prasa
asaras asinis prasa

kliedzu uz tevi, lai nevelcies mājā, kad atkal ar vīriem pēc darba kā izlurbis lops
modies vainīgs un solījies tikai ūdeni turpmāko dzīvi, līdz pirmajai talkai
jo vai tad sievieti ūdeni dod? sievieti rīklēs lej spirtu, jo tie jau tie svešie vīri, traktoru vīri,
skauģes lej degvīnu glāzēs
mans pēckara vīrs, septiņus gadus jaunākais vīrs, kas šam var notikt? smieklī sader ar
slāpēm
bet smieklī derībās zaudē

uzsit zolīti!
iededz papirosu!
izrauj graņonku!
strādā no ausmas līdz ausmai!
iededzis, stiegrains, ēdienu vajag, ēdienu vīrs vienmēr prasa

prasa ieķerties rokās
prasa lai izceļu laukā
prasa lai atgriežu dzīvu
padzert no krūtīm, lai mūžam šam neslāpst
saritināties klēpī kā ziedam.”

mamma:

„man nav bail
es eju lejā
nēši ir svāri
spaiņiem no skārda
man nav bail
pa labi tupeņu lauks
pa kreisi
pagrabaugša
ik gadsimta ceturksni

tur noliek zārku
bet katru rudeni
atver lūku
un saber saknes
mitrumā, aukstumā, tumsā
spelgoņā dziļumā nokāpt
ziemā, kad zeme atgādināta
noskrubinātu kaulu
ir daudz grūtāk
nav bail
bail?
spaiņi iekārti nēšos
kā zvani bez mēlēm
iešķindas, iečikstas
iedziedas šķībi
kā es
kad manī klausās tikai šīs egles
un kārkli
pasmelju ūdeni saujās
paslēpju seju
vistīrākajā no visām parādībām un lietām
it kā es varētu paslēpties
avota ūdenī
no parādībām, notikumiem un lietām
no sākuma labo
tad kreiso
tikai ar taisnu muguru
var uzkāpt atpakaļ kalnā
kā temīda, kas pametusi savus jautājumus guļam
kaut kur pie rāceņiem un zemes”

iecērt šo kapli (zemē)
uzdakšo, iekapā, iešņāp, pārdur, uzšķērd, uzver, uzar
te nav ne bultu, ne sebastjana
nekā sakrāla un tomēr
viss, kam pieskaries, ir jāpaceļ
jāaiznes līdz galam, jānoliek vietā
te ir jāuzārda, jāievaino, jācaurdur
kā ķermenis cīnās ar laiku
tā zemnieks ar zemi

es redzu –
viņai saule uz muguras
pat ja zem tās
dilis deķis, piebāzts ar čaganu zāli
jāsasien tik cieši, ka nokrakšķ locītavas
jāuzveļ uz muguras, jāpaliek stāvam
es redzu – viņa salīgojas, it kā nestu visu
kas bijis, ir, būs
saule uz muguras

es kā bambālis augšpēdus apvēlies vēroju
kā putni sadiedz debesis un maigs vējš spēlējas lapās

notrauc pa ziedam
krustīm met zarus
uz takas
kamēr viņa
iecērt šo dakšu (miesā)

jēli nagi! ne kapli, ne grābekli, siena pantē kā beigta spindzele, paskat, ļocī, cik tev to ogu, tās tak brangās rupeiķu krizdoles, gausam sliņķam kā rožaini sivēni, skruļotām kātu aštelēm aizlon gar ērkšķiem un pašas ripo uz klēpi! bet tev viss pie zemes, bērs. darbs tevīm bēdzis kā launaga ēnas, kā nomidža rosība, kā vecuma snauda! aizkacēt liepzara ziedīņus varēsi? izdētās olas no perēkļa lasīsi? pieliec pie auss un pakrati dūšīgi, va nau padēkļa vanckars, tiš! patrenc klukses ar kūju, ūjini suņam un pēcāk goves, droši do telēnam ņuku un kad šis aplaizīs ģīmi, tu knosīsies tālāk kā dieviņa bučota

ceļmallapu princis un princese
dadža lapas pavēnis
zem laužto siržu krūma
slapjš Džeris kā vecmāmiņa un zirgs
sega – lidojošs tepiķis
naglas kūts sienā
„kurš aizčurās tālāk?”
sacensībās ar māsīcu
uzvarētājs izdzēsts no atmiņas
vecā Ineses lelle ar nocirptiem matiem
tie neataug un es viņos
spēlēties mammās un lellēs

mamma māšai nočiepusi lelli
un pārgriezusi vēderu
„kāpēc?”
„lai redzētu, kas iekšā”
„un kas?”
mamma parausta plecus
it kā grasītos lidot
un ko tad māša? brēca?
griezi ar nazi vai šķērēm?
izdevās uzreiz vai bija jāpamokās?
lielākā daļa jautājumu rodas pēc sarunas
it kā notikums būtu smagums
kam vajag laiku, lai aizsniegtu dziļumu

atmiņu driska ir putniņš kurš peldējis augšup desmitiem gadu
es to atņēmu kaķim un ietinu baltajās nātrēs
no tādām bērni sūc nektāru
it kā spēlētos bitēs
apraku zem vecās liepas
(tagad tur celms)
bet pēc stikliņa
es spētu uzmeklēt kaulus
ar noplēstiem spārniem

sētas bērni dzīvo pilsētās, kur kazaki-razbojniki
viņi man būtu izstāstījuši, kā vajag „sekretikos”
bet es mācēju paslēpes ar Džeri, augstāk par zemi kokā, sālsstabos pati ar sevi □

Dagnija Dreika – dzejniece, rakstniece, tulkotāja, dzimusi Rīgā 1951. gadā. Beigusi LVU svešvalodu fakultāti, kur studējusi franču un angļu valodas. 1989. gadā apguvusi serbu un horvātu valodas Belgradā un Zagrebā. Publicēties sākusi ap 1969. gadu, pirmo dzejoļu krājumu izdevusi 1971. gadā. Dagnija Dreika kopš studiju beigšanas profesionāli strādā literatūrā. Ir Rakstnieku savienības, Autoru apvienības un Žurnālistu savienības biedre. Raksta gan pieaugušajiem, gan bērniem, tulko no angļu, franču un slāvu grupas valodām, ir daudzu pazīstamu dziesmu tekstu autore. Brīvi runā sešās valodās un piedalās festivālos dažādās zemēs, kur vienmēr ir gaidīta viešņa saziņas spēju dēļ. Ir daudzu grāmatu autore: dzejas krājumu *Brūnās zvaigznes* (1971), *Mēnessērdzība* (1975), *Delta* (1982), *Ziedos ieleja* (1986), *Sniegs un pilnmēness* (1990), *Priekšsvētvakars* (1994), *Ūdensvējš* (1999), *Dievpalīgs* (2000), *Dievzirdziņi, velna zirgi* (2005). Prozas: *Stāsti un sāgas* (1981), *Šaipus lietiem, taipus vējiem* (1989), *Krimināletīdes* (1997), *Burvi, mans burvi* (1998), *Vēja smieklis* (2001), *Patiesības izrakumi* (2009). Viņas dzeja tulkota daudzās mēlēs, plašākā dzejas grāmata izdota trijās valodās Vācijā, bulgāru tulkojumā Bulgārijā, proza – Armēnijā. 2004. gadā Dagnija Dreika saņēmusi gada balvu literatūrā par H. Melvila romāna *Mobijs Diks* tulkojumu. 2008. gadā – Itālijas Mario dell'Agatas prēmiju un 2009. gadā – Beļģijas Morisa Karēma prēmiju. 2019. gadā Dagnija Dreika saņēma Francijas Literatūras un mākslas ordeni par franču klasikas tulkojumiem.

Dagnija Dreika

PROZDZEJA

VALODA KĀ ĒRĢELES

Ikreiz, kad runāju, itin kā spēlēju kādu melodiju – vairāk vai mazāk pazīstamu, vilinošu un skaistu. Savā mēlē vai citā, alga viena – dažas kļūst tuvākas, citas paliek tālākas, bet valdzina visas. Pazīstu daudzas, saprotu vairākas, lasu, rakstu un dziedu tajās, viss notiek.

Katra valoda ir mūzikas instruments ar savām īpatnībām. Proti vai ne, uztver vai ne, praktizējies un pievienojies,

Ja vēlies, mums katram ir kāda neatvairāma pieķeršanās kādam vai kaut kam, kā bez tās, tiesa gan, neba jebkuram patīk vārdu un zilbju mūzika, notis var būt tālas

Un svešas kā beznosaukuma zvaigznes kaut kur izplatījumā, ir arī tādas, protams, neizburtojami ķīļu raksti uz plāksnēm no dedzināta māla,

Bet es zinu skaņas, kas atgādina stabuļu radītās, iedziļinos reģistros, kuri aizrauj elpu, pētu tembru un augstumu, atmiņas blokus un nogulas,

Kas tur glabājas – senas partitūras kā aizvēsturiskas ainavas, ko var saskatīt, atverot aizlodētas lūkas un aizmūrētus logus.

MEKLĒJOT RAKSTOS

Atvēru sējumu uz labu laimi. Citēju Nostradamu: „Sērga aizies tāpat kā nākusi” –vai es uzšķīru tieši to, ko cerēju atrast?

Mēs taču gribam dzirdēt tikai to, ko kārojam – un neba pravietojumu, ka jāmirst pašu muļķības dēļ.

Zinu, ka viņu kopā ar ģimeni aizrāva prom viena tāda indeve. Viņš bija ārsts un darīja savu darbu – viņam nebija citas izejas, arī nojaušot, kādas būs beigas.

Un – kāda starpība, jo savs gals tik un tā agrāk vai vēlāk kaut kur panāks katru?

Ja nu vienīgi bēgot un slapstoties varētu pakavēties šajā pasaulē kādu neilgu strēķīti vēl.

Taču nē – viņš nebija no tādiem. Likteņu un gadu simtu dzejotājs, tāds zinībviirs zvaigžņu tulks, kas raksta: *Tant attendu ne reviendra jamais* – „Tik ļoti gaidītais nekad vairs neatgriezīsies” – vai ar to domāts laiks pirms ligas? Tas viss tik pazīstams, it kā būtu sacerēts šodien.

„Lai tas, kurš lasījis šīs dzejas, apdomā tās saprātīgi” – jā, tur es varu viņam tikai pievienoties.

NEPASAKĀMAIS, BET PATEIKTAIS

Uzvedums risinās, līdz iespēlējas, lāgiem bezmaz pusi gadsimta. Jau zinu – viss, kas apļo, atgriežas. Tāds nestājošs, riņķojošs karuselis. Un tam blakām – leijerkaste, uz kuras sēž raibs kaķis. Šādu ainu redzēju Parīzē, kur iestrēgu uz ilgu. Noklīdu.

Mana dzīve ir svētki, kurus sev sagādāju, lai nesāpētu sirds. Kāds skatiens, kad uz brīdi laiks sastingst uz vietas un krāsainās, ātri traucošās kamaniņas maina pasažierus. Īpašais smaids, uz kuru tiesības tikai man. Dzejas, kur varu atkārtot, ko vien vēlos, no kuras vietas gribu. Un es saceru, kas man tik, ja īstenība mani nesaista, kaut vai dejoju uz izdegušām oglēm.

Taču karuselis jau pagausinājis gaitu, balti raibie, lidojošie zirdziņi slīd aizvien lēnāk, zeltījumi apsūbējuši, mūzika vairs nav tā, kas agrāk, kaķis aizgājis ķert peles, izrāde sāk atgādināt melnbaltu, sašvīkātu filmu. Viss notiek ne tad, kad vajag, pēc nepareiza scenārija, vai arī pēcāk izrādīsies, ka tā bija domāts, lai līdz beigām nevar saprast jēgu.

Literatūra nepaspēj panākt dzīvi, kas skrien žiglāk, veiklāk maina virzienus. Rau, bija draugs, bet vairs nav, likās – ir mīlestība, taču nogrima laika mūklājā, aizvien retāk atgādinot par sevi. Jau kuro reizi tā aizvirpuļo garām, tikai bleķa zirģelis pamāj ar asti un attālinās bēgot.

Man vienalga, beidzot viss pasacīts skaidri, bet tam nav nozīmes, tālāk netikt, skrējiens apstājies, notiek braucēju maiņa, bet es palieku tur, kur esmu, jo mana svētku tērpa mala iespiesta spīlēs.

Un mēs atkal raugāties viens otrā klusējot, jo vārdu trūkst.

„Ko tu dari, kad nemīli?” Mūžīgais jautājums. Arī tad es mīlu.

ĒVERĢĒLĪBAS

Tām ir sava zināšana un prasmes. Saimniecība. Es kopā ar kaķēnu kūleņoju uz grīdas, manas rokas saskrāpētas līdz elkoņiem, mēbeles apskrāpētas.

Nesaklausu, ka no otras istabas, ģērbusies tumši zaļā žoržeta kleitā, mani sauc māte.

Kaut kur netālu ierūcas pērcons, itin kā barga balss brīdinātu, ka nav daudz laika draiskulībām, pasaule drīz vien kļūs savādāka. Tāda, kādu to redzēt nekad nav nācies.

Bet – pagaidām esmu kā atspīdums, skrienu kā vējš, apsteidzot ligas, kas seko pa pēdām. Varbūt panāks. Jau bez trokšņa sācis

Savu gaitu pulkstenis, kura tikšķi atgādina birstošu vara monētu skaņu. Viņa godība,

Kura norādījumus nedzirdu vēl arvien.

Šīs ainas uznirst no pašiem aizkadra dziļumiem. Es vēl blēņojos, rotaļājos ar zalkšiem, kuri ir manas krelles un kaklarotas – silti un sausi, tīdamiens man ap kaklu un rokām kā sprādzes.

Esmu bērns, kas neklausu un vienmēr nozūd kaut kur. Maza sodība,

Kuras liktenis kādā augļu dārzā jau ienācies.

VISS JAU IR CITS

Ziemassvētku vecītis reizumis paiet garām. Raugās tikai uz priekšu, griezties atpakaļ šim nenāk ne prātā, ir taču jānopelna solītā alga, sīkie palaidņi viņu rausta aiz bārdas un stērbelēm, kājas stieg sniega sanesumos, zābaku pazoles slīd.

Un tad viņš ir projām, turklāt iedams arvien ātrāk, varbūt pat skriedams, ūjinātāju kļedzienu pavadīts, ar maisu uz pleca. Kas šajā nešļavā būs, nemūžam nevar zināt. Un, kad atvērsi savu sainīti, tur būs tas, ko nevajadzēja, taču sūdzēties ir par vēlu, šis jau tālu, bet apkārt viss jau cits.

Spožās gaismas apdziest, grīda slidena – kā jau ledus, kurnēt kauns, neviens arī neuzklausīs. Svētais Nikolajs ir pārāk neatsaucīgs, lūdzēju allaž par daudz. Spīdums

Nobružājas, ragavu slieces čirkst uz bruģa aplam griezīgi, itin kā ar nazi vilktu pa stiklu, eglīšu mantiņas jau ir sadauzītas.

Virš baznīcas smailes smags padebess pelēkās nokrāsās. Tas nolaižas aizvien zemāk kā nolemtība, pilns krusas graudiem.

Un es raugos uz sudrabainām zvaigznītēm asarojošos kokos, ejot uz pēdējo autobusu, tā arī nesapratusi, kādēļ šie raud.

DZEJNIEKI ALLAŽ

Diena tērpjas miglā, vējš dancina kokus, mākoņi pierietējuši nepiepildītiem sapņiem, izdzisušiem vārdiem un atmetām domām, kurām vairs nav nozīmes. Es slēpjos aiz aprautām frāzēm, slīdot pa virsu un vairs netaustoties dziļumā, kur paslēpti sāpīgi atklājumi. Daudzi no tiem bija skaidri saskatāmi, tikai es necentos redzēt.

Dzejnieki ir tāda īpaša nācija, ne ko pielikt, ne atņemt. Dieva darbi jādara pašiem. Un teorijas neatbilst praksei.

Marmora un granīta pieminekļi, ideju aizmetņi, straumju aizskalotas rindas, kas adresētas kādam, kurš tās nelasis...

Tie, kas jau prom, tiks pie skaidrības vieglāk. No augšas viss ir pārskatāmāks. Uzraksts no citlaika pārpratuma pēc palicis nedzēsts.

Viena patiesība ir neapstrīdama. Draudēs sods vai ne, mēs tik un tā savus mazos priecīgus zagsim.

Kāds lūdza, lai uzrakstu kaut ko par mīlestību, un nu es sēžu un prātoju par to, kas ir īsts

Un kas ne, gluži kā nauda – nav ūdenszīmes, un parādās viltojums, no frāzēm

Spraucas ārā tas, kas slēpjas aiz vārdiem. Dzīves līnija plaukstā iecirtusies

Neizdzēšami, tāpat likteņa. Dzejniekos iet kā zaldātos – pēc aicinājuma. Un reizēm neatgriežas. Vienmēr sirdssāpes un nebeidzamas tērgāšanas pie tukšām un pilnām glāzēm.

Lietus ir lirisks un poētisks sarunbiedrs, tas ir klāt – nelūgtais viesis.

Splīns jau ielavījies dvēselē, lāsītes bungo skumji. Klusi līst.

Tik vientulīgs vakars, ka nav ne rindas, ko pierakstīt.

ŪDENSBLUSAS UN PAĢIRAS

Es neatceros par tevi, kad dziedu un deju pa pļavu ar folkloristiem, atstājot smagumu aiz sevis, noliekot

Zem akmens, lai guļ un nemostas. Lietuviešu bunguvīrs sūdzas – te šo apsmejojot uzvārda dēļ, viņu saucot Paģirnis.

Atbildu, ka mani daži ārzemju kolēģi dēvē par Dafniju – tas ir mazītiņš vēzītis, gluži kā ūdens blusa.

Katram savs. „Ļepato, ļepato,” zāga dīdītājs dzied. „Kalnā augšā un atkal lejā!” Tas viss

Ir pareizi, ja reiz ir kāpums, būs arī kritums. Neizbēgami. Esmu to apjēgusi,

„Dzejniekam nav nepieciešams būt laimīgam!” kāds teica. Viņam laikam taisnība, es liksmi lēkāju leišu dziesmas ritmā. Paģiras nāks vēlāk – tās var kavēties, bet pienāks, jo tāda tām daba.

No cēloņiem pie sekām, no augšienes līdz apakšai, tā jābūt, jo tā ir pareizi un labi.

Gluži kā teicienā

„Pat ūdenī dzīvo blusas!”

Un tālāk jau taviem vārdiem: „Lai veicas!”

Maija Migla-Streiča

Pēc profesijas esmu žurnāliste, 40 gadus nostrādāju Latvijas Televīzijas ziņu raidījumā „Panorāma”. Arī Barikāžu laikā biju ierindā un intervēju barikāžu dalībniekus. Manas tēmas galvenokārt saistītas ar zvejniecību un lauksaimniecību. Latvijas simtgadē tiku apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeni.

Dzejoļus sāku rakstīt, vēl būdama Liepājas jauno literātu apvienībā, sastādīju dzejoļu krājumu, vēl tikai mazliet bija jāpiestrādā, recenzijas bija atzinīgas, bet sāku strādāt televīzijā, un tas izmainīja manu dzīves ritmu...

2020. gadā iznāca mans vēsturiskais dzimtas romāns *Matildes gadsimts*, bet šogad grāmata par dažādiem amizantiem notikumiem televīzijas gaitās *Nenopietni nopietni TV aizkadri*. Dzejoļi vēl stāv neizdoti...

Nolemtās

Manas debesis, manas –
nolemtas, neapjaustas...
Un kas tad ir viņās,
ka iestigt tik dziļi
ar trīsošu skaņu, tik kautri un tīksmi
vajag,
un kaut kur ir varavīksne.

Nesauc mani lejā.
Nelikšu rokas uz taviem stiprajiem pleciem
un neļaušu izcelt pa debesu logu
savu augumu, matus un glāstus.
Nepārvērt to par joku,
nesauc.

Tavas zeķes ir cauras, es redzu, jā redzu –
no augšas ar puķēm tās piebēršu pilnas.
Lai zied,
un varbūt lai pašas uz debesīm iet.

Zinu, vienmēr
tavas lūpas ir maiguma izslāpušas,
bet te pārpārēm avoti urdz –
pat skumjas,
spārngalus iemērkušas,
par viendienītēm uz zemes spurdz.

Ziedēs, drīz ziedēs –
raisīsies vaļā
uz saulrietu ziņkāras acis,
un neskūpstīs pirmajā naktī viņas neviens.
Tā nebūs zemes daļa.

Un kas tad viņās ir tāds...

Vāvere

Cik viegls tapa priedes zars, kopš vāvere
to iešūpoja paralēli vējam. Un mazais augumiņš kā rūsgans zemes
zieds,
uz sēklu tiekdamies,
vēl pakavējās debesīs
un izvēlējās
sev sapni... Tagad nomods kavējas.
Vien pienaina un palsa gaisma
te pārpludo, un kaut kas zaļš
un ass man iedur sakarsušā pierē.
Es vāvere. Ne sapnī vairs, bet kokā,
un zara gals
ir pārāk lokans.

Nianse

Putns, nejoko ar mani!
No tumšzilu spārnu vēdām
pār galdu, pie kura mēs sēdam, pārskrien ēna. Un tikai.
Un aiztek kā smiltis caur izplestiem pirkstiem
debesu nojausmas, mūžības dzirkstis
pār to galdu, pie kura mēs sēdam, tikai nianse, tikai ēnas
no tumšzilu spārnu vēdām...

Ak, nejoko jel ar mani,
Putns!

Rītausma

Vienīgā stunda šai pasaulē,
kuru piepildīt mūzika nevar
/ tikai tā, kas no dvēseles nāk /,
kurā neieskrien putna kļiedziens,
rāma atgaisma neieslīd, –
sākuma brīdis ar nojausmas smaržu-
balts rītausmas piens,
kur šūpoties, kamēr
no dienas dzīvs sauciens augumā tirpst.

Sapnis

It kā balts gulbis skrēja pret vēju,
it kā caur lapotni mirklīgi saulstari krita,
it kā mani kāds sauca... Es sadzirdēju
un iebēgu papeles ziedā tai rītā.

Un iebēgu smaržā, un iebēgu vējā,
un aizziedējos līdz sakņu galiem.
... bet pāri vēlreiz balts gulbis skrēja,
un mani kāds sauca. Nenosalis.

Jānis Elsbergs

9 1/2 dzīvības

Nakts zīmes

1

paņemt
visu manu miegu
un novilkst svītru
lai es tai netieku pāri –
tas nebija īpaši žēlīgi

un tomēr:
tagad es precīzi zinu
kur tu esi
un kur ir mans miegs

tas nav maz

2

kādā tumšā tumšā naktī
kādā tumšā tumšā mežā
tu gāji kaila
un tavas rūdītās pēdas
nelikās īpaši zinīs par čiekuriem
kam gadījās uzkāpt

un tu apstājies
un tava roka nevilšus ieslīdēja
tev pašai starp kājām

Kaķim esot deviņas dzīvības. Man kā dzejniekam varbūt vairāk. Sazin, cik reizi esmu nozvērējies nekad vairs nerakstīt. Pēdējā tāda reize bija martā, kad biju uzrakstījis „Nakts zīmes”. Tad „nekad vairs” ilga piecus mēnešus, kam sekoja te „Nakts zīmēm” sekojošais. Tagad sajūta atkal ir līdzīga. Īpaši par pilnu to neņemu, tomēr katram gadījumam piedāvāju lasītājiem savu kārtējo „pēdējo publikāciju”.

Skat. arī Jāņa Elsberga dzejoļu kopu *Bez variantiem*, JG nr. 302, rudens 2020. [red.]

un tev gribējās kliegt
bet tu nekliedzī
jo tumsā glūnēja kaut kādu zvēru acis

un pēkšņā nespēkā
tu nokriti miklajās sūnās
un migla apsedza tevi ar baltu palagu
un es vairs nevaru tevi tur atrast

bet tu tur esi

3

un pēkšņi
manī pamodās spēja
uzrāpties visaugstākajā priedē
un es uzrāpos
un gaidīju rītu

un tad rīts nāca
ar visu savu smagumu
un zars, protams, lūza
un es uzkritu, protams, tieši tev virsū
un mēs ietiecāmies dziļi zem zemes

un tur
kāda pazemes ezera vieglo vilnīšu ritmā
tu meties dejot ar veļiem

un es skatījos tevī ar savām aklajām acīm

kaut kas tik skaists ir iespējams tikai zem
zemes

21. 03. 2021.

* * *

Saulriets, klusums un atmiņas.
Sāpēm būs pārvērsties par ēnām,
un nevis otrādi.
Ēnām, kas krīt,
bet nenositas un nenosit.

Kapos neviens taču nemirst.
Kapos reizēm dzimst mīlestība.
Rudenī kokiem krīt lapas un lapu ēnas.

* * *

Toreizīt pavasarī,
Kad staigājām te zem kokiem,
Bija it tumšs.

Šoreizīt
Staigāju te viens pats,
Un arī ir tumšs.

(„No vienas tumsības otrā” –
Tā savu grāmatu nosauca
Ieva R.
Un pakārās.)

Elpoju atvasaras
Vieglo vītuma smaržu,
Jūtu uz lūpām
Tavas ādas
Maigo dzīvības garšu,
Un pasaulē –

„Viss ir kārtībā.
Tāda ir kārtība.” –
Jaunībā rakstīja cita
Ieva R.
Un nepakārās.

Bet karāties gaisā...
Piedod, tur kaut kas ir.

Manām kājām sāk sāpēt
Šis cietais celiņš,
Un es paceļos mazliet virs tā.

Ilgojos būt
Ne pārāk iespējamā
Mūsu kopīgā bērībā.

* * *

Gāju gar bērzu un ieraudzīju
Nodzeltējušu lapu.
Paraustīju,
Un brīnums –
Stipri gan turas
Tāda
Nodzeltējusi lapa!
(Līdz kādam brīdim.
Salnai vai kam.)

Tu mani ieraugi
Tādu,
Kas arī vēl turas.
Tu nerausti,
Muguru noglāsti manu
Zem jakas.

Kā gan man uzdāvināt tev
Savu rudeni
Un palikt bezlaikā dzīvam?
Tāds ir jautājums.
(Ar kolēģi Šekspīru padomāsim par to.)

* * *

Mīļum? Maziņi būsīm
Pļāvā starp zāles stiebriem kā mežā
Iedomājies
Cik sīciņa būs tava roka
Ko celšu pie lūpām
Un tas mīkstaīs dūnaini sūnainais zemes
kukurznītīs
Uz kura es tevi noguldīšu
Blakus resnajam, stiprajam vībotnes
stumbram...
Un noietīšos ceļos
Un patriekšu skudru, lielu kā meža kuilis,
un...

Tevis pēkšņi tur nebūs.

Es gulēšu uz mutes
Un pieskrējis vilku suns
Naigi noslīcinās mani savā čurā

Un tikmēr operā tu
No ložas noraudzīsies
Kā lejā
Kā skudras
Pulcējas orķestris

Un tu izskatīsies neiedomājami satriecoši
(jo tu esi, sasodīts, apjēdz? – ļoti skaista)
Un tev tikai mazmazliet
Gribēsies čurāt

* * *

Jurim Kronbergam

Vilks vienkājis
Lec un brīnās,
Kā tā saule šorīt ar mākoņiem cīnās.
Kruķi apdiluši, bet tur vēl it labi.
Kāja it jaunā un puslīdz vēl tirā džīnā.
Otra stara ierotīta uz iekšu,
Ja vēl nesāpētu tā kāja,
Tā kuras nav.
Vilks vienkājis apstājies.
Un ko gan viņš dara?
Stāv.

* * *

Lietus vairs nelīst,
bet mākoņi palikuši.
Vai debesis ir vēl aiz tiem,
vai debesu nav?
Vai debesis klīst mirušo gari
un mitoloģiskas būtnes,
vai arī visas tās būšanas
eksistē tikai zem zemes?

Es, kā stāsta, esmu te kaut kur pa vidu,
iespiests šaurajā spraugā
starp mākoņiem
un zemes virskārtu plāno.

Es nezinu itin neko
par to
un par citu jebko.

Elpoju? Jā, laikam.
Pietiks ar to.

Vlads Brazjūns

Ne no šīs pasaules

No lietuviešu valodas atdzejojis
Jānis Elsbergs

Un taps atvērts

tavā acī atmiņā
ne mūsu rūsganais rudens
sarkani pagraba sāļi
bez kaujas nepadodies
būs ko nodot un kam
manā acī atmiņā
iedegt briesmu krāsas
ieslīpas lietavas iepunktē
ieskicē neiespējamības
ziedošas, zilgas, dzirkstina
tavā acī atmiņā
manā acī atmiņā
pēdīgo durvju stikli
divviru aizcirtās
dubultstūrgalvīgi
klauvē, līdz atsauksies

* * *

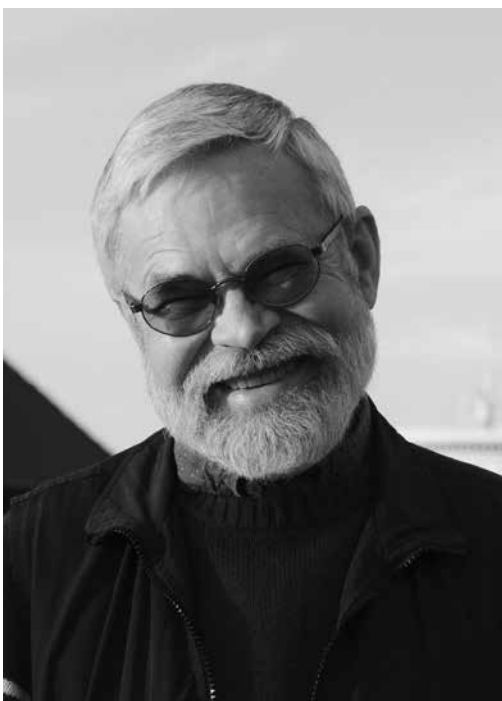
iznirst no rīta miglas
trūcīgi nokalņu dārzi
mēnessnakts klajumos
Dieviņa suņi norej
klīstošu dvēseles avi
dzi, kur zem sirds dunējušie
solji: tā-lu, par tā-lu

kāpj pa nošķiebtiem kāpieniem
slaidiņā, pilina
lāsi pa lāsei pelošu vīnu
līdz pārplūst etiķi

no akmens un no mūža

Lietuviešu dzejnieks Vlads Brazjūns (Vladas Braziūnas, 1952) ir viens no mūsdienu Lietuvas interesantākajiem un mistiskākajiem dzejniekiem, kā arī ilgus gadus visaktīvākais latviešu dzejas atdzejotājs. 2017. gadā saņēmis Baltijas Asamblejas balvu. Šeit – dzejoļi no 2014. gada krājuma *Galda kalns* (*Stalo kalnas*).

Foto: Alma Brazūniene

Sārts, vieta un telpa

ne šīs pasaules gramatiku iemācījos

izskaitļots, izsvērts, sadalīts
dienas, grēki, karaliste
mīdiešiem un persiem

bojā gāja karalis, soļo
pillā no notikuma vietas, dzied

no pasaules esmu ne šīs
kā zeme nest mani drīkst

* * *

mēs divatā noplukušās istabās
ar kādu baros, sazin kā vārdi mētājas
pagultēs, pagaldēs, taču deniņos
sazin kā rozes zied neiesētas

sazin kā neiesētas sētmalē
izstīdējušās mētras, kas gan tagad tev ir
delnām deniņus saspiedušam, ko gaidi

kakti itin kā altāri četri
viņa piedodoša un izturīga
vārdus mirstamos atžņaudz un krīti ceļos

Aizmirstības mantojums

(šaursliežu dzelzceļš un akla
no dūmiem nirstoša migla)

šajā baltbaltā miglā
kumeliņš, balts un silts
klusī plūkā zāli un dreb
šūpojas, mīņājas mūsu sākuma
beigas, vēl nesaredzamas

(ak, atminos, kaisās upē
akmentiņi no stāvas kraujas)

bet varbūt tik ziemas vidus naktī
bet varbūt tik ar mākoņu plaukstu
kaut ko izdomā, attālīni
maigi kā zelta ziedu
vēja paūjināmu, pa-
dzindzināmu

(klusas vaimanas skandē
nakts viola da gamba

vien tā vēl ir dzīva manī
naktī un nakts iznīkšanā)

Rīga – Birštona – Viļņa – Fabijonišķes
2003.04. XII – 2004.10. II

* * *

tie lauki – nelabojami gludi
un pelēki saarti vienā līnijā

vien tik gabaliem – redzi – jau sadīguši
ziemāji:

kur manāmi kādreiz
bij kapiņi
lauku sētas

arī man tur novītu ligzdu salaidušies
vairāku draudžu kovārņi

ko tie runātu
valoda tā nav mūsu
mūsu ir tikai vārdi, tikai mūžīgā
saklusēšanās mūsu

* * *

veldzē atmiņu savu (kur triecas?)
ar to nāvi, kas vecumu pniecē

tik daudz mūžu jau trako tas ozols
dzi, kā ēnas tā lapotnē soļo

kā zem saknēm tam sliemas iras
līdz tu saki visbeidzot: miroš

Spēka centrs

vieta, kur ielauzties nejaudā prāts
vārgs, taisnībām jāšus uzsēdināts
no Tēva dārza uz troņa sviests

man nule bij vakarā acis ciet
kad vietā tai, dārzā, uzausa rīts
un es biju tā rīta pārmainīts

vairs ne it kā, vairs nekas nav itin kā
lai ko dari, viss notiek patiesībā
un neko arī nevajag, tikai būt

ne vairs tiekies, bīties, cerēt vai lūgt
skat: cauri dziedāts, bezgalā ienīris
kaislības spēka un šķīstuma neprātis

Tās

siltas kā kāpu smiltis mākoņainā vasaras dienā
kā dzeltenī kapi tai beidzoties
aisberga virsotnītes
krastā izmestas laivas, rāmas un mīļas
svētnīcas ar liņājošiem dārziem
nopūtu bangas

nekādu taisnību, tiesību, taišņu
pilnīgas

Kļavceļā

cikliskais iekšdedzes spēks
pavasari dzen
ar 50 kilometriem stundā
plaukst kļavas no dienvidiem uz ziemeļiem
caur Pūni, Kernavi, Šauli
Mintauju¹, Rīgu, caur „Kalēju” viensētu², kur
rakstāmmašīna Pētera pirkstiem
kaldina blīvu lietu no Lietuvas debesīm
pantu kalējs

agresīvas augusta krūtīs
pabeidz cietkoka torsu
vējš pa bruģi nes degošu upi
uz ūdeni, dzidru kā svētās dvēsele
uz gulbi, mēmu, baltu
zemzemes pilsētas upura
dūju

lien, baltsakņo-
jas vēja kļavu sēklaudzīši, sveķainas
iekšup ieliekušās sienas
krāsas, pārkoksnējies mākonis
degošas kokvilnas pārnesumi
kaldināt kaltā dārzā
pa debesīm sātām Lietuvup

¹ Mintauja – lietuvīskots Mītavas, resp., Jelgavas, nosaukums.

² „Kalēji” – Pētera Brūvera dzīvesvieta mūža garumā.

Inta Kampara (dz. 1974) dzejniece no Kurzemes. Dzīvo, kā pati teic, starp „daudziem kokiem, plašiem klajumiem”, kas laikam ir metafora par indivīda un centienu miniatūrumu iepretim lielajai esības skatuvei un tās rekvizītiem. Sakārtots pirmais krājums, gaidāma tā izdošana.

Inta Kampara

Kauls aug jauns

* * *

starp ceļu
starp laiku
starp visu kas nepaliek mūžības sejā trausls
un nesaplīst
lido ērglis
svētību kaisīdams
karu nepieredzējušām mājām
nagi šķeļ gaisu
spārnu švīkstieni liek turpināt dzimtu
visās saulēs
pagalmos
kuri atviz spocīgā gaismā
kāds piesola ēnu
putns satver to
bez noilguma dzīst asni

* * *

stundu pēc maniem klejojumiem
jau rakstu tev – vārdiem ir nenosakāms sastāvs
ko tad es
esmu iesācēja
veļu decembra bumbu
un murminu –
par nogludinātiem ūdeņiem
kā par baltu smilkti topi
uz riņķi vien uz riņķi
uz sevi ved visi tilti

* * *

izsalsti sirds
izej pļavas un lejas krūmus un biežņas
palienes augstienes mālu arumus
pēdu nospiedumus
atver sevī to spēku to jaudu kas negaisu savalda auļos
putini paražas nešļavas grūtumu pasmel purvu padzeris atceries
nesoli tik neko aukstu
pat ja tev salst

* * *

ja es ieslēgšu dzejoli grāmatā
vai viņš vakaros zvaigznes skaitīs?
sēdēs uz lieveņa? kasīs sev sānus?
un sevī kā stādiņu laistīs?
ja es ieslēgšu dzejoli grāmatā
vai viņš krūtīs riezīs uz āru?
sēdēs man blakus
stāstīs kā gāja
ka stundenos vēlos uz lietu sāp viņa kreisā kāja
ja es ieslēgšu dzejoli grāmatā
vai viņš tiks no turienes ārā?
arī dzejolim izaug bērni
arī viņam kāds putru vakaros vāra
ja es ieslēgšu dzejoli tumsā
kā viņš par gaismu zinās?
iznācis atradis sabēdājies
mani sevī iemīlinās

* * *

vēl tu aizrīsies ar manu skaistumu
tu lietus bezgalīgais kurš mani ar sniegu krāpj
šajā laikā gadsimtā šajā
neesī palicis nevarīgs vecis tu
kurš ellē un debesīs reizē kāpj
sasoli tūkstošiem lāsīšu
visas atņemšu
iemidzināšu

* * *

mani aizskar sen nogrimušie ļaudis
es viņiem rakstu reti bet lēni
paldies jāni juri un vēl citi nezināmie par dzeju
mans rudens kauls aug jauns trausls un nesalauzts

Es esmu mana apziņa un ķermenis, kā mēs visi.
Mūsu pasaulu tēlus veido psihiķu dzīlēs plūsmojoša
daba. Mūsu teksti ir šo pasaulainu ievilkšana valodas
simbolu gravitācijā. Tā mūžam mainīgā reālā straumes
un sapņojumos sevis iepazīšanas atklāsmes plūst
cauri sajūtu dzirnavu ratiem vai iztēles un intuīcijas
elektrostaciju turbīnām, lai ražotu eksistences enerģiju.
Tā mēs varam pastāvēt pat Haosā.

Andris Zeibots (1950) – dramaturgs, prozaīķis un
dzejnieks. Publicējis dzeju, lugas, stāstus un romānus.
Jaunākais darbs – romāns *Lēngaitis* (2021). Darbojies
amatieru teātra režijā un vadījis vairākus amatieru teātrus.
Kopā ar Andri Freidenfeldu veidojis un producējis Radio
SWH rīta programmu BB brokastis (1997-2013). Raksta
atsauksmes par grāmatām laikrakstā *Konteksts*.

[Literatura.lv]

Andris Zeibots

Vērmeļu vira

*Veltījums Šrēdingera dzīvās būtnes piemiņai
kā atgādinājums kāda sapņa dzimšanas
dienā!*

viņa raudāja reiz
dzirdot durvis veram
teicu: esmu vien cilvēks
mēs nesaderam

tevis nav
tevis nav
dzīvās būtnes vairs nav
kāpēc svešie visi ap foto stāv?
kāpēc dziesmas sēri vēji kauc?
kāpēc aizgāji ielās
kā bija par daudz?

tur smagajiem vēzieniem laivas vēd
stingst kupola mēness stiklaini plēsts
melns ceļš savā virzībā nekustīgs sēd
pus uz pusi liktenis neapdzēsts

tā laiki plaukst lokā
kā aizsācies sen
vēl mandalas ritenī
ziedojas dzen
bet dārzi mirst spoguļos
vēdjūras sten
kad septembris oktobri
novembrī dzen

manis nav tajās durvīs
vien lietavas triec
kam es sapņoju
manu lieciniec?

* * *

ši sievietē ar īpaši tumši krāsotiem matiem
šķiet atbraukusi no tālienes tagad nogurusi
vairs neslēpjas vilusies
stacijā elektronpulksteņa pakājē

viņa vairs necieš šo spēli kas sākumā likās
tik jautra kā sagaidot nezināmo

nejaušas izvēles allaž cērt bezgala mutuļu
straumes kā spēkstacija
lai ražotu domu

var teikt ka vēlme spokojas
multiversā uz staciju peroniem

vai tad šodien ir pirmdiena (viņa domā)
varbūt pēcdiena nekur nav pierakstīts
metode noder vien spēlētājam
virmo formas
simboli trako
protestējot
pret absolūto

nulli

Paranojas improvizācijas balets

jūs cienījamie godājamie atcēlāt ceļa zīmi
tai pagrieziena
nosējāt to aizklājāt to
kā neizdevīgu likumu vairākkārt nosaitējāt
vai noklusējāt

bet līmlente paspruka vaļā
jā viss jau nav runas
ir arī daba

melnā polietilēna aste plandījās
kā šalle punduru rotaļās

(bet repa ritmā) tagad stāv miltuseja un
stosta ka viņš vienīgais buru vēl velk uz šī
plosta un tikai viņš viens redz kā laimīgā
rītausma mostas bet līdzšinējā vara ir tā kas
galē un posta un bari ap viņu padzied šķībi
kā drīgeņu reibusī zoss tā
korī gāģinādami šie dej pēc korķa kostā

vai jūs kungbiedri sanācāt kopā
lai maigotos ciānkālija baseina virumā?
vai šī ir jūsu veltīgā dzīve
vai vispēdējā krēslos iespiestiem vaigiem
vai iecerēta kā pirmā?

vai esat gājuši skolā pie patoloģisko
loģiku tēviem? vai jūsu alkurīkle ir
neuzminama?
hei likuma panta simetrija un komercija un
proporcija
un kabatā orientācija svinama

biedrkungi jūsu uznāciens
skatuve
gaismota taisnota sarkanklāta
un bungām rībēta

jūsu greizā dejas spīd zeltīta ietvarā tāpēc
vien
ka aizrobežās slīpēta

(bet repa ritmā) pieminekļis stāv miltuseja
un stosta ka šī brīža dzīvē par daudz esot
posta un viņš būšot varas glābējs un vilcējs:
„ho-ho svētā samaksa santa cost-a!” jo tikai
priekš tautas sārto robežas rozi zvērs osta
pats godīgs un taisnīgs nav svarīgi ka viņam
maisi uz kuģa stāv preču ostā viņš diez vai
vestu no bijušās sovjetijas sarkano galdautu
īgni dzeltenā ģīmī boztā jā kādu laiku šis
esot no politikas pagājis nostāk bet vispār
jau viņam laukos esot aiz skapja lakā glumi
postā arī senču svētums jēls sasiets
lielvārdes jostā

* * *

ziemas tukšie zari ledus ciešanās
birzī gurdums tveicē smagās vasarās
āra varas plēsīs mūs
pavasara māsa bērza tāss

mīti kļīst rēnā pasaulainā kā miglas vāli
gara dzīves dziļu baismu rituāli

es gan zinu
mās
dvēseles nav miesas
kuras pārklājās vai
kā sabiedriska transports kas sevī sastājās

rituālā rit mīti plīv mierinoši un dziedējoši
tevis un man vajag haosā mājokļus drošus
teikas varonis izspēlē nāves atcelšanas
dūžus
tādēļ jau simboli atspulgo mūžīgos mūžus

bet arvien lodā ņirdzoši ērmi
plēš serdes –
vienās urbšanās
vienās asarās

sakņu vainas tās
caur sāpju sāpēm ilgosies

un sena svētlaiķu birzs
dzīlēs spulgosies

* * *

es saku draugam
kam sārmā saēsts darbs un
cerības pārvērtās atriebt līmē
bija asaras lija nu sacietē ledos
vēl citam gājēju pārejā norāva drēbes
vēl kādi riteņi sašķiebās
nogrāva stiklus ielas malā
izlicās sliedes ugunīs
kanālā peldēja miruši putni
cietušie tagad meklē vainīgo
tagad dzīslas ir jāpārgriež pirmajam
kurš nāks pretī
vai jānodod pasaules kārtība glabāšanā
vienalga
godīgi negodīgi
ļautums izplešas kodola sēnē pār
horizontiem

* * *

viru viru vērmeles Kāli Jugā
sektantu sazvērnieku ciānkālija
baseini vārsies
purvos smējēji dūņām smies
rēgi nirs savos plakātos
triljonkārtīgi pārklāsies
modīsies sfinksa
dejos roboti
pasauli veidos kā citādi skatāmu
sienas gaisīs ekrānos raisītas
rudens vētras virpuļi kontūras šķiebs
svešie riebs cits citam un urbs mūs
un ņirdzīgi viebs
bet vientulības pagalmos
miers
pavēro: mājās jūra tev
kamēr
kaimiņam kalni
mūžīgais saullēkts
pār ielu džungļos
sienas gaisīs ekrānos raisītas:
tevi slavēs mašīnu koris
būsi Olimpa valdītājs gulbis balts
apmetnī plandošā
bet ekrāni vēsas dzirksteles kaisīs
vien sienas plaisās

Andris Zeibots

FEJKA

*

Mana pārlicība lauž tuneli klintīs. Es neprecēšos nekad. Nekad es neprecēšos, vai sa-
pratāt!

Viss, kas notiek ar cilvēkiem pēc tam, kad viņi
saskrūvējas kopā tā, ka sarūs, ir idiotisms!

Tā ir labprātīga pārdošanās verdzībā!

Pilnīgs ārprāts, nekas vairāk!

Mani izludināja no tā paša tualetes podu ber-
zējas darba, kad sākās pandēmija, un skais-
tumkopšanas salonā vairs nebija vajadzības
kopt un mazgāt grīdas. Vienkārši viss tika
slēgts.

Naudas vairs nav nemaz.

Tāču tādā veidā mani nepiespiedīs pakļau-
ties. Es vienalga neļaušos durties, lai viņi ne-
cer.

Tie laiki, kad sieviete bija paklausīgais radī-
jums, klēpju sunītim līdzīgā mazulīte, ir pa-
gājuši.

Tagad jūs izrikošu es.

Manī karstas dzelzs ir vairāk nekā metalurģi-
jas kombināta tēraudlietuvē. Es darbinu sa-
vas eksistences mašīnu. Es to vadu.

*

Es sēdēju dīvāna stūrī, ceļgalus aptvērusi
abām rokām.

Iedomājos, ka man vēl joprojām ir seši gadi.
Es esmu Fejka, man ir brīnumnūjiņa. Es par-
ka lielajā puķu dobē lidinos caurspīdīgiem
spārniņiem no zieda uz ziedu.

Un tas ir indīgs māņu dārzs.

Jā, es neticu nekam un nevienam. Kas grib,
lai iet un kaut vai laiza saviem plēsīgajiem
politiķiem!

Viltus, viltus, viltus viss. Viss, it viss ir ti-
kai karsts, nenormāli karsts tuksnesis, kurā

jāslāpst. Un es eju, brīžiem lidinos, atkal eju, velkos, ilgi, līdz kamēr būs jānoslāpst.

Pirmdien mani apzaga.

Reāli atmūķēja durvis un iznesa visu, ko varēja pastiept.

Varētu jau teikt, ka man nekā nav.

Bet man bija kompis.

Es tajā rakstīju izgāztuvi, vilku sociālajā pasaulē kaut kādu mēslu kravu, kuru pasūtīja nevienam nepazīstamais autors Jērmols. Es jau arī negribu viņu pazīt! Velns zina, kas viņš tāds. Nav taču svarīgi. Man, nosauktai par Fejku, vienkārši bija jānoliedz viss, ko sludina vara un valdība. Nav nekāda vīrusa. Potes ir kaitīgas. Svarīgi bija savākt par savām muļķībām „komentus” un „laikus”.

Kaut ko jau atmeta. Kaut ko rijamu vismaz pa divām dienām reizi nopirkt varēju.

Bet tagad nav vairs kompja.

Kur es dabūšu naudu?

Nav ne mazākās sajēgas.

Viens ir skaidrs: neatgriezīšos pie tēva un mammas, tie dzīs uz policiju, it kā baigi jau tur kāds nāks un meklēs manu draņķa atkritumu, neiešu pie māsas, tā zvērā gudri mācis, kā bija pareizi, un ka jau agrāk teikusi, „ka tā arī beigsies”, pie bijušā drauga ciemos ne tik nelīdīšu, to sauc Lū-ūzis (ar diviem „ū”), lai šis neiedomājas.

Labāk tad nosprāgt!

Noteikti neiešu pie klasesbiedriem, kuri pazuduši un nezinu, vai ir vērts meklēt.

Neiešu vispār nekur.

Spārni beigti.

Es tagad varētu braukt uz Afganistānu un padoties talibiem, aptīties drēbēm no galvas līdz kājām, lai neesmu vairs nekur, it nekur un nekas. Lai esmu lieta viņu mālainajās būdās.

Lai mētājos pa kājām uz nezāļu lauka.

Riebīga. Esmu riebīga. Nevaru lidot no viena pie otra. Logs ciet.

Sēžu uz vienīgā krēsla, skatos vaļējās durvīs, kas bijušas nez kādā veidā atčiknātas ar sazin kādiem daiktiem.

Tagad tās būs beigas.

Pāris dienas nosēdēšu. Un tad nobeigšos. Pakritīšu uz tramvaja sliedēm. Galu galā, ja grib, lai brauc pāri.

Jau tagad nolādēti gribas ēst.

Es nekustos.

Šai stulbajai pasaulei katrs atsevišķi nemaz nav vajadzīgs. Tad kāpēc, lai es par to jūsmotu?

*

Kad es pieeju pie spoguļa, šķiet, pāri man nolaižas krēsla. Sienas sāk liekties pāri, gries-ti dreb. Blāzmās iespējams pland kāda nezināma, spokaina vara – tā nobur mani par zemes cilvēku. Es vairs nejūtu spārnus. Un es vairs nepazīstu sevi. Esmu viltus personība – Fejka.

Māte tādos brīžos nāca mani pamācīt, pavēra durvis un kaut ko ilgi skaidroja, skaidroja, skaidroja. Bet es klusēju, klusēju un klusēju, kamēr aizbēgu, lai man nav neviena.

Šajā mājā dzīvo vieni vienīgi svešinieki.

Dzīvokļa saimniece laiku pa laikam ierodas savākt savu īres naudu. Viņa arī uzdod jautājumus un es pat atbildu. Laikam taču sakarīgi, ja viņa šis atbildes dzird un pieņem. Vispār dažkārt šķiet, ka viņa taisās uzmetties man par jaunu „viltus mammu”.

Džinkst klusums. Klusināti šmakst iela.

Tā ir sadzīves vajadzību iztālēm stindzinošā, sasaistošā mašīnas dārdoņa visā pilsētā, tāda tā atbalsojas manās mājās, manu īsto un viltus vecāku galvās un viņu runās.

Tās ir funkciju straumes, kam pieslēgti laudis to gaitās. Viņi ienirst savās vajadzībās tik dziļi, aizrijas ar tām tik ļoti, ka padara nepieciešamo iedziļināšanos par sliktānu.

Es dažbrīd cenšos uzlidot virs tā, bet spoguļattēls un mana dzelzs cikla cilvēki rada nopiedošu tvana biezo segumu, kā ikdienas agresīvu, mutuļojošu sprostu.

Logs aizcērtas un izšķīst.

Esmu sev apsolījusi kaut kur aiziet un kaut ko izdarīt.

Lūk, es uzvelku virsjaku un atslēdzu durvis. Lūk, es eju. Es to redzu no attāluma – tur es esmu. Bet kas runā ar mani?

Es nonāku trolejbusa galapunktā un apsēžos uz soliņa. Pēc brīža kāds lēni iekārtojas soliņa otrā galā. Es paskatos pēc kāda brīža.

Tas ir netīrs un lupatains vīrietis, kuram viena roka šķiet kropla, piespiesta krūtīm, un kurš sēž kaut kā ieslīpi, un ap viņu polietilēna maisi ar visādu drazu, it kā viņš pats būtu izgāztuve. Un nenovēršoties skatās manī. Novēršos. Nolādēts, ko viņš blenž!

Lūk, manī atkal uzplūst niknums. Tikai cita veida, nekā konfliktā ar mūžīgi tukšu skandētāju īsto vai shēmu šņācēju viltus mammu.

Es neciešu šo personu viņa izskata dēļ. Pati esmu neapmierināta, ka tā iztuos pret cilvēkiem, tomēr... Ko tad viņš nenovērsies zižās manī savām duļķainajām acīm! Varbūt kāds kara trakumā un nebeidzamajās šausmās prātā jucis talibs ir atbēdzis no dienvidaus-trumiem un grib mani pievērst savai ticībai?

Cilvēks-izgāztuve.

Tad pienāk trolejbuss.

Tajā sēž un logā blenž kāds pelēks puisis, viņš varētu būt sanitārs kādā pandēmijas laiku slimnīcā, bet varētu būt zaglis, kam nepieciešami līdzekļi jaunas narkotiku devas iegūšanai.

Un es arī iekāpu tajā nolādētajā transporta līdzeklī, kaut gan man tobrīd nekur nav jābrauc. Vienkārši kļīstu pa pilsētu tā vietā, lai trulī sēdētu virtuvē un blenztu uz izlietnes pusī. Kaut ko mazgāt, kaut ko tīrīt, vai varbūt nav vērts!

Te trolejbusā katrā otrajā sēdekļī tup kāds ar telefonu vai planšeti rokās un braukā savos sociālajos tīklos laimi meklēt.

Man kompīs nozagts.

Kad to atklāju, pasaule pēkšņi izslēdzas. Neko neatceros pēc tam tuvākās pāris stundas. Laikam sēdēju nekustīgi. Bez domas. Bez sajūtām. Tukšumā.

Tagad esmu nostūmusi savu telefonu dziļākajā somas kaktā.

Esmu nozvērējusies to nevilkt ārā, ja kāds nezvanīs man.

Ja man atņem kompi, ja mani pilnībā izslēdz no spēles, es arī telefonu vairs neņemšu rokās.

Stulbi?

Skaidrs, ka stulbi! Es tieši gribu būt galēja idiote! Un tad?

Tā vienmēr. Es it kā padodos kādam citam, iekšējam nezināmam sevis rūpulim, kurš pat nedomā, tikai iebilst sajūtās. Tas ir kā rēgu objekts manī. Tas runā manī bez balss. Vispār no tukšuma.

Spoka auri.

Sāpju atbalss.

*

Tad ierunājās kāda teksta autors, kurš seko man iztālēm, reizēm pārvēršas manī, reizēm aizmirstas pilsētas drūzmā, kas slīd cauri iestādēm un veikaliem, vīrusa uzbrukuma laikā sedzoties maskām un tādējādi atklājoties savam ideālajam priekšstatam, jo tāda ir maskas daba – tā nosedz reālo neveiksminieku un tā vietā rada mūžīgā karnevāla būtni – lidojošu, gaismojošu – Fejku.

Nāciet, manas māsas un brāļi aktieri – ir sācies komēdijas laiks, tā ir ikdienas slīkšanas upuru mākslotā komēdija (*commedia dell'arte*).

Man šajā stulbajā pasakā, šajā ērmu izrādē ir jāsēž blakus kādam kroplam dzērājam, kurš tikai smērē ar sevi sociālo telpu tādā murgainā skatā un smirdošās skrandās.

Pilna pilsēta ar polietilēna maisiem, kas vēja nesti lido pāri ielām.

Man zvana nolādētais, noslēptais telefons. Labi, izroku to no somas. Nu, kas tagad būs?

Nospiežu saziņas pogu.

– Jā, – saku.

– Tas esmu es, – saka Lū-ūzis. Un it kā nebūtu saprotams no viņa balss atpazīstamības un tad vēl telefona pieteikuma uz ekrāna,

piebilst tajā vārdā, kā viņš vēlētos, lai viņu sauc: – Benkss.

– Nu un?

– Man ar kādu jārunā.

– Tad runā ar savu geju draudziņu, ko tev vajag no manis?

– Par viņu arī ir runa, – Lū-ūzis noteica pēc pauzes, – Viņš ir galīgi jucis. Vakar tēloja, ka grib sadedzināties manā priekšā.

– Un ko es varu palīdzēt, Benks? – un pie sevis patiesās attieksmes dēļ papildināja „Lū-ūzi”. Ar jautājumu zīmi domās.

– Viņš to dara tīšām. Viņš saprot, ka es nekad nebūšu viņa mīļākais. Bet viņš to grib panākt. Lai man jājūtas vainīgam. Tikai tāpēc, ka viņš izrāda savas pašnāvnieka tieksmes... Tas ir nenormāli!

Es gandrīz vai iesmējos. Viņš, mans bijušais, gluži labi saprot, ka viņa draugelis vēl no skolas laikiem tēlo glābjamo, jo patiesībā ir jucis varavīkšņainais, tomēr nevar šo pasūtīt. Tāpēc ka pats ir reāls „lū-ūzis”. Kaut arī nav uz savu dzimumu orientēts.

Viņam tikai nav paveicies ar klasesbiedru un draugu no agrākiem laikiem. No tiem laikiem, kad orientācija vēl nav svarīga.

Bet gadiņi ripo – bum, bum, bum...

Un tad parādos es.

Tad varavīkšņainais sāk aktīvi izrādīt greizsirdību un manējais „lū-ūzis” šim padodas. Ja tas nebūtu noticis ar mani, es šajā izrādē laikam ņirgtu kā apdauzīta.

– Viss skaidrs, – saku, – Bet prasu vēlreiz: ko tu gribi no manis.

– Satikties...

– Man nav laika. Manu dzīvokli apzaga, es tagad esmu bez darba, kompja nav, esmu badā un vispār, tu man vairs neesi nekas!

– Es zinu. Nekas neesmu. Labi. Bet mēs varētu aiziet kaut kur... nu, paēst.

– Tu, ko! Domā es uzprasos. Vēl jau nesēžu tunelī smirdošās drēbēs un neklanos, lai iemet kādu centu!

– Muļķības, es nemaz nedomāju tā! – viņš pārliecināja, – Nē, man vienkārši ir ienākusi nauda no senčiem... Nav kur likt.

– Ā! – indīgi novilkta. Mūsu laikos. Naudu nesot, kur likt.

Te nu atkal vajadzētu rēkt nebalsī, zviegt, vērtīties pa grīdu. Pretīgākie meli, kādus pat populistiski politiķi nespētu izvērt!

Idiotiski, bez šaubām, bija arī atteikties, ja jau dod, piekrītu, bet tāda ir pasaule. Gribs rīt.

– Labi, – beidzot sausi noziņoju, – Atnāc uz skvēru pretī universitātei, man tur trolejbus piestāj.

Es izkāpu tur.

Es gribēju, lai viņš neatnāk. Tad pasaule būtu tāda kā vienmēr – melu un viltus plakātiem aizkrāsota. Tā drīz atkal nāks ar savām nolādētajām vēlēšanām, ar jaunu krāpnieku vilni. Tie centīsies iestāstīt, ka spēj izvest visu valsti no smagākās krīzes, ka tikai viņi ir tie gudrie, taisnīgie un drosmīgie, kas nebaidās stāties, kur tur un dēļ kā tur uz postamentiem un uzņemties atbildību, un visskaļāk un pa visiem kanāliem spētu šķaudīt, vemt un ķērk. Nebeidzami ķērk. Ha!

Tad es savā sociālajā portālā tiem mestu pretī vēl lielākus melus un nolādētu krāpšanos.

Es melotu visiem. Es stāstītu, ka agrāk negribēju uzstāties publiski, jo man bija labi tāpat, bet tagad beidzot esmu pacēlusies spārnos glābt visus apspiestos, pielīdzinot šodienu pāris gadsimtus senai pagātnei un vienkārši primitīvi pārkopējot romantiskos saukļus, lai tie izklausās pēc mūsdienīgā vēstījuma. Bla, bla, bla, valsti pārņēmis haoss, varas pārstāvji tagad idioti visi no vienas vietas, tikai es nē, jo esmu pati gudrākā un mani gaida ar nepacietību politiskās dzīves apspiestie un aizmirstie un kas tur vēl. Nākotne mūsu pašu rokās, tāpēc visiem jāsadarbojas ar mani un tā tālāk un tā kamēr kāds arī notic.

Vajag tik atkārtot.

Kurš to nemācētu sacerēt? Katrs, kam nav slinkums. Vajadzētu tikai pacietību to visu smirdināt katru dienu, nevienu neizlaižot.

Es jau agrāk, pirms nospēra manu kompi, metu ārā visus ākstus no sava sociālā portāla.

Man toreiz riebās un arī tagad riebjas visas tās plānprātības.

*

Lū-ūzis atnāca un izskatījās tāds nobijies. Tas nozīmē, ka sāka tēlot „baigi kruto” pārspilējot „nežēlīgā reperu stilā”. Meļi vienmēr taisa savas lomas izejot „no pretējā” – stulbie runā pārgudri, zagļi tēlo labdarus un nācījas glābējus. Tāds Lū-ūzis vēl ir nieks. Tikai smieklīgs.

Viņš brīdi pažākstijās, tad izvilka un pasniegza man kaut kādu apaļu maizes gabalu. Skaidrs, ka es to paņēmu.

Cilvēks-izgāztuve, tā esmu es.

Tad teicu:

– Tu tagad te stāvēsi un blenzīsi, kā es riju tavu bulku? Vari tīties! Viss. Brīvs!

Un viņš patiešām pagriezās un aizgāja.

Nu man kļuva pa īstam riebīgi ap dūšu. Gandrīz vai aizmetu to maizes gabalu krūmos, kur tam tūlīt uzkluptu pilsētas baloži un zvirbulji. Un pati es nosprāgtu badā. Savā riebēklībā apslienājusies turpināju rīt Lū-ūža atnes-to bulku.

Pie velna visu šo pasauli!

Pie velna piespiedu vergošanu rīšanas vajadzībai. Nolādētā miesa, kas visu šo konstrukciju, kas saucas „smirdošais Es”, tura pakļautībā kā tādu pielipušu mēslu!

Sevi nicinot, saliku iekšā visu to maizes gabalu līdz pēdējai drupatai. Neko pretīgāku neatceros darījusi jebkad agrāk.

Mani nesa pilsētas caurvējš un mētāja no viena pagalma citā. Iedomājos: es tobrīd visdrīzāk sajutos līdzīgi kā viena mana bijusī draudzene, kas lepni nodarbojās ar jogu, pie sienas līmēja indiešu svētos, meditēja, lai gūtu pārpasaulīgu līdzsvaru, bet pati ikdienā līda sociālajās saitēs kašķēties par idiotiskiem sīkumiem.

Un ja jūs gaidījāt no šī teksta, ka tas varētu beigties kaut kā pozitīvi, tad – ejiet un nosliktiet savās pieturvietu klaidoņu polietilēnā sabāzto mēslu kaudzēs...

Aizkarma pludo melnajiem mašīnu vēmekļiem.

Zem kājām dziļš nedzīvā tukšums.

Ārzemju popsa skaņas gāž visā pilsētā.

Es dejoju sevis plaisā.

Es dziedu bezdibenī. □

Džemma Skulme. Skice.

Skat. Lindas Treijas rakstu 53. lpp.

Inga Pizāne (1986) ir dzejas grāmatu *Tu neesi sniegs* (2016) un *Siena, ko nosiltināt* (2019) autore. Par *Sienu, ko nosiltināt* saņēmusi Ojāra Vācieša prēmiju. 2018. gadā amerikāņu izdevniecība „A Midsummer Night’s Press” izdeva autorei grāmatu *Having Never Met Džeida Vila* atdzejojumā. Šobrīd strādā pie sava trešā dzejas krājuma *Tas pats izmisums, tikai ar puķēm*. Pabeigusi dzejas meistardarbības pie Jāņa Rokpeļņa un Ronalda Brieža. Raksta arī prozu. Patīk fotografēt un skatīties kino.

Inga Pizāne

KO ES ZINU PAR

Ko es zinu par mammas mammu

Viņa nomira martā.
Ceļā no bērēm. Viņai kļuva slikti. Bija dziļš sniegs,
pārpalicis no ziemas.
Viņu atrada nākamajā dienā.
Viņai patika veidot kastītes, šujot kopā apsveikuma kartītes,
uz kurām nofotografēti ziedi.
Viņai patika ziedi.
Dārzs viņai bija.
Darba viņai nebija.
Viņa mēdza saņemties un kādu laiku nedzert.
Nāves dienā viņa nebija dzērusi.
Viņa mīlēja citu vīrieti.
Atceros, kā viņas mājās ar māsu krāsojām
krāsojamās grāmatas.
Āra galdu, pārklātu ar vaska drānu.
Savas dzīves laikā viņu satiku vien dažas reizes.
Viena no tām reizēm bija viņas bērēs.
Viņa nomira martā.
Mana mamma ļoti raudāja. Es raudāju,
jo raudāja mana mamma.
Neko daudz es par nāvi nezināju,
bet nojautu, ka no nāves neatgriezās.
Viņu noguldīja blakus manam vectēvam,
kurš bija nomiris pirms gada.
Viņa piedzima martā.

Ko es zinu par mammas tēvu

Pēc infarkta puse no viņa ķermeņa bija paralizēta.
Viņš strādāja ciema zvēraudzētavā.
Darbā ieradās laikā, pat ja iepriekšējās dienās bija dzēris.
Viņš bija mierīgs cilvēks, bet
bezpalīdzīgums viņu darīja ļoti nervozu.
Viņš nevarēja samierināties ar lietām,
kas nenotika pēc viņa prāta.
Viņš nomira pēc kritiena no krāsns,
uz kuras viņam patika sildīties.
Vai tas bija nelaiemes gadījums?
Viņa bēres es atceros spilgti.
Tās bija pirmās, ko apmeklēju.
Viņu sauca Alfons.
Viņš piedzima ziemā.
Viņa sievu sauca Eleonora.
Viņš viņu mīlēja.
Viņiem bija viens bērns. Mana mamma.
Viņa piedzima 1965. gadā.
Kad viņai bija 30, viņš nomira.
Tā bija ziema.
Pēc nāves viņš nāca pie mammas sapnī
un sacīja, ka sievu ņems līdzi.
Pavasārī.

Ko es zinu par tēva vecākiem

Viņiem bija trīs dēli:
Vienu 12 gadu vecumā nobrauca mašīna –
spēlējot ar draugiem ķerenes autobusa pieturā,
draugu vietā viņš noķēra nāvi.
Otram 30 gadu vecumā kukurūzas kombains nogrieza roku.
Asins zudums bija par lielu, lai izdzīvotu.
Trešais – Jānis, mans tēvs.
Dzer, dzīvs. Uz ielas satiekot, nepazīst.

Savus dēlus viņi bija sadalījuši:
kurš tēva dēls, kurš mātes dēls.
Mans tēvs – mātes dēls. Pēc mātes nāves,
klīmstot pa ielām, atkārtu mantru:
„Tikai mana māte mani saprata.”

Viņa strādāja sovhozā,
vectēvs – par traktoristu. Sitis viņu un dzenājīs.
Mans tēvs no sava tēva nebija tālu kritis.
Reiz cēlis nazi pret manu māti. Tas bija pēdējais piliens.
Viņa sakravāja bērnus, un prom.
Tēva tēvam par to bija kas sakāms:
„Aizlaidās, - tātad par maz tika sista.”

Vecāmāte mana tēva vietā maksāja alimentus –
5 latus mēnesī par mums abām ar māsu.
Allaž staigājusi lakatu ap galvu.
Melnu kā nepārejoša novembra nakts.
Šķiet, ka atceros viņas balsi.
Šķiet, ka vairāk neko.

Ko es zinu par mammas dzīvesbiedra nāvi

Viņš nomira pus septiņos no rīta.
Par viņa nāvi uzzināju deviņos četrpadsmit.
Pa vidu man viņš vēl bija dzīvs.
Pēdējais vārds, ko viņam sacīju, bija turies. Tas bija 6 dienas pirms.
Paspiedu viņa roku, rokaspiediens bija ciešs,
es to iztulkoju kā: „jā, es turēšos.”
Pat ja tam neticēju, es ticēju.
Viņa miršanas apliecībā iedrukāts nepareizs datums.
Tajā teikts, ka viņš mira divas dienas vēlāk nekā patiesībā.
(Vai patiesība ir dzīva?)
Viņš gribēja dzīvot, tomēr nāvei gatavojās.
Garāžu novēlēja manam bijušajam vīram,
mašīnu pārrakstīja uz māsas vārda.
Viņš allaž sacīja, ka jāprecas 3 dienas pirms nāves, –
ar to būšot līdz kaklam gana. Pats ar manu mammu
apprecējās 3 gadus pirms savas nāves,
lai pēc 30 gadu kopdzīves sakārtotu birokrātiskas lietas.
2 nedēļas pirms nāves viņš mammai palūdza,
lai viņam telefonā uzliek soļu skaitītāju.
Paiet viņš vairs nevarēja.
Viņam bija viena no melnākajām humora izjūtām,
ko savā dzīvē esmu sastapusi. Šķita, ka pat bērū dienā viņš varētu
piecelties un pēkšņi
pateikt: “Bļag, čto ja umer?”
„Man jānokļūst mājās,” viņš atkārtoja savas dzīves pēdējās dienās.
„Kur ir tavas mājas?” mamma precizēja.
„Turpat, kur tavas,” viņš atbildēja.
„Manas ir tepat,” viņa teica un piebilda:
„Es nekur netaisos.”

Inga Pizāne

DIVAS TRAUKU ŠVAMMES

Tas bija septiņpadsmitais decembris. Tumša pēcpusdiens. Ziema jau bija paguvusi sākties un līdz ar ziemu – sajūta, ka tā būs nebeidzami gara. Kā mana tāvakara nomāktība, kā nogurums, kuram neredz ne galu, ne sākumu. Saprātu, ka steidzīgi jāvelk apavi. Jo, pirmkārt, maniem zābakiem ir sarkanas šņores. Vispār maniem zābakiem ir dubultas šņores – melnas un sarkanas, bet skaidrs, ka es nopirku zābakus sarkano šņoru dēļ. Melno varēja arī nebūt. Bet bija. Otrkārt, apavus es pirkur Tērbatas ielā, rudenī, kad ārkārtas situācija numur divi vēl nebija sākusies. Viss vēl bija vaļā, un tikko noskanējušas Dzejas dienas.

Atceros sevi, ieejam apavu veikalā, ieraugām tos zābakus ar sarkanām šņorēm un paskatāmies uz cenu. Ko lai saka, - cena diez ko poētiska nebija, bet! Es tai dienā jutos diezgan drosmīga. Katrā ziņā gana drosmīga, lai pajautātu pārdevējai, vai viņi gadījumā nedod kādu atlaidi dzejniekiem. Goda vārds, tā arī pajautāju. Pārdevējai mans joks, kas nemaz nebija joks, tik ļoti iepatikās, ka viņa iedeva 10 eiro atlaidi. Es biju sajūsmā, es to izstāstīju visiem, pat Ditai Rietumai. Patiesībā es tos zābakus būtu pirkusi arī bez atlaides, - šaubu nav, bet! Es vienkārši meklēju piedziņojumus, es biju vaļā, dzīve bija vaļā un veikali – ārkārtas situācija numur divi vēl nebija sākusies. Es gāju uz kino, cilvēki gāja uz kino, es kafejnīcā dzēru kafiju. Nekādu uzrakstu uz veikalu durvīm „*sakarā ar šo bezsakarū esam ciet*” vai tamlīdzīgi.

Un tad es attapos septiņpadsmitajā decembrī, piespiežot sevi vilkt apavus un iet. Nezinot, kur iešu, bet zinot, ka jāiet. Zinot, ka iešana ir vienīgais veids, kā iziet no domas par garo ziemu, kas nekad nebeigsies. „Inga, šņorē ciet, pogā ciet, ģērbies, ej,” es sev teicu un spēru sevi laukā pa durvīm, - jā, iekšā tajā tumšajā ziemā, bet tur vismaz bija svaigs gaiss, un tieši to vajadzēja manam

prātam. Tumšā, melnā virsjakā ar kapuci, melnās biksēs un melnos zābakos es iegāju tumšajā ziemā, un redzamu mani padarīja tikai manas sarkanās šņores, bet – ko lai dara, - es gāju. Izgāju mājai ap stūri, nonācu līdz luksoforam un gaidīju zaļo gaismu. Varbūt tāpēc, ka gaidīju, varbūt tāpēc, ka sala rokas, es tās ieliku tajās divās virsjakas kabatās, kurās parasti nelieku, un viena no manām rokām, - mana labā roka sataustīja kaut ko no vienas puses mikstu, no otras – rupju. Es izvilku laukā. Tās bija divas trauku švammes. Oranža un dzeltena. Tai pašā brīdī iedegās zaļā gaisma, un es sāku gandrīz histēriski smieties, es smējos līdz asarām, gandrīz aizmirstot, ka jāšķerso zebra.

Šoferi, kas pie savas sarkanās gaismas gaidīja zaļo, droši vien nodomāja, ka esmu pa pusei jukusi vai pat līdz galam. Smejoties viņiem visiem paskatījos tieši acīs. Cik nu viņu tur bija. Tagad mani redzamu padarīja ne tikai manas sarkanās šņores, bet arī mani smieklī. Tie nāca man līdzī tur, vēl nebija skaidrs, kur. Es vienkārši gāju un smējos. Gandrīz vai nodomāju, ka viss, mans mērķis ir izpildīts, ar savu noskaņojumu esmu tikusi galā, varu iet mājās. Tik vien vajadzēja, kā kabatā uztautīt divas trauku švammes. Bet, nē, es domāju. Jāpastaigā vēl, jāpaiet kāds gabals, kas zina, kur tadā vakarā var nokļūt. Smieklū histēriskā šalts nolēma man sekot. „Labi,” es tai teicu, „aizejam uz Rīgas Mazāko galeriju, varbūt tur kāda laba izstāde.”

Aiz loga salūts. Ne tajā septiņpadsmitajā decembrī, bet tagad, divdesmit trešajā marta vakarā, kad rakstu šo stāstu, ko var droši dēvēt arī par gadījumu no dzīves vai par divām švammēm no dzīves. Šis mazstāstiņš bija iesākts jau tovakarpāt manā dienasgrāmatā, bet pārvērst to nopietnākā gabalā mani iedvesmoja Introvertu kampaņas radītāja Una Rozenbauma, kura tviterī ierakstīja, ka mēteļa kabatiņā atradusi buljona kubiciņu. Tad es pastāstīju viņai par savām trauku švammēm. Izklusējās, ka viņa ir ieintrigēta. Man radās sajūta, ka šis stāsts jāizstāsta plašāk. Tāpēc rakstu.

Tā tad. Es, mani smieklī, trauku švammes un sarkanās šņores nonākam līdz galerijas skatlogam, un mums priekšā ir zārķveidīga instalācija ar mirgojošu uzrakstu „tūlīt”. Sarmītes

Māliņas un Kristapa Kalna darbs. Vienkārši izcila laikmeta pulsācija. „Tūlīt, tūlīt, tūlīt.” Stāvu kā nohipnotizēta un skatos uz to „tūlīt”. Šņores jau sāk salt, bet es viņām saku: „Pag, tūlīt iesim!” Stāvu un domāju par visiem saviem un visiem mūsu „tūlīt”. Pirmkārt, jau pandēmijas sakarā: *tūlīt beigsies ie-robežojumi vai tūlīt tie mikstināsies, vai tūlīt tie pastiprināsies, tūlīt viss ies uz labu, tūlīt viss mainīsies, tūlīt viss atgriezīsies vecajās sliedēs.* Figū, nekā. Ir otrā pandēmijas gada divdesmit trešais marts. Nekas nav atgriezies, izņemot frizētavas, bet es vēl neesmu tikusi līdz savai. Audzēju matus garus kā ziema, kā pandēmija. Vienubrīd jau aizdomājos, ka varētu nogriezt līdz nullītei. Tūlīt, ha! Un tad man sāk birt asaras.

„Tūlīt,” es saku. Nezinu vairs – šņorēm vai švammēm. „Tūlīt, es paraudāšu un iesim.”

Par ko raudu? Par švammēm? Mana histērija beidzot atbrīvo ceļu uz patiesajām emocijām. Švammes. No kurienes cilvēkam kabatā švammes? Nē, es tās nepirku veikalā, nē, es tās nepaņēmu no mājām. Švammes ir no mammas dzīvesbiedra lauku mājām. Viņš nomira divdesmit astotajā novembrī, sestdienā. Septiņos no rīta. Mamma nolēma man ļaut mazliet pagulēt un paziņoja par viņa nāvi deviņos.

Sagērbos un traucos pie māsas, lai brauktu pie mammas uz Latgali. Kad ieradāties, viņš jau bija kapličā. Nākamajā dienā ar māsu un mammu aizbraucām uz viņa lauku mājām – piekārtot un savākt dažas mantas. Lūk, no viņa skapīša paņēmu sev divas trauku švammes, ūdens filtru un baltkrievu cigarešu paciņu. Viņš bija baltkrievs; ar ļoti asu, jancīgu, ironisku un melnu humora izjūtu. Šķita, ka pat bērū dienā viņš varētu piecelties un pēkšņi pateikt: „*Блять, что я умер?**” Par to es uzrakstīju dzejoli, bet ar māsu veidojām arī viņa izteicienu un dialogu kolekciju. Man, piemēram, telefonā ierakstīts šāds dialogs:

Viņš: *Что делаешь?*

Es: *Я медитирую.*

Viņš: *Что это?*

Es: *Это когда стараешься ни о чем не думать.*

Viņš: *Это разпиздайство называется, а не медитация.***

Švammes man no viņa, jā. Mantojumā, mūžīgā piemiņā. Vienu, tiesa gan, sāku jau lietot. Nolietojies galīgi jau, bet roka neceļas izmest. Par otru vēl padomāšu. Cigaretēs? Vispār nepipēju, bet Jaunajā gadā dūmu ievilkū. Par viņu, par švammēm, par dzīves trūkumu – lai tas svētīgs un radošs!

Lūk, un es stāvu pie tās zārka instalācijas ar uzrakstu „tūlīt” un domāju, ka ir pagājušas 19 dienas kopš viņa nāves. 19 dienas manā kabatā stāvējušas šīs švammes, kas septiņpadsmitajā decembrī mani noveda līdz smiekliem un asarām. Tūlīt es iešu mājās un turpināšu dzīvot. Tikai ļaujiet man drusku paraudāt. □

* *Блядь, es ko – nomiru? (krievu val.)*

***Ko dari? Meditēju. Kas tas? Tas ir, kad mēģini ne par ko nedomāt. To par blēņām sauc, ne meditāciju. (krievu val.)*

Signe Viška (1997) ir jaunākās paaudzes autore un tulkotāja, kultūras un literatūras projektu organizatore un dalībniene, Radio NABA literatūras raidījuma „Bron-Hīts” vadītāja, kopš 2021. gada jūlija mēnešraksta *konTEKSTS* galvenā redaktore. Raksta un tulko prozu, tostarp bērnu literatūru. 2021. gadā izdevniecība „Liels un mazs” laidusi klajā Viškas debiju bērnu literatūrā, bilžu grāmatu *Kate, kas gribēja kļūt par vectēvu* ar Elīnas Brasliņas ilustrācijām.

Foto: Rvīns Varde

Signe Viška

Kad biju septiņus gadus vecs, krusttēvs mani iemeta piemājas dīķī, jo domāja, ka es tā iemācīšoties peldēt. Viņš kļūdījās. Kad pārbīlis bija mitējies un es jau biju samierinājies ar domu palikt dīķa dibenā un ļaut asariem skrubināt manu miesu kā baltmaizes šķēli, mani izvilka laukā kā nevarīgu, tomēr dzīvu klimpu. Ietīnies raupjā pledā, sēdēju virtuves stūrī un sildīju rokas pie kakao krūzes, kamēr māte ar sarullētu TV programmu zvētēja krusttēvu.

Kā nejdzīgu suvenīru no šī starpgadījuma līdzī paņēmu paniskas bailes no ūdens un mēli, kas uztraukuma brīžos sarāva vārdus gabalos un ļāva iedzīvoties muļķīgā iesaukā.

Bija augusta viducis un visas ģimenes, ieskaitot manējo, šajā mazpilsētā tagad sēdēja ap galdiem kopā ar radu radiem, lai paceltu glāzes par veiksmīgi aizvadītiem kapusvētkiem un pieminētu tos radu radus, kas dus kapos un nevar sēdēt ap šo galdu. Iestiprinājies ar rasolu, pāris kotletēm un glāzi vīna, kas pavisam noteikti negāja kopā ar rasolu, centos neizveidot acu kontaktu ar tanti Lidiju, lai izvairītos no tādiem jautājumiem kā „Neesi vēl

atradis sev meiteni?”, „Tu Rīgā normāli ēd?”, „Kāpēc tu tik reti brauc mājās?” un „Tu gadījumā jau nerunā ar rīdzinieku akcentu?”. Lidiņas tante dzirdēto mēdza atkārtot tik skaļi, ka par manas dzīves aktualitātēm uzzināja ne tikai visi pie galda sēdošie, bet arī tie, kas vakariņoja pilsētas otrā galā. Kad saruna pievērsās spraigai diskusijai par novada domes priekšsēdētāju un to, kur gan viņš rāvis naudu jauna elektromobiļa iegādei, noliku ziliem ziedīņiem apdrukāto salveti uz šķīvja malas un piecēlos. Sastapies ar mātes vaicājošo skatu, aizbildinājos ar kāju izlocīšanu pa „sen neredzēto, mīlo dzimto pilsētu” vai ko līdzvērtīgi muļķīgu. Manis teiktais ar Lidiņas tantes starpniecību atskanēja kā atbalss Gūtmaņa alā un visi tūliņ uzzināja, ka dodos pastaigā. Kad nozudu durvīs, sarunas atkal pievērsās nabaga novada domes priekšsēdētājam un viņa jaunajam braucamrīkam.

Asfalts uz Mehanizatoru ielas bija uzliets nesen, tas vēl bija tumši pelēks un neizdangāts, gandrīz vai būtu prieks uz tāda nobrāzt ceļgalus. Gāju garām glītām privātmāju rindām, ieelpoju vasaras novakara gaisu, smaržoja liepziedi un šašliks. Daži mielasta galdu bija uzklājuši ārā. Strodu mājas pagalmā pastniece klaigāja uz dārza rūķu izmēra bērniem, kas sparīgi lēkāja pa batutu. Devos garām šai jezgai virzienā, kur vēl pēcpusdienā virmoja ļaužu masas. Pie kapu vārtiem nogriezos pa kreisi un gar žogu gāju pa taciņu, kas veda uz Mironīti. Kad starp garajiem zāles

stiebrēm ar skatienu izdevās sazīmēt manu ierasto vietu, spēji apstājos. Uz mana soliņa jau kāds sēdēja. Šis kāds bija kāda. Un šī kāda itin viegli varēja būt viena no manām bijušajām klasesbiedrenēm. Prātā jau biju uzsācis atkāpšanās ceļu, tomēr būtne uz soliņa vai nu bija dzirdējusi manus soļus, vai jutusi manu acu prožektorus sev mugurā, jo viņa pagriezās, pirms es vēl spēju paspert kaut soli tai virzienā, no kurienes biju nācis. Viņai bija interesanta seja ar smailu zodu un lielām, brūnām acīm, kas šķita atrodamies mazliet par tālu viena no otras, bet vienlaicīgi padarīja viņas skatu drusku mīlīgu. Atviegloti uzelpoju, secinot, ka šo seju neesmu manījis ne savā, ne kāda citā klasē. Viņa turpināja urbties manī vēl dažas sekundes. Jutos spiests kaut ko teikt.

„Ēēēēē...” es tikai nezināju, ko. „Čau?”

„Čau!” Meitene pasmaidīja. Viņas ķermenis bija pagriezts ar skatu pret Mironīti, bet galva bija maksimāli atliekta uz manu pusi. Viņa izskatījās pēc mazliet jancīgas pūces. „Ko tu te?”

„Es te parasti nāku,” atbildēju. „Un tu?”

„Es te parasti nenāku,” viņa pasmējās. „Iepriekš, staigājot pa kapiem, ievēroju to taciņu, iedomājos, kur tā ved.”

„Un ko tu vispār dari te?” jautāju, ielepdams rokas, cerot, ka viņa ar „te” un manu vicināšanās žestu sapratīs šo piecus kvadrātkilometrus lielo pilsētu. Viņa saprata.

„Atbraucu līdz mammai. Mums te kaut kādi radi apglabāti. Noguru runāt ar cilvēkiem, kuri mani uzskata par tuvāko draudzeni, jo atceras mani, kad vēl staigāju apkārt autiņos. Tāpēc nozudu.”

„Jā, Mironītis ir laba vieta, kur nozust,” paziņojos.

„Kas ir laba vieta, kur nozust?”

„Nu. Te. Dīķis. Mironītis. Tā viņu sauc.”

„Dīķis sauc par Mironīti?” viņa neticīgi prasīja.

„Nu jā, jo tas ir blakus kapiem,” sarunu biedrenes šoks mani sasmidzināja. „Tevi nesāks meklēt?”

„Šaubos. Visi dzer. Pamanīs, ka biju pazudusi tikai tad, kad atgriezīšos. Ja vispār pama-

nīs. Ja vajadzēs, zvanīs.” Meitene paraustīja plecus un atkal pagriezta seju pret dīķi. „Te vēl ir vieta, ja kas.” Viņa pavirzījās pa labi un paplikšķināja uz vietu sev blakus. Daudz nedomājams, apsēdos uz nestabilās koka konstrukcijas, ko tik labi pazīnu, un pievienojos viņas skatienam, kas grima Mironītī. Tad viņa atkal pagriezās pret mani.

„Kā tevi vispār sauc?”

Dažas nedēļas pēc neveiksmīgās peldes sēdēju pirmās klases solā. Biju šausmīgi uztraucies, jo bērnodārzā nebiju gājis, līdz ar to lielākā daļa bērnu man bija sveši, un arī es viņiem biju svešs, ko gan ātri vajadzēja mainīt, divdesmit acu pāru priekšā pieceļoties kājās un iepazīstinot ar sevi. „Mani sauc P-pī... Pī.. P-pīters.” Vienkāršākais trīsvārdu teikums manā mutē pārtapa par drumstakūku. Klasesbiedri uzķēra šīs kripatas un turpmāk dēvēja mani par Pīpī. Īpaši grūti man vēlāk klājās ģeometrijā. Riņķa līnijas garumu mūsu klasē neapprēķināja pēc formulas $2\pi R$, bet gan pēc PīpīR. Reizēm, kā lūgdams palīdzību, uzmeklēju skolotājas acis, viņa ar mazliet vainīgu skatienu paraustīja plecus. Vismaz būšot viena formula, kuru klase centralizētājā eksāmenā tiešām atcerēšoties.

Es centos iederēties, starpbrīžos ar džeikiem spēlēju durakus, vakaros, slaktējot teroristus un dāļājot *headshots* pa labi un pa kreisi, tupēju pie datora un skrēju viņiem līdzī pa CS: GO trasēm, tomēr viņu acis biju un paliku tikai Pīpī. Stundās klusēju, pasākumos runāt atteicos – doma par uzstāšanos publikas priekšā un skaļruņos dzirdēt savu saraustīto elpu un saskaldītos vārdus manī tūlīt uzjundīja vēlmi atbrīvoties no kuņģa satura.

„Pīters.”

„Pīters! Tā kā Pens?” Izbolīju acis. Vismaz viņa nezināja par Pīpī.

„Cik forši. Man vienmēr licies, ka tikai večukus sauc par Pīteriem. Es esmu Karlīne. Tā kā vienkārši Karlīne.”

„Manu vectanti sauc Karlīne.”

„Viņa ir forša?”

„Viņa ir mirusi.”

„Ā. A pirms tam viņa bija forša?”

„Es nezinu. Laikam jau.” Mazliet iesmējos.

Mūsu acis atkal pievērsās Mironītim.

„Nez, tur kāds ir noslēcis?” Karlīne ierunājās. „Nedomāju gan. Visa pilsēta tad par to zinātu.”

„Mironītī nav mironīšu. Ha.” Labi, šis mani tiešām sasmīdināja.

„Bet peldēt gan es te nepeldētu.”

„Kāpēc?”

„Nu... es nepeldu.”

„Vispār?”

„Vispār.”

„Kāpēc?”

„Neprotu. Un man bail.” Karlīne neko vairāk nejaudāja. Jutos par to pateicīgs. Un vienlaikus arī mazliet vilies.

Karlīne parakņājās kabatā un pastiepa roku uz manu pusi.

„Gribi? Šīs ir manas mīļākās.” Paskatījos uz konfekti meitenes rokā. Bārbelīte. Viņu ne tikai sauca kā manu vectanti, viņa arī ēda tās pašas ledenes.

„Paldies.”

„Ziedonis rakstīja, ka pilādži ir visskaistākās pasaules ogas, bet, manuprāt, tās ir bārbelles. Konču dēļ.” Karlīne aizstūma ledeni aiz vaiga. Es klusēju.

„Es tev varu kaut ko pastāstīt?” Viņa stumdīja bārbelīti pa muti. Pamanīju, ka tieši viņas zoda vidū iezīmējas bedrīte. „Tu gan jau domāsi, ka esmu traka.” Nez kāpēc es par to vispār nešaubījos.

„Nu?”

„Man bārbelītes patīk ne tikai tāpēc, ka tās ir garšīgas,” Karlīne ieturēja dramatisku pauzi. „Man tās patīk, jo tās man liek justies dzīvai.”

„Vai es gribu zināt, kāpēc?” Pērkons tagad droši vien dziedātu, ka „skepse no maniem vārdiem tuvina nāvi”.

„Kad es ieeju veikalā, es nopērku pienu, kādu gurķi vēl sazin ko, tad pa ceļam uz kasi noēju gar konfekšu groziem. Izskatos ļoti

dzīdomīga, vēl it kā svārstos starp *Migle* un *Rokenrolu*, rokai vēl apstājoties pie bārbelītēm, bet tad it kā atceros, ka gribu ieturēt diētu un atkal uzņemu kursu uz kasēm. Norēķinos par pirkumiem un dodos prom. Bet katreiz man kabatā ir viena bārbelīte, par kuru nesamaksāju.”

„Tā tad katru reizi, kad esi veikalā, tu nozodz pa bārbelītei?”

„Nu, „nozagt” ir diezgan spēcīgs vārds. Es vienkārši... paņemu.” Karlīne nevainīgi parautīja plecus.

„Un tieši kā tev tas palīdz justies dzīvai?”

„Uzdrošināšanās, adrenalīns. Es it kā daru ko neatļautu un teorētiski morāli nepieņemu, bet vai mani kāds par to liktu cietumā? Nē. Es izeju no veikala, iztinu konču no papīra, uzlieku to uz mēles, un zini... tā garšo divreiz labāk nekā tad, ja būtu par to samaksājis.”

„Un tā katru reizi?”

„Pilnīgi katru,” viņa apstiprināja. „Tā, kas tev mutē, ir no jūsu mazā *Topa*.” Viņa ar roku pamāja pilsētas virzienā.

„Neteiktu, ka garšas ziņā jūtu baigo atšķirību, bet, protams, jūtos pagodināts, ka uzņēmie risku dabūt rājienu no *Topiņa* apsarga.” Karlīne izskatījās gandrīz vai lepna.

„Un kas liek tev justies dzīvam?” Viņas acis atkal pievērsās man. Jutos viegli uzjautrināts un reizē arī mazliet fascinēts. Šāda veida sarunas starp svešiniekiem parasti uzplauka kādā bārā pēc vairākiem aliņiem, nevis sūkājot bārbelītes Mironīša krastā. Kādu brīdi apdomāju Karlīnes jautājumu.

„Lasīšana skaļi,” beidzot atteicu. Tas noteikti izklausījās stulbi, bet tā bija. Kad lasīju skaļi, es jutos ļoti mirstīgs. Un tieši tāpēc arī dzīvs. „Bet tikai tad, ja lasu vienatnē.”

„Ko tu parasti lasi?”

„Dzeju.”

„Tu pats arī ko raksti?”

„Jā. Nu, neko baigo. Mazliet tikai.”

„Nolasīsi man kaut ko?”

Minstinājos.

„Nē, nu, ja tu negribi, tad nevajag. Bet es tev iedevu bārbelīti, būtu tikai godīgi, ja saņemtu pretī dzejoli.” Karlīnes zodā atkal iezīmējās bedrīte.

„Es gribu, bet... Es nevaru nolasīt sakarīgi.”

„Neticu.”

„Man publikas priekšā ir grūti. Pat ja publika ir viens cilvēks.”

„Kādā ziņā grūti?”

„Es uztraucos un tad sāku... nu... raustīt valodu.” Es nevarēju atcerēties pēdējo reizi, kad būtu to kādam skaļi atzinis.

„Davai, pamēģini man kaut ko nolasīt. Es būšu tava publika.”

Izvilku no kabatas telefonu un piezīmēs meklēju ko nolasīšanas cienīgu. Pēkšņi viss likās muļķīgs un stulbs, it kā es visur būtu izmantojis tādas rīmes kā skumjas-dumjas vai ko tamlīdzīgu. Pakrūtē parādījās pazīstamā, nervozā kņudoņa. Caur pieri noskatījās Karlīnē. Tad savā telefonā. Tad atkal Karlīnē. Viņa gaidīja. Viens, divi, trīs. Dzīli ieelpoju.

„Es v-vēlos... d-dalīt... s-segu... lielo v-vaf-f... vafeļu p-pannu...” Mana balss sadrupa līdz ar vārdiem. Bāc. Papurināju galvu. „Nē. Es n-nevaru.”

Manā klasē mācījās Sintija – viņa arī bija ļoti klusa, kaut arī viņai tādai nevajadzēja būt, jo viņa nestostījās. Pusdienās Sintija no salātiem allaž izlasīja visus sīpolu gabaliņus un sabīdīja tos akurātā kaudzē šķīvja malā, un tikai tad ķērās pie ēšanas. Man Sintija ļoti patika – viņai bija lielas, pelēkas acis, un viņa bija tā meitene, kas nikni paglūnēja uz tiem, kas sačukstējās, kad mēs literatūras stundās lasījām Elsbergu. Turklāt es zināju, ka viņas elpa nekad neodis pēc sīpoliem, ja nu es kādreiz saņemtos viņu noskūpstīt. Un man ārpātīgi gribējās viņu noskūpstīt. Pēc desmitās, bet varbūt tā bija vienpadsmitās klases eglīte, es piedāvāju Sintiju pavadīt mājās. Man par lielu pārsteigumu viņa piekrita. Tā bija sasodīti auksta ziema un es kedās nejutu savas pēdas. Mēs gājām pa Daugavpils ielu, koki abpus ceļam izskatījās pēc fantastiskiem, nosirmojušiem ziedkāpostiem, un sals Sintijas vaigus bija nokrāsojis sārtus kā redīsus.

„Kāpēc tu nekad negribi uzstāties pasākumos?” viņa pārtrauca klusumu. „Tu vienmēr palīdzi plānot, rakstīt scenārijus, veidot priekšnesumu, bet pats nekad nerunā.”

„Nu, citiem tas padodas labāk.” Par spīti aukstumam, man kļuva karsti. Vēderā pamazām brieda nervu kamols. Centos elpot mierīgi. Ja es neuztraukšos, tad man izdosies runāt pavisam normāli. Tikai mieru.

„Bet tagad tu taču runā normāli. Tev bail no publikas?”

„Mm, jā, tā varētu teikt.”

Sintija pamāja ar galvu. Mēs turpinājām ceļu. Pilsēta bija kā izmirusi.

„Man šķiet, ja tu pamēģinātu, tev sanāktu,” Sintija nelikās mierā. Es zināju, ka viņai nav taisnība, tomēr negribēju viņu aizvainot.

„Varbūt,” es novilku.

Pieliku soli.

„Kur tu tā skrien?”

„Auksti.”

„Es kaut ko ne tā pateicu?”

„Nu... nē.”

„Nu, pag, apstājies.”

Mūsu soli noklusa. Pagriezios pret Sintiju. Viņa uzlika savas dūraiņos tērtās rokas man uz pleciem.

Karlīne uzlika roku man uz pleca.

„Tev viss okei?” Viņa mazliet bažīgi skatījās manī. Karlīnes acis nebija pelēkas. Tās bija brūnas un siltas. Un nebija ziema, un nebija sasalušu ziedkāpostu. Man bija divdesmit divi, un es sēdēju uz ļodzīga sola pretī Mironītim, žņaudzīdams rokā telefonu un smagi elpodams.

„Nē. T-tas ir – jā.”

„Piedod, ja es kaut ko ne tā...”

„Nē, nu, beidz, tu taču neko neizdari. Es vienkārši satraucos. Tā ir katru *fakin* reizi.” Jutos stulbi un gribēju pazust. Ja man nebūtu bail, es droši vien mēģinātu ienirt Mironītī. „Es... es vienkārši nevaru.”

„Es varu. Dod šurp.” Tā pati roka, kas iepriekš piedāvāja ledeni, nu gaidīja, kad tajā piezemēsies mans telefons. Pacēlu skatienu, gaidīdams ieraudzīt Karlīnes acis līdzjūtību, žēlumu... Bet tur bija tikai interese.

Es uzmanīgi ieliku telefonu viņas pastieptajā plaukstā.

„Piedod, ja es kaut ko ne tā...” Sintija klusi ierunājās.

Es papurināju galvu.

„Tu neko neizdari. Viss labi.”

Viņas seja bija pavisam tuvu manējai, un viņas skatiens dedzināja tā, it kā es būtu pabāzis galvu zem lampas abažūra un censtos saredzēt kvēlspuldzes degli. Sintija paliecās uz priekšu. Viņas elpa smaržoja pēc vētras putniem.

„Sintij?”

„Nu?”

Tu man patīc. Jā. Es to varēju pateikt. Viens, divi, trīs...

„Tā, okei. Lasīt to pašu?” Pamāju ar galvu. Karlīne aizbīdīja ledeni aiz vaiga, nokremšļojās un lasīja.

„es vēlos dalīt

segu
lielo vafeļu pannu
grāmatu skapi
un sevi

putna pienu
pieneņu vīnu
un to nakti kas manī

es vēlos dalīt

bet es esmu pirmcilvēks
es dalos tikai ar vienu
un pats ar sevi”

Karlīne skatījās manī, un es skatījos Mironītī.

„Tu man p-p-p...” Nē, nu kāpēc. Ne tagad. Ieelpa. Izelpa. Vēlreiz. „Sintij, tu man t-t-t-tiešām p-p-p...”

Sintijas lūpas, kas, es biju gatavs saderēt, nupat, nupat vēl gribēja mani noskūpstīt, nu iespurdzās sprīža attālumā no manas sejas. Es jutu siekalu lāsītes uz savas augšlūpas.

„Ak Dievs, piedod!” Sintija smējās. Viņa aizklāja muti ar rokām. Tas neko daudz nelīdzēja, dūraiņi diez cik labi neslāpēja viņas smieklus.

„Es tiešām, tiešām tā negribēju!” Viņa izskatījās pārsteigta pati par sevi, tomēr nespēja rīmties. Mana seja dega. Es pagriezos promiešanai.

„Nē!” Sintija sauca nopakaļ. „Pagaidi! Pīp.. Pīter!”

„Pīter. Šis tiešām nav slikti,” Karlīne lielām acīm skatījās manī. „Uz *Satori, Punctum* esi kaut ko sūtījis?”

Papurināju galvu.

„Bet vajadzētu. Padomā.” Es nepamāju, es nepurināju galvu un neraustīju plecus. Es tikai lūkojos šajā svešajā meitenē, kuru sauca tāpat kā manu mirušo vectanti, un domāju par to, kā viņa bija likusi maniem vārdiem izklausīties pēc vārdiem.

Es drebēju, bet ne vairs no aukstuma. Sintija vēl turpināja saukt kaut ko nopakaļ, bet manā galvā atbalsojās tikai Pīpī, Pīpī, Pīpī. Šķita, ka viņas siekalas uz manas sejas bija pārvērtušās sērskābē. Es nesaprotu, kāpēc, bet man gribējās skriet. Un es skrēju. Nedomāju, kurp, nedomāju par to, ka ir ziema, ka es varētu paslidēt un kaut ko salauzt. Domāju tikai par to, ka gribu prom. Apstājos tikai tad, kad sānos sāka durt kā ar tuteni. Biju atskrējis līdz pašiem kapiem. Gar žogu devos cauri kupenām, kedas bija slapjas, un manas kājas bija nejutīgas, bet man tas nerūpēja. Notraucu sniegu no soliņa un apsēdos. Aukstums sāka pārņemt arī pārējās ķermeņa daļas. Ievibrējās telefons. Sintija. Noraidīju zvanu. Zvanīja vēlreiz. Izslēdzu telefonu. Urbos ar skatienu tumsā, kur vajadzēja būt Mironītim, un centos nedomāt.

Karlīne piešķieba galvu un pētīja telefona noskrāmbāto aizsargstikliņu. „Man tagad

gribas vafeles." Nezināju, ko uz to atbildēt. Vafeļu man arī nebija.

„Tev zvana,” telefons Karlīnes rokā vibrēja. Mamma.

„Jā?”

„Pīterīt, kur tu?”

„Tepat.”

„Tu drīz būsi? Vari nopirkt pienu? Kafijai vajag.”

„Jā, labi. Drīz iešu. Davai.” Nospiedu sarkano klausulīti.

„Es nu došos. Tu arī?”

„Nē, es vēl mazliet pasēdēšu.”

„Okei.”

„Okei.”

Piecēlos kājās. „Tad jau... Atā.” Varbūt man vajadzēja pajautāt viņas telefona numuru. Vai vismaz uzvārdu.

„Pīter?”

„Jā?”

„Tu neesi ‘pirmcilvēks’. Es tam neticu,” viņa sacīja. „Un, Pīter?”

„Jā?”

„Šis bija forši.”

Pasmaidīju. „Jā. Bija forši.” Brīdi vilcinājies, pamāju un atstāju Karlīni un Mironīti divatā.

Izgāju no *Topa* un pa Mehanizatoru ielu devos mājup. Padusē biju pasitis piena paku, bet kabatā blakus telefonam čaukstēja bārbelīte. Izņemu to no papīriša un ieliku mutē.

Tā garšoja divreiz labāk nekā parasti. □

Dace Vīgante

FRAGMENTS NO ROMĀNA ROMANTIĶIS

Visspilgtāk atceros dzeloņdrātis.

Sēta ir sanaglota no koka dēļiem. Aiz tās ir vēl viens žogs, augšpusē tam visapkārt vairākām kārtām kā ērkšķu vainags vijas drātis.

Te es tupu katru dienu. Ja piespiežas ar pieri skabargainajām dēļu šķirbām, var vērot ielu. Tikai dzelkšņu čemuri traucē saskatīt ārpusē ritošo dzīvi skaidrāk. Šeit mani neviens neaiztiek. Nav sajēgas, kas par datumu. Zinu, ka ir 1950. gads. Pavasara vēl nav. Kokiem lapas nav izplaukušas. Bet varbūt jau ir. Tie daži koki, ko redzu, ir pelēki un varbūt nekad vairs nezaļos. Ir auksts. Man ir vienpadsmit gadi, varbūt jau divpadsmit. Neatceros, ka būtu tos svinējis. Te neko nesvin. Ja nu vienīgi Myxa un Open [„Muša” un „Ērglis”] savas īslaicīgās uzvaras. Taču arī viņi, man šķiet, īsti tās nesvin. Kā var svinēt to, kas notiek katru nakti. Tad nu es te tupu zālē, trūdodos, sniegā, vianalga. Vienu sarūsējušo, saliekto, aso dzelksni turu spasiestu saujā. Gribu just drāšu čemura metāla adatas. Naktīs es sitos par Mušu, jo esmu iedalīts guļamtempā pa labi. Mūsu apvienotās bāreņu – baņģugu bandas atamanam pāri krūtīm uztetovēta liela, zila muša. Viņam ir sešpadsmit. Pēc viņa komandas mēs, pārējie, ar slapjiem, mezglā sasiestiem dvieljiem ejam slaktēt ērgļus. Man neviens neprasa, vai gribu. Visi iet. Man arī jāiet. Otrā banda guļ tempā pa kreisi, viņu atamanam pāri krūtīm izpleties ar zilu tinti un adatu iebakstīts ērglis. Par nakts kautiņiem sods arī ir kāviens, tikai no uzrauga. Tā ka vianalga. Pa īstam mūs vieno tikai bezvecāku zīmogs, ko lielākoties uzspiedis karš un izsūtīšanas.

Lieku ēdiena bļodiņu es nekad vairs nedabūšu, nevarēšu iemest mutē kādu nožulītu kartupeļa gabaliņu, kad neredz bargā ķēkša ar taukaino lupatu priekšauta vietā. To, kāpēc es skaitos smalks perdelis un neesmu iemācījies mizot kartupeļus kā godīgs cilvēks, kā viņa sodās, nezinu. Mizozu platām mizām, kā Memmite mūsmājās darīja. Tās viņa vēlāk nesa cūkām uz kūti. Vēl neesmu pabe-

Rakstniece Dace Vīgante, dz. 1970. gadā. Studējusi Literārajā Akadēmijā. Stāstu krājumu *Ledus apelsīns* (2016), *Tad redzēs* (2018) un *Bumbulīti* (2020) autore. Stāsti tulkoti angļu, ķīniešu, vācu un lietuviešu valodās. Drīzumā klajā nāks pirmais romāns *Romantiķis*.

Par *Bumbulīti* skat. Bārbalas Simsones recenziju „Paklanos ilgām pēc nodegušām pilīm” *JG304* (pavasaris 2021) 59. lpp. (red.)

dzis savu dežūru, kad ķēkša uzsit ar pleķainu lupatu man pa pakausi un pamāj uzraugam, lai šito švabraku uz virtuvi vairs nesūta. Tā esmu izbrākēts arī bāreņu virtuvē. Tur tomēr dvako labāk nekā guļamtelpā, kur smird pēc slapjām zeķēm, savazātām apakšbiksēm, sviedriem, pirdieniem, čurām un mazliet pēc mitrām spilvendrānām ar slepus tur iešņauktiem puņķiem un asarām – maini, cik bieži gribi.

Te neviens nemēģina bēgt. Uz kurieni gan, interesanti zināt. Muša un Ērglis tūlīt tāpat tiks kolonijā, ja neaizlaidīsies. Reizēm Mušai izpalīdzu. Sēžu uz šuheri naktīs, kamēr viņš, skribens kā vāvere, nodrinkšķina pa notekcauruli lejā no otrā stāva un caur kustīgo dēļu sklandu, kur vienā vietā pārkniebtas dzeloņdrātis, laižas sirojumos pa netālu esošajiem dārziem vai pēc papirosiem. Parasti pirms ģēlām viņš man iezveļ pa muguru tā, ka aizraujas elpa, un rupjā balsi nograb: – Eu, veci, pietiks luņķi čurās mērkt! – Viņš, protams, arī ir pamanījis manus sirmos dēņņus. – Nāc vakarā uz šuheri. Tupēsi stūrī, kā parasti, tevi neviens neturēs aizdomās. Ar idiotiem neko. It kā es varētu iebilst. Baumo, ka Muša esot bijis nažotā bandā. Viņa atnes tie āboli gan pazāļi, tomēr smaržo pēc dārza

un brīvības. Divi, vairāk sauli redzējušie, tiek man. Ā, tātad ir gan pavasaris.

Tepat pāri tiltam ir Rīga. Tepat. Kaut kur pa kreisi – aiz sētas. Kopš sevi atceros, nekad tur neesmu bijis. Mājas. Mājas ir tālu. Tur mani neviens negaida. Stiprāk saspiežu dzelksni saujā. Šoreiz atkal līdz asinīm.

– Jums jābūt gudriem, saket, ka jūsu vecāki gājuši bojā, – mācīja ciema padomes pilnvarotais, kas mūs ar brāli atkonvojēja uz šejieni un iebāza kā trušus krātiņā. Tad, notrausis sviedrus no pieres, pamāja ar kepku, ko bija gumzījis rokās, kamēr mūs pierakstīja kā bāreņus, un aizsteidzās uz kravas mašīnu, atstādams mūs vietā, kas visai vāji atbilda mūsu izsapņotajām fantāzijām par varonību. Divi mikstpēdiņi starp kriminālistiem un klaidoņiem, bez dokumentiem un pagātnes. Pirms tam pilnvarotais, vienā rokā stīvi murcīja cepuri, ar otru plaši vēzēdams un zīmēdams šķībus aplūs gaisā, klāstīja bērnu sadales punkta vadītājam: – Viņiem nav nedz māju, nedz papīru, Jelgavas arhīvs taču nodezīs, nu jūs jau zināt. Karš.

Neviens neko nejautāja. Visi zina, ka Jelgava nodegusi ar visiem datumiem, papīriem un pagātni. Bet es toreiz ielāgoju, kā kustas cilvēks, kurš nemāk melot. Kā vējā raustīts put-

nubiedēklis. Edgars grib zināt, vai mēs arī kļūsim par bandītiem. Kaut kā apzinās, ka man kā vecākajam būtu jābūt kādam padomam vai vismaz mierinājuma vārdiem mazajam, bet nav. Abi esam kā no jūras smiltis izgrūstas zivteles. Viena drusku lielāka. Tā arī uzvedos. Plātu muti, smakdams no bailēm, piespiedis drēbju saini pie krūtīm. Tad brālis saspiež manu roku. Atceros mammas teikto, ka viņš ir tēva dēls – uz viņu var paļauties, ziepes tā kā es nesavāris un nebendēs plaušas, slepus pipēdams aiz lielās sivēnmātes Bunces muguras, ģimenei kaunu darīdams. Tad iznāk – esmu mammas dēls, lai gan pēc tam nekad savā mūžā vairs neesmu pīpējis.

Jelgavā baumoja, ka Alises ielas bērnu sadales punktā it kā ātri izmācot kādā amatā, it kā sūtot uz arodskolu, lai varot sākt ātrāk strādāt un pelnīt naudu. Tā radi bija kaut kur saklausījuši. Un, tā kā mamma drīkstēja pie tā krieva ņemt līdzī tikai māsu, tad mūs noformēja par bezvecāku bērniem. Jo pārējiem radiem ar rocību arī esot švaki. Vismaz būs kāds labums no jaunās valsts. Pabaros da izskolos amatā.

Tikai te neko nemāca. Mazliet baro. Vēderā kurksti lēk kā zirņi pa katlu. Edgaru, astoņgadīgo brāli, pēc diviem mēnešiem pārveda uz citu cietumu, pie mazākiem bāreņiem – uz Naukšēniem. Atvadoties uzvedos kā lēmēts, man nebija priekš viņa neviena mierinājuma vārda. Edgars, valdīdams ņuņņas, uzmundrināja mani, solīdams drīz atgriezties. Todien, kad viņu aizveda, es sāku tupēt pie sētas. No malas joprojām izskatās, ka es kādu gaidu. Bet es negaidu. Sākumā noteikti gaidīju. Tad pārstāju. Puikas mani iesaukuši par lūriķi.

Man pieder caurums ar skatu uz ielu. Pie tā es turos. Tur tupot, nonāku citā pasaulē. Tajos brīžos nedomāju nedz par mājām, nedz par Mušu. Tikai skatos un iegaumēju braucamos verķus – mašīnas un motociklus, kas rībina garām pa Kalnciema ielu. Izstiepu skatienu, cik garu vien spēju. Īpaši mani piesaista moči. Vienā platākā šķirbā varu redzēt tālāk. Kad kāds naskāks braucējs ātrāk uzņem ātrumu, sasprindzinoties ieklausos, kā dampis uzrāviena brīdī ierēcas skaļāk. Līdz sāku atšķirt dažādu marku motora trokšņus. Reiz ieraugu garām rūcinām četrcilindru „Zundapp”, uzreiz sirds salēcas. Ja nu tas ir mana drauga Andra tēvs ar savu vācu trofejnie-

ku? Gribu pamāt, bet atpogu, ka manu vēzienu aiz žoga manītu vien žagata kokā. Pēc mirkļa mani ietin vien atstāto, kodīgo dūmu smārds. Aiz viņa gandrīz riteni ritenī traucas smagā „Viktoria” ar spožu izpūtēju sānos – dug, dug, dug, ui, kur labs! Palēkdams gāzelējas ZISi, Gorkijā ražotie „Molotovi”. Aizšvīkst pa kādam vieglākam vāgim. Smalki ielāgoju moču dzelzs ķermeņu liektās formas, rūcienu dažādo augstumu, īso un garo uzgāzējumu. Dūmu šleifes ostu kā negausis. Kāda tur Rīga? Uzlekt tādām mugurā un nesties, kur acis rāda. Vot, tā būtu brīvība! – Jā, tā tik būtu brīvība! – čukstu, sarāvies benzīna tvaiku pilnu krūti. Caurām dienām tupu un vēroju, kā autiņi traucas pa ielu, putekļus griezdami kā dzīvi, brīvi, smagi rēcoši, ņurdoši rumaki. Reizēm no ielas atvējojis izdedžu tvans man atgādina rudens kulšanas talkas pie mūsmājām, kad milzīgas kuļmašīnas tvaika siltais, kodīgais smārds sajaucās ar garām peldošo kuģīšu dūmu gruzdīgo šleifi Lielupē. Mammās retos, skanīgos smieklus un tēta silto, no darba slapjo muguru. Atkal saspiežu dzelksni plaukstā.

Par mammu negribu domāt. Pēdējo reizi, kad redzējāmiems mūspusē, viņa atbrauca ar to krievu, izskatījās stipri nogurusi, mētelis uz vēdera vairs negāja ciet, viņš pat neizkāpa no mašīnas. Viņa tikai pacēla rokas un solīja kaut ko izdomāt. Kravas mašīnas griezīgā signāla iztrūcināta, smagnēji salēcās, strauji noglāstīja mums galvas un aizsmakušā balsī nočukstēja, ka jāpagaida mazu mirklīti, jāpaciešas. Tad kā atgainājoties grīļīgi atkāpās, smagnēji ietrausās kabinē tam krievam blakus. Autiņš aiznesās krākdams, smagiem riteņiem dubļos spolēdams. Mēs gaidījām. Bet viņa vairs neatbrauca. Drīz mūs atveda šurp. Kad tā sadomājos, velk uz piņņu. Tāds nobimbājies reizēm iesnaužos. Tad redzu sapņus par mājām. Sapņus vēl neesmu iemācījies apturēt. Tie nāk paši.

Kādu nakti mūsu atamans Muša bija tik pamatīgi nocilpojis pa dārziem, ka, aizmirsis par saviem vadoņa pienākumiem, iezvēlās gultā un aizmīga kā mazs bērns. Mēs, pārējie karotāji, pie vakariņu galda nodziedājām Varenplašās dzimtenes himnu un pateicāmies tētiņam Staļinam par šķidriem kartupeļiem, bet pēc tam arī sutām kā sisti. Viens no ērgļiem laikam bija iesējis diviļi kādu smagāku priekšmetu, iebelza man pa galvu tik stipri, ka zili zeltaina tumsa izšķi-

da tūkstoš zvaigznītēs. Galvā uzradies nelāgs pušums. Tādu sāpošu, izģindušu un ar milzīgu kamparā mērcētu kodīgu vates pikuci, ko uzraugs piesaitējis pie pakauša, mani atrod dubļos pie dēļu žoga. Kā ierasts, tupot ar dzeloņdrāti saujā un aizgrābtībā filmējot ielas dzīvi. Pagriezies nesteidzos, tāpat jau skaidrs, ka pienākusi soda stunda un uzraugs atkal lidinās visus pret sienu. Mani pirmo, jo pēc manis visvairāk ir redzams, kas naktī noticis, bet, ja neatzišos, kurš vainīgs, dabūšu sutu par visiem. Citādi viņš ir visai lādzīgs vīrs, bet noteikumi vienādi visiem.

Pagriezšos un sagrīļojos no pārsteiguma. Man priekšā stāv vectēva jaunākā māsa – Ellātante. Da nu, es atkal sapņoju, un mani apmeklējis eņģelis, ko citi neredz. Kā dzīva, sašķiebusies uz labajiem sāniem, un atgādina mazu būdiņu uz ļodzīgām kājām. Tādi kā gari koki, kā kūjas ar spraišļiem zem padusēm.

– Pati sameistaroju kruķus. Kur tad īstos, mīļais, lai ņemu, kur tad tādu naudu! – viņa vēlāk ķiķinās.

Tā viņa tur stāv, elsodama no ilgās iešanas, puķainā lakatiņā, brezenta mētelī, apjoztā ar siksnu. Attriekusies no Jelgavas, no sava Lediņkalna.

No nošķiebtās būdiņas atskan mīlīgs čerksts: – Kā nelaimi juzdama!

Liekas, ka debešķīgāku balsi neesmu dzirdējis. Viņa noskremškinās un sacel trauksmi par bērna galināšanu, ātri tiek galā ar papīriem un ved mani, sūrdieni, sev līdz. Jāatzīst, es piepalīdzu kā prazdams – palaižu pamatīgas ņuņņas tā, ka kampara pikucis uz galvas aizelsienā trīsuļo. Tiklīdz viņas roka maigi skar svilstošo pauri, tā asaras izsprāgst ar smagu klusēšanas korķi un nopludina viņas krūtežu. Kad tiekam aiz sētas, bučoju viņai rokas. Gandrīz nogāžu no vājajām kājām. Atpakaļceļā, vilcienā viņa glāsta manu roku ar dzelkšņu rētu plaukstā.

Pat neatminu, kā aizkuļamies līdz viņas pažobelei. Ir jau mella nakts. Ellātante, mana laime, reizēm iestenas, brīžiem aizkusumā apstājas, skaļi pūš, krekst un žvangājas kā uzmītie prauli zem mūsu kājām uz mežainās takas. Balstu viņu, kā prazdams. Piedāvājos panest uz muguras. Bet kur to maišeli ar pāris drēbju gabaliem. Viņa tik brauka lūpas lakatiņā un smeļ pēdējiem spēkiem, ka

viņai gan vajadzētu ģeldīgāku kruķi, vismaz pamatīgu tilta margu, ka tāds jēzuliņš ar putu mākonīti uz pakauša viņai nu gan par smalku. Bet manī tik daudz spēka. Būtu zirgu stiepis. Kad tiekam līdz Lediņkalnam, vai veselu mūžību kāpjām pa ļodzīgām kāpnēm uz viņas istabiņu otrajā stāvā. Kamēr steberējam, iztēlojos, ka nesu viņu uz rokām. Vēl manī klusi kvēlo mazitiņš cerību jāntārpiņš. Bail pat ieminēties, cik ļoti vēlētos tur sastapt kādu, kuru esmu dedzīgi savās domās piesaucis.

Vispār viņa ir Elizabete, bet esmu iesaucis viņu par Ellātanti. Tā jau var sakāmo aizmirst, kamēr izrunā to Elizabetestante. Kad visbeidzot Ellātante iededz petrolejas lampu, gar acīm noņirb krāsainu bilžu lērums. Pie sienām piekārtas vien pāris gleznas. Griestu zemums un caurvējā svelpjošais, diez ar kādām skārda driskām apšūtais jumta slīpums to nemaz neļautu. Toties pie mazas malkas krāsniņas ar plīts riņķiem, aiz pīta malkas groza, aiz pašķība, ķirmju pagrauzīta galdiņa ar milzīgu samovāru uz tā, uz skapja, kura durvis veras ar kraukšķi – visur, kur acis spēj izlodāt, visi kakti un grīda ir piekrauti ar viņas darinātām peizāžām, kā viņa tās dēvē. Tur atainoti pilnbriedā plaukuši ziedi, puķainas pļavas, jasmīnu gubenas, meža stigas bula laikā un oranžsarkani saulrieti. Ar visu šo krāsu bagātību apgleznoti palieli dēļa un kartona gabali. Divas biezākās peizāžas ir pastumtas zem viņas gultas, lai gulvieta nesagāžas. Kaktā pie durvīm, aiz pagalēm vīd divas pindzeļu burciņas, dažas līdz galējam plānumam izspaidītas tūbiņas ir iemestas malkas kastē. Pa vidu istabā tup vērpjamais ratiņš un dzijas tītavas. Būs jāiemācās izgrozīties, lai šo bagātību neaizķertu un nesagāztu. Pie pretējās sienas iepretī viņas gultai novietota mazāka lažiņa ar kunkuļainu matraci. Istabā kļūst ar katru mirkli gaišāks, vai arī es staroju, neattopu. Tātad viņa jau bija visu izdomājusi pirms brauciena. Zinādama, ka atgriezīsies abi. Tad viņa uztupina mani uz ļodzīga ķebliša, noņem netīro vates pikuci no pakauša un ņemas ar kaut kādu zāļu uzlējumu mazgāt krevelaino pušumu. Katliņā patīkami burbuļo auzu tume, bet samovārā klusi sprakšķ skalī. Kad tie pārvērtušies oglītēs, viņa ar ašu kustību uzmet tam virsū mirušā vīra armijas zābaku, kas vēl palicis pāri no kara gaitām – ar tā stulmu viņa pumpē

liesmu, kad tā, čiekuru iekvēlināta un skalu izdegusi, gatavojas saplakt.

Tad viņa beidzot apsēstas savā gultiņā – maza, silta, ar spīdīgi piepampusām kājām un uzsāk dziesmu:

Cimcer limcer, kuda jediš
Čimber limcer – na bazar
Cimcer limcer, što ti kupiš
Cimcer limcer – samovar.

Esot samācījusies no kāda leijerkastnieka Tverā. Samovārs un dziedošs galda pulkstenis ir visi dārgumi no Krievijas gaitām. Savulaik aiztriekusies vīram līdz, kur sabijuši līdz strēlnieku divīzijas izformēšanai. Nomocījusies bada maizē pa Krievzemi, abi beidzot atkūlušies uz Latviju. Sākuši dzīvot. Tak neko ilgi. Kad jau nākamā kara beigās degusi Jelgava, vīra vecāku māja arī bijusi pagalam. Tad nu pa draudzībai aiz žēlsirdības ielaisīti šajā pašobelē. Atnākuši ar to, kas mugurā, un dārgumiem: izglābto samovāru, pulksteni un pāris grāmatām. Kad Ellātantes vīrs no kara ievainojumiem drīz nomiris, sākusi pelnīt iztiku pati, kā viņa saka – ar mākslu, gleznojot bildes un strādājot rokdarbus. Nekādus smagus darbus nevarot uzņemties, jo kājās iemetušies krampji un ceļu sāpes moka vai nost – no pārlietu biežas salšanas, un ēst jau arī ne katru dienu dabūts. Kā tante smejas, bijusi gatava grauzt kaut sausu maizi, tikai maizes nav bijis. Līdz aizvešanai uz Sibīriju brālis, mans vectēvs, palīdzējis. Izskatās, ka tagad ar ēšanu nav diez ko labāk. Kaktā nīkst vien paliels auduma maišelis ar auzu pārslām.

Sēdēdams šaurās paradīzes vidū, jūtu, kā samovāram atdziestot, izsīkst klusi gailējusi cerība, ka, iespējams, šeit pēkšņi uzradīsies arī brālis. Apreibis no dienā pārdzīvotās laimes un izdzēris savas sešas krūzītes kumelištējas, Ellātantei neko nejautāju. Tā arī nesaņemtos noskaidrot, kāpēc viņa izvēlējusies mani. Laikam jau tāpēc, ka līdz brālim būtu jākuļas divtik tālu. Bet viņai kājas knapi izturējušas līdz Rīgai. Jā, laikam pie vainas būs tālums. Tālums bija izšķirošais. Nākamo *Cimcer limcer* jau dziedājam kopā. □

Silvija Brice

MAN VAIRS NEKAD NEBŪS TIK LABI

Man bija psihoterapeits.

Sāka ritēt 90. gadi Latvijā. Man gadījās tas, kas Rainim tagad būtu starpposms starp izglītības ministru un Mēnesmeitiņu, bet man tas bija starpposms starp divām citām eksistences formām, proti, tas, ko tagad sauktu par depresiju.

Es iestājos darbā miglainā, bet mīlīgā kantorī, kura pagalmā apgrozījās treniņtēros ģērbti apsargi. Tiem vienā jaukā dienā pa logu izsvieda katram pa simt dolāriem un pateica, nopērciet sev uzvalkus. Palīgtelpās mums stāvēja kastes ar šampanieti. Firmai bija Līdzekļi.

Darbs bija labs. Es tur visu pratu, tikai nedaudz dūmakaini. Reiz pēc priekšniecības lūguma kaut ko viltoju, man bija vienalga, es vienkārši mācēju viņu pieprasīto valodu. Bija tikai jāuzraksta dažas rindiņas. Es nenojautu, ka viņi tādējādi iegūst naudu. Man šausmīgi patīk saņemt konkrētu un dokumentos noteiktu algu, es ticēju visam, kas rakstīts uz papīra, un arī tirgū – normālā tirgū – es nekaulējos pat vēl tagad, jo nemāku. Man nepadodas telpiskā iztēle, un nauda taču ir telpa, ne tikai plika vara vien. Bet tas, ka var bīdīt rebes ar priekšniekiem vai – lai Dievs nogriež – pat gulēt ar viņiem, nē, nu paklausieties, man bija tikai (domā) ap trīsdesmit, un es esmu katoliete (domā), un, ja vīrietis tā līgā nepatīk, tad es esmu katoliete.

Man tajā mīlīgajā firmā bija teikts, ka te pie sienas ir signalizācija, un ienāk tikai tie, kuri zina kodu. Un tie, kuri nezina kodu, ienākot automātiski izsauc policiju. Es reiz no rīta, ieradusies pati pirmā, ienācu, to visu zinādama, saprazdama un pie skaidras apziņas būdama, un neievadīju kodu. Nezinu, kāpēc es tā rīkojos, tā man visu mūžu būs mīkla. Iespējams, man patika mirgojošās podziņas pie sienas, un es miegaini cerēju, ka, nenospiežot koda ciparus un ieejot pa durvīm tāpat vien, atskanēs uzmundrinoša melodija,

sak, nomet sagšu, eņģel balto, parādies kā liljas zieds. Vai kaut kā tā. Bet kaukdama atbrauca policija. Iespējams, priekšnieks dabūja samaksāt viņiem daļu naudas, ko bija ieguvis par to manu viltojumu. Bet varbūt es to pogu nospiedu tādēļ, lai redzētu dzīvus policistus, par kuriem biju tikai dzirdējusi latviešu teikās un nostāstos.

Un tagad atkal šitā. Kad vairs nevarēju izturēt to dzīvošanu nosacītā, aptuvenā pasaulē, kuru nesaprotu, es sāku iedzert. Vispirms pa glāzei divām vakarā. Tad pa glāzei trijām vakarā. Tad pa glāzei četrām vakarā.

Un tad, saprotot, ka neizpelnīšos simt dolāru, lai pirktu dekolētētu kleitu, es gāju meklēt psihoterapeitu.

Viņu toreiz nebija daudz. Viens līdz divi. Trešā psihoterapeite sludinājās pa televīziju, šokēdama meitu mātes ar abortu tiešraidēm. Tikpat delikāti bija viņas kolēģi vīrieši.

Nu un es nokļuvu pie Viņa. Ļoti sen neviens nebija mani uzklaujis. Tiklīdz šis profesionālais vīrietis (te man mūsdienų dzimumu vienlīdzības garā nekavējoties būtu jāpiekabina „profesionālā sievietē”) sāka par naudu mani klausīties, es nekavējoties iemilējos viņā. Mīla, goda vārds, iet caur ausīm. Mēs tikāmies nomalē, kādā, mm, Nedaudz Kļūdijušos Ģimenes Cilvēku konsultāciju centrā. Un mīlējām viens otru caur ausīm – viņš, juzdamies kā – uh! – kā konkrētā cilvēka vadītājs (un tas ir sātāniski daudz), es kā – uh! – kā uzklaušīta verdzene. Viņš aicināja mani stāstīt savus sapņus, un es tos stāstīju, jo kopš iepazīšanās ar Viņu redzēju tos arvien biežāk, krāsainākus, briesmīgākus un daudzās sērijās. Tas, kurš pacietīgi uzklausa tavus sapņus, pēc tam netraucēti var īstenot tos dzīvē, jo tu pati esi visu izdomājusi un pateikusi priekšā.

Un pēc psihoterapijas seansiem mēs braucām uz kādu bāru dzert. Lai ārstētu mani no alkohola radītās depresijas.

Deviņdesmitie plauka un ziedēja kā indīgas puķes.

Tas bija tik ellīgi skaisti. Man vairs nekad nebūs tik labi. □

Silvija Brice: Esmu Mg. phil., mīlu valodas, ar tām spēlējos un arī pelnu maizi. Tulkoju lielākoties no angļu un vācu valodas, publicētas vairāk nekā 200 tulkotas grāmatas. Rakstu mazas skices. Patīk dzīvot tekstā. Mana humora izjūta mitinās pelēki melnajā spektra nodaļā.

A. O. H.

Arnolds Cveigs

NOTIKUMA VIETA – BETLĒME

Stāsts no krājuma

Arnold Zweig (1887-1968) *Novellen*, Berlin, 1961

No vācu valodas tulkojusi Silvija Ģibiete

Tas, ko vēlos pastāstīt, notika 1942. gada Ziemassvētku naktī, tātad laikā, kad neviena vēsts – vai tā būtu cilvēka, vai Dieva sludināta – neizklausījās neticamāka, kad nekas netika pielūgts sirsnīgāk, kā vārdi „Miers virs zemes”.

– Ahā, – tēvs Kristofors novilka, – jūs arī šogad vēlaties redzēt Betlēmes zvaigzni! Tēvs Francs Lemle, mans draugs no vācu benediktīniešiem, apgalvo, ka tā parādotes reizi četršimt gados un būšot redzama nākamgad. Šogad tā ir aizkavējusies, bet kas gan mūsdienās vairs notiek pēc kaut kādiem priekšrakstiem? Nāciet, dārgie draugi, piesēdiet! Aplaimojiet vecu vīru, uzņemiet jaunu cilvēku sabiedrībā!

Mēs pasmējāmies, sarokojāmies, apsēdāmies uz ļodzīgā koka sola viņam blakus un iedziļinājāmies zvaigžņotās debess noslēpumos – tā pletās virs mūsu galvām un bija neticami dzidra. Zvaigžņu mirgas sidrabainās gaismas apspīdēta, pie mūsu kājām atradās Jeruzaleme, un, kaut gan pilsētu no uzlidojumiem sargāja karojošo valstu vienošanās, elektrisko spuldžu spīduma, kas šo skaisto skatu vienīgi izbojātu, nebija. Mēness virs Moabas kalniem uzlēca vēlu. To horizonta austrumu pusē pieteica tikko saredzams sarkanīgs mirdzums.

Tas, ko tēvs Kristofors nosauca par Betlēmes zvaigzni, nodarbināja mūsu prātus jau mēnešiem ilgi. Manai sievai tā šķita kā ļauna acs, kas noraugās mūsos no naksnīgajām debesīm; viņa jutās neomulīgi. Divas planētas – Jupiteris un Saturns – aizvien vairāk tuvodamās viena otrai, uz aptumšojuma fona šķita neticami gaišas, īpaši pie mums, ārpilsētā. Šīs zvaigznes gailēja pie debess juma un atgādināja mežonīga zvēra acis, milzīga kaķa acis. To spīdumam, ko netraucēja ne-

kāda ģirboņa, bija maģiska vara pār bērnišķajām sirdīm; drīz abām zvaigznēm bija jāsatiekas un jāizveido viena liela zvaigzne. Mēs, protams, zinājām, ka tas tā tikai izskatās, patiesībā abas zvaigznes šķir daudz pasaulu. Bet tā kā to orbītām, no zemes raugoties, bija jākrustojas, pilnīgi varēja rasties iespaids, ka gatavojas parādīties un pazust svīnīga vēsts, kas atnesīs laimi vai nelaimi. Kas to varēja zināt?

– Mēs faktiski atnācām paklausīties, kā tīrumā muzicē gani, – mana sieva piemetināja, siltāk ietīdamās vilnas šallē. Mēs bijām diezgan plāni gērbusies, mūsu apģērbs bija gaišs un priecīgās krāsās, jo bija taču 24. decembris, un gandrīz katru gadu kopš mūsu apmešanās Palestīnā, šajās gada pēdējās dienās pūta siltais austrumu vējš, ko arābu valodā apzīmē ar vārdu *chamsin* – tā bija tuksneša sausā elpa.

Lietus bija nolijis jau novembra beigās, uzdīga rudens vēlziede un jaunā zālīte; pēdējo cītīgi plūca aitas, rūpīgi izvairīdamās no skaistajiem violetajiem ziediem, kas satur indīgu sulu.

– Jā, gani tīrumā, – tēvs Kristofors pasmaidīja. – Šādās naktīs kļūst skaidrs, ka viņi bija arī tajā brīdī, kad eņģeļi nodziedāja Tā Kunga vēsti. Bet pati vēsts – vai tajā jūs kādreiz tā pa istam esat iedziļinājušies? Tagad mēs to atkal saprotam tā, kā toreiz, kad tika uzrakstīts evaņģēlijs.

Mēs, protams, bijām nodomājuši paklausīties skotus spēlējam dūdas un pūšam stabules, jo viņu bataljons katru gadu klejoja pa šo apvidu, ja tam kaut kur lejā, Sīrijā vai Lībijā, patiešām nebija jāaizstāv miers virs zemes. Vairākus simtus metru zemāk pie mūsu kājām lielceļa malā, kas veda uz Betlēmi, atradās Jeruzalemes garnizona barakas, kurās pirmajos gados pēc mūsu atbraukšanas karavīru skaits nerasniedza pat astoņus simtus, turklāt vēl mandātu valdības drošību garantēja divi lielgabali un desmit ložmetēju. Tagad, protams, stāvoklis bija mainījies. Taču vēl joprojām valdība raudzījās uz to, lai Ziemassvētku atvaļinājuma laikā ļaužu noskaņojumu skotu kapela atkal uzlabotu, ja vien karaspēks bija atvilks no smagajām kaujām tuksnesī. Tieši šīnī brīdī arī sākās kapelas procesija. Un patiesi – ieskanējās dūdas, obojas un klarnetes, atgādinot tādu ganu mūziku, ko visi lielie komponisti ir nosaukuši par „Pastorāli” un kas veltīta Ziemassvētkiem. Sie-

va pievirzījās mazliet tuvāk man un meklēja zem šalles manu roku; grieķu mūks, kuram Ziemassvētki sāksies tikai pēc vienpadsmit dienām, atkal paraudzījās debesis, viņa baltā bārda plivoja vējā, kas žūžoja eikaliptu lapotnē. Mums ar sievu ļoti pietrūka Baha „Ziemassvētku oratorijas“, ko pirms barbaru iebrukuma mūsu vācu dzimtenē bijām klausījušies te agrāk, te vēlāk, taču gaidījuši mēs to tikām jau ilgi pirms Ziemassvētkiem un jutāmies aplaimoti aizvien no jauna.

Tur, stallī – salmos, plaši ieplestām acīm gulēja jaukais bērniņš un elpoja mitro gaisu; dzimtenes kā tādas viņam nebija. Virs Viņa galvas mirdzēja zvaigzne. Un tā ir bijusi tieši šī zvaigzne. Tēvs Lemmle saka, tieši to pirms divtūkstoš gadiem esot ieraudzījuši austrumu gudrie – trīs svētie ķēniņi, jo toreiz esot bijusi tieši tāda pati konstelācija. Arī viņi – ķēniņi Kaspars, Melhioris un Baltazars – droši vien izbijās no draudīgā acu pāra un devās ceļā. Lai samierinātu likteni un pielūgtu pie mums uz Zemes pamesto Dieva Dēlu, pasniedzot viņam dāvanas – zeltu, vīraku un mirres. Un tā kā acis viena otrai tuvojās lēnām – mēs to tagad varam redzēt paši –, tad ceļojumam viņiem atlika daudz laika. Kad zvaigzņu orbītas krustojās, veidojot vienu zvaigzni, viņi atrada puisīti guļam siltītē, un vērsis un ēzelis Viņā pašāvilīgi noraudzījās, zēna māte baroja Viņu ar krūti.

Tēvs Kristofors apklusā, un mēs, galvas atgāzuši, izbrīna pilni gremdējāmiešos virs mums zvīlojošajās un riņķojošajās visuma mistērijās.

– Gloria in excelsis Deo, – mūks atsāka sarunu, – et in terra pax hominibus bonae voluntatis¹, tagad šī vēsts atkal ir saprotama. Briesmīgie ļaudis, kuru uzbrukumu esam atsitūši, skaidri parāda, kādi apstākļi valdīja toreiz, un padara saprotamākas evaņģēlija liecības.

– Vai gribat mani uzklaut? – viņš turpināja. – Vai piedosit vecam vīram viņa plāpību? Mūzika jau beidzas, un, kas zina, vai mēs nākamgad vēl šeit tiksīmiešos.

– Ak, – es noteicu un noglāstīju sievas roku, – mēs noteikti vēl ilgi baudītu jūsu draudzību, bet klājiet vien vaļā, svēto tēv.

Ar savām gaišām zilajām acīm laipni mūsos paraudzījies, viegli sapurinājis savus sirmos

¹ Gods Dievam augstībā un miers virs zemes cilvēkiem, kam labs ir prāts.

matus, kas līda ārā no kapuces, tēvs Kristofors sāka stāstīt:

– Vēsts sastāv no trim daļām, kas viena ar otru ir saistīta „Gods Dievam augstumos“, bet vai jūs kādreiz esat domājis par to, ka toreiz kā Dievu pielūdza Romas imperatoru? Dievišķajam Augustam, kas tronī sekoja Dievam pielīdzinātajam Jūlijam Cēzaram, pieredēja templis Romas forumā, tur viņam un viņa pēctečiem par godu notika upurēšana. Un lai kad arī tika uzrakstīts evaņģēlijs: tādēļ, ka tajā runa ir vienīgi par Dievu debesis, tas pasludināja kļušu sacelšanos pret pasaulīgās varas kultu. Kristieši norobežojās no viņa, šī dievišķā imperatora, un viņš, tāpat arī viņa pēcteči zināja, kāpēc vajā kristiešus.

Es pārsteigts raudzījos savā priekšā, kad tālumā, lejā, pacēlās Klinšu doms, saukts par Omara mošeju. Mēness gaismā tas īpaši neizcēlās, tā nevainojami izliektais kupols pret nupat kā sārtoties sākušo horizontu izskatījās melns.

– Tā tas ir, – es teicu, – kristiānisms jau no sākta gala ir veidojis opozīciju.

Tēvs Kristofors pamāja ar galvu. – Un miers virs zemes, – viņš turpināja. – Virs zemes, vai saprotat? Evaņģēliju pasludināja un uzrakstīja šeit. Kaut kur starp Aleksandriju un Antiohiju. Un Romas impērijas iekšienē arī valdīja miers. Taču nekādā gadījumā ne virs zemes, ne jau aiz impērijas robežām. No šejienes leģioni tika sūtīti karagājienos uz austrumiem un rietumiem cīnīties pret partiešiem, kuru lielā impērija, kā romieši izteicās, bija jātur pastāvīgās bailēs no uzbrukuma. Vēlāk šajos leģionos cīnījās daudz kristiešu, jaunās ticības piekritēju. Un, lai šie kari nebeigtos, par to romieši prata gādāt. Patiesībā viņi meklēja zeltu un zemi, taču apgalvoja, ka leģioni cīnās par impērijas drošību. Viņi bija to īstajiem īpašniekiem atņēmuši visus auglīgos novadus pie Tigras un Eifratas un viņpus Jordānas upes. Kad evaņģēlijs pieprasīja mieru virs zemes, tas atkal nonāca opozīcijā. Tas sacēlās pret tā sauktajiem robežkariem, un mans draugs Francs Lemmle stāsta, ka arī pie pārējām robežupēm, pie Reinas un augšā Britānijā pie Humberas vai Klaidas atradās leģioni kaujas gatavībā, jo šo zemju pamatiedzīvotājus tie tāpat bija padzinuši no viņu auglīgajām zemēm. Ja iedzimtie gribēja savu dzimteni atgūt, tad viņiem bija jāmēģina to atkarot ar ieročiem rokās. Tātad kara cēlāji bija viņi un turklāt, kā stāsta tēvs

Lemmlē, slikti apbruņoti un vājāk sagatavoti karam nekā romieši. Taču pirmo gadsimtu kristieši gan zināja, ko nozīmē mūsu Ziemassvētku vēsts, un, kad viņi ar savu pretošanos bija imperatoram apnikuši, tos nosvieda lejā arēnā, un tur tie varēja uz savas ādas izjust lauvu un lāču asos zobus un nagus. Tas tad bija viņu „miers virs zemes”.

– Nu, paskat tikai, – es teicu; arī mana sieva uzmanīgi klausījās un, acīm redzot, vairs nedomāja par Baha kantāti, kuru sākotnēji bija gribējusi noklausīties ar iekšējo dzirdi – viņa taču šo mūziku zināja no galvas.

– Un tad nāk trešā daļa, un tad es beidzu un atgriezos savā klosterī, tas ir lejā – aiz Deir Abu Tor, kā jūs zināt. Cilvēki, kam labs ir prāts. Taču par vergturiem – un visi varenie toreiz bija vergturi –, varēja teikt visu, tikai ne to, ka viņi būtu laba prāta cilvēki. Viņi uz saviem vergiem raudzījās tāpat, kā šodien fašisti uz iekaroto valstu tautām, viņi tos neuzskatīja par cilvēkiem, viņi tos turēja kazarās kā darba lopus. Viņi neļāva vergiem pabūt vienatnē, neatvēlēja nevienam brīvu brīdi, tikai tik, cik bija nepieciešams, lai paēstu un nedaudz pagulētu. Viņi tiem neatļāva izvēlēties partnerus mīlestībai, bet vīriešiem un sievietēm lika dzīvot kopā, lai rastos pēcnācēji. Vergturi viņus darbā nodzina, lika viņiem būvēt ceļus un mājas un apstrādāt laukus, airēt kuģus un pārnēsāt nastas, un ir rakstīts, ka vergi ar savu miesu ir barojuši zivis, kad nekam citam nebija derīgi. Nenoliedzami, ka vergturu vidū bija arī izņēmumi. Laimīgā kārtā cilvēka daba vairāk sliecas uz labestību, uz labiem darbiem. Taču, kas gribēja valdīt, tam labie darbi nebija ne prātā, tā ka par šiem ļaudīm nevarēja teikt, ka viņiem ir labs prāts. Taču Ziemassvētku vēsts to pieprasīja no visiem tiem, kam bija pavērusies jaunā ticība. Vai tagad jūs atzīstat, ka arī šis lozungu impēriju atkal noraidīja?

– Jā, – mēs reizē teicām, mana sieva un es, – tagad mēs to atzīstam, – un – es piebildu – šeit iederētos arī kāda cita vieta evaņģēlijā, kas kaut kā neiederas tur, kur runa ir par Pestītāju: es esmu atnācis nest nevis mieru, bet gan zobenu!

– Jā, – atbildēja svētais tēvs un piecēlās kājās, – pret šo ļaunās varas gribu ir jābūt apbruņotam. Un tagad mēs esam apbruņoti, un jaunie imperatori to ir jau sapratuši. Šis mēris vēl ir mūsu, grieķu, zemē, taču mums palīdz sabiedroto kuģi un lidmašīnas, un partizānu

ieroči – mēs uzvarēsim. Uzvara maksās vēl daudz asiņu, ir notikušas un vēl notiks neapraķstāmas šausmas, vēstis par tām pamazām sasniedz mūs arī šajā svētajā zemē, un redziet, arī tāpēc debesu acis raugās dusmīgi un draudīgi, jo Betlēmes vēsts vēl ne tuvu nav piepildīta. – Viņš izlīdzināja savu garo talāru, pielika pirkstus pie krūtīm, paklanījās pret manu sievu un man sniedza roku.

– Mums vēl jāreķinās ar ilgu laika posmu, mums, zemes iedzīvotājiem, – es teicu. – Jo toreizējā vēsts neattiecās tikai uz divpadsmit nelielām ciltīm vai atsevišķām tautām, bet gan uz visiem cilvēkiem, un viņu ir daudz.

– Taču tā gūst panākumus, evaņģēlijs ir pieņēmis citas formas, tam ir citi pravieši un citas valodas, taču pamatdoma, kas mums ir uzlikta, kas mīt mūsu sirdīs, iet no mutēs mutē, un kopš apustuļa Pāvila laikiem tai ir nācies apstaigāt aizvien vairāk kontinentu un runāt aizvien vairāk apspiesto miriādēm, un viņi šos vārdus saprot. Labu nakti, draugi, – viņš mums vēlreiz pamāja un gāja uz ceļa pusi, kas vispirms veda lejā, uz barakām, un tad nogriezās uz austrumiem, uz pakalnu, ko mēs no savas vietas nevarējām saredzēt. Svētā Lūkas klosteris atradās kilometrus divus aiz dārzu pilsētas Talpiotas, kurā mēs uzturējāmies kā viesi; to sauca Abu Tor, jo evaņģēlists Lūka arābu valodā saucas „Vērša tēvs”. Ģerbonī viņš visbiežāk attēlots kopā ar simbolisko vērsi, tāpat kā apustulis Marks ar lauvu un Jānis ar ērgli.

– Vai tu vēl nožēlo, – es jautāju sievai, – ka mūsu „Ziemassvētku oratorijai” netika parādīta pienācīgā cieņa tāpēc, ka mūs iztraucēja tēvs Kristofors.

– Nē, – viņa teica un piecēlās, – taču tagad iesim un ieslēgsim radio, drīz sāks skanēt Betlēmes zvani, tos gan paklausīsimies. Mūsu laiks tāpat liek pa jaunam izprast vecās dziesmas, un, tā kā mēs dzīvojam šodien, tad mierīgi noklausīsimies šīs senās skaņas un aptversim to jauno jēgu.

– Un tomēr, – es teicu un saņēmu sievas roku.

– Tagad tu redzi, ka firera un dučes bojāēja bija pasludināta jau Ziemassvētku vēstī.

– Dona nobis pacem², – viņa atbildēja un kļūsā balsī dziedāja tēmu, kuras tekstu Sebastians Bahs ir padarījis nemirstīgu mūzikā, h-Moll-Mesē. □

² Dodi mums mieru

Romāns Suta. *Klusā daba ar trīsstūra lineālu*. 1924. Audekls, eļļa. 68×62,5 cm. LVMM

Dace Lambergā

RĪGAS MĀKSLINIEKU GRUPA – 100

Rīgas mākslinieku grupas simtgades izstāde Latvijas Nacionālajā mākslas muzejā sniedz ieskatu vienā no spožākajām parādībām mūsu mākslas vēsturē. Ekspozīcija, ko vērīnīgi izveidojusi scenogrāfe Anna Heinrihsone, atspoguļo četrus radošos ciklus. Ievadā apkopots periods „No ‘Zaļās puķes’ līdz pirmajai izstādei”, līdz 1920. gadam, kad apvienība tika dibināta un kad Rīgas pilsētas mākslas muzeja direktors Vilhelms Purvītis deva atļauju pirmajai jauno autoru izstādei. Taču pirmsākumi meklējami 1914. gada novembrī, kad, iekārtojot gleznotāja Voldemāra Matveja piemiņas ekspozīciju, Jāzepam Grosvaldam, kurš tikko bija atgriezies no Parīzes, radās palīgi – Rīgas pilsētas mākslas skolas audzēkņi Valdemārs Tone, Konrāds Ubāns, Aleksandrs Drēviņš un Kārlis Johansons. Viņi aizrautīgi tvēra parīzieša informāciju par franču mākslas novitātēm, jo modernisma virzienus tolaik pazina tikai no reprodukcijām. 1915. gada februārī Grosvalds kopā ar jaunajiem draugiem dibināja pulciņu „Zaļā puķe”, ko vainagoja leļļu ludziņas uzvedums ar stāstu par jaunu cilvēku ideālu meklējumiem. Kaut arī Pirmais pasaules karš skarbi sagrava nākotnes ieceres, tomēr radošais gars nepazuda. Latviešu strēlnieku 6. Tukuma pulka virsnieks Grosvalds pauda atziņu: „...neaizmirstiet, ka tagad mums visiem pirmā plānā stāv viena doma – celt augšā lielo latviešu mākslas gaismas pili un rādīt to, ko tikai mēs varam radīt. Karš mūs piespiež sākt savu kultūras dzīvi no jauna, un mūsu tautai vairs nav no svara, ka mēs diez ko piemācāmies klāt – tagad katrs darbs, kurš ko īpatnēju stipri izteic, ir vērtīgāks nekā vistehniskākais gabals ar abstraktu saturu.”¹ Ubāns no Cēsīm rakstīja Grosvaldam uz Petrogradu, ka, ja būs jābēg, „tad ļoti jauki būtu, ja varētu dzīvot tur. Iepazītos ar muzejiem labi un pašu Petrogradu. Jo, ja ilgi še būtu jāpaliek, tad var palikt par muļķi.”² Tomēr viņu kopā

ar Johansonu un Toni bēgļu gaitas aizveda uz Penzas mākslas skolu Krievijas vidienē, kurp aicināja jaunākie biedri Jēkabs Kazaks un Romans Suta. Neraugoties uz konservatīvo mācību programmu, spalgo aukstumu un mūžīgo izsalkumu topošajiem māksliniekiem radās iespēja apmeklēt Maskavu, lai Ščukina un Morozova galerijās iepazītu franču modernisma paraugus, kas noskaņoja uz aizrautīgu gleznošanu. Tomēr Penzas laiks izrādījās īss, Tone, Johansons un Ubāns kļuva par 2. latviešu strēlnieku brigādes kareivjiem, bet Grosvalds 1918. gadā piedalījās Britu Ekspedīcijas korpusa ekspedīcijā Tuvajos Austrumos un 1919. gadā kļuva par Latvijas sūtniecības Francijā sekretāru. Suta 1917. gadā iestājās 5. Zemgales strēlnieku pulkā, Kazaks atgriezās Rīgā, bet potenciālie grupas biedri Aleksandrs Drēviņš un Kārlis Johansons palika uz dzīvi padomju Krievijā.

Pēc smagajiem bēgļu gaitu un kara gadiem jaunie mākslinieki alka piepildīt radošās vēlmes un rīkot izstādes, tāpēc 1919. gada vasarā nodibināja Ekspresionistu grupu, kuru Retrospektīvajā latviešu mākslas izstādē pārstāvēja Ģederts Eliass, Jēkabs Kazaks, Eduards Lindbergs, Oto Skulme, Niklāvs Strunke, Romans Suta, Erasts Šveics, Konrāds Ubāns, bet Tone darbojās žūrijā. Taču 1920. gada 24. janvārī Rīgas pilsētas mākslas muzejam Valdemāra Tones parakstīto lūgumu par izstādes sarīkošanu ir iesniegusi Latvju mākslinieku grupa, bet priekšsēdētāja Jēkaba Kazaka parakstītā 27. februāra vēstule, kurā paziņots par datumu maiņu, nākusi jau no Rīgas mākslinieku grupas.³ 7. martā atklātajā pirmajā izstādē Rīgas pilsētas mākslas muzejā ar 366 eksponātiem piedalījās Eliass, Kazaks, Lindbergs, Oto Skulme, Strunke, Suta, Tone, Ubāns, „eksponenti” – Sutas nākamā sieva Aleksandra Beļcova un Šveics, izstādīti tika arī 1. februārī Parīzē mirušā Jāzepa Grosvalda darbi.

Kataloga ievadā Rīgas mākslinieku grupa deklarēja: „Visi pēdējie gadi bija mūsu mākslai īsts traģisms, likās, ka arī šeit mēs ejam pretī galīgai iznīcībai. Mākslai mūsu sabiedrībā vairs nebija vietas. Lielu izturību un pašuzturēšanos vajadzēja māksliniekiem, cīnoties ar trūkumu un vienaldzīgu apkārtni. Mūs vairs neapmierina vienkārša reālās dabas attēlošana. Taisni uz personības

¹ Laikmets vēstulēs. Latviešu jauno mākslinieku sarakste: 1914 - 1920. Sast. A. Nodieva. Rīga: Valters un Rapa, 2004, 58. lpp.

² Turpat. 104.-105. lpp.

³ LNMM arhīvs, 26. l., 106., 120. lpp.

Rīgas mākslinieku grupa kafējnīcā „Sukubs”. No kreisās: Romans Suta, Niklāvs Strunke, Valdemārs Tone, Jēkabs Kazaks, Konrāds Ubāns, Oto Skulme. 1920

Rīgas mākslinieku grupa. No kreisās: Sigismunds Vidbergs, Aleksandra Belcova, Erasts Sveics, Uga Skulme, Marta Skulme, Jānis Liepiņš, Konrāds Ubāns, Oto Skulme, Jānis Cielavs, Romans Suta, Leo Svemps. 1923

parādīšanu iziet šobrīd visas mūsu tieksmes. Ne dabu, objektīvo ārējo dabu, mēs gribam tagad dot savos darbos, bet paši savu individuālo dabu, savu garīgo būtību.”⁴ Pēc rakstura retrospektīvā izstāde stilistiski bija neviengabalaina, taču impresionisma, reālisma un simbolisma tradīcijās augušajai sabiedrībai grūti uztverami un neizprotami likās tieši formu sintēzes eksperimenti, dabas deformācija, atteikšanās no perspektīvas un telpiskā dziļuma. Rīgas mākslinieku grupas pirmā skate kļuva par radikālu pavērsienu latviešu glezniecības izteiksmes līdzekļu meklējumos, aizsākot vēsturisku vērtību pārvērtēšanas procesu, vienlaicīgi radot leģendāru slavu. To apmeklēja pārsteidzošs skaits – 10 000 skatītāju, bet darbi tika pārdoti par 100 000 rubļiem. Rīgas pilsētas mākslas muzeja un jaunā Latvijas Valsts mākslas muzeja kolekcijām iegādātās gleznas un zīmējumi jaunajiem cilvēkiem sniedza milzīgu morālu gandarījumu un finansiālu atbalstu, taču vienlaikus uzjundīja naidu dažos vecākās paaudzes māksliniekos. Presē jau tā norisa Romana Sutas un Riharda Zariņa diametrāli pretējo uzskatu divkauja, kas pūsgadu pēc izstādes noslēdzās ar skandalozo kasparsionādes farsu. Oktobrī atklāja nezināma mākslinieka Reinholda Kasperona izstādi ar vājiem moderno virzienu paraugiem. Iecere atklājās 1920. gada 22. oktobrī Rīgas Latviešu biedrībā sarīkotajā priekšlasījumā, kurā Jānis Roberts Tillbergs jaunlaiku „ismus” raksturoja kā izvīrtību un novēršanos no patiesas mākslas. Ar patiesu gandarījumu klausītāji uzņēma Riharda Zariņa sensacionālo atklājumu, ka Kasperona izstāde bijusi fiktīva un domāta kā ekspresionisma kariķējums. Viņi gribējuši panākt, lai tā pierādītu to, „cik viegli ir iespējams bez iekšējas pārliecības, sekojot tikai uzstādītām receptēm, kolektīvi radīt darbus pēc visjaunākās modes, kā arī radīt šo darbu iekšējo tukšumu un bezvērtību”.⁵ Aizskarošais uzbrukums neguva rezultātu, jo radošā inteliģence nostājās „ekspresionistu” pusē. Jānis Jaunsudrabiņš loģiski norādīja, ka naivi domāt, ka visas cīņas „starp māksliniekiem, ir idejiskas un cēlas. [...] Kā vienai, tā otram pusei māksla ir dārga. Un tomēr ir kāds

akmens. Šis piedauzības akmens ir materiālā vara. Cīņa pēc tās rada naidu.”⁶

Rīgas mākslinieku grupa skandālu pārdzīvoja emocionāli smagi, bet Jēkabam Kazakam 30. novembris izrādījās liktenīgs: „To ķēra latvju mākslinieku parastais tragiskais liktenis, – kad jau paspīdēja ilgi meklētā un grūtībām atrastā vadošā ilgu zvaigzne, tad, nelabvēlīgu apstākļu sagrauztam, šim radošam garam bij jāiet tālais ceļš uz veļu valsti, bet latvju jaunajai, topošai mākslai palika vienas cerības mazāk.”⁷ Atzīmējot pirmā grupas priekšsēdētāja, 1920. gadā mirušā Kazaka 125 gadu jubileju, viņu pārstāvēja Latvijas Nacionālā mākslas muzeja un privāto kolekciju izcilākie darbi, bet par visas izstādes galveno zīmi kļuva optimistiski krāsainais audekls „Dāmas jūrmalā”.

Ekspozīcijas centrā uz spilgti sarkanām un zaļām sienām izceļas klasiskā modernisma perioda kubisma, fovisma un jaunās lietišķības sadaļa „Novatorisko meklējumu likloči”, apliecinot, ka Rīgas mākslinieku grupa pamazām ir atguvusies pēc vadošo ideologu Jāzepa Grosvalda un Jēkaba Kazaka smagā zaudējuma. Katrā ziņā grupas biedri – bijušie virsnieki Oto Skulme un Melderis, nosvērtais Tone, robustais Liepiņš, azartiskais Suta, manierīgais Cielavs, liriskais Ubāns atšķīrās gan pēc rakstura, gan radošā temperamenta. Nevienam no viņiem nebija iespējams nodoties tikai radošajam darbam. Oto Skulme kļuva par Nacionālā teātra scenogrāfu, citi ilustrēja grāmatas vai strādāja par zīmēšanas skolotājiem, rakstīja kritikas. Eliass, Tone un Ubāns, rektora Purviša aicināti, 1925. gadā kļuva par Latvijas Mākslas akadēmijas pedagogiem. Par svarīgu mērķi grupa izvirzīja izstāžu rīkošanu gan Rīgā, gan ārzemēs. 1923. gada pavasarī Beļcova, Strunke, Vidbergs kopā ar tēlnieku Kārli Zāli piedalījās ikgadējā Lielajā Berlīnes mākslas izstādē radikāli noskaņotās Novembra grupas nodaļā.⁸ 1924. gadā RMG izstādei pievienojās poļu mākslinieku grupa „Blok”, bet 1924. gadā „grupai bija iekrājušies nauda”, un tā sarīkoja divas izstādes Igaunijā – Tartu un Tallinā. 1925.

⁴ Rīgas Mākslinieku Grupas izstāde. [Katalogs]. Rīga, 1920.

⁵ Paziņojums atklātībai par Kasperona izstādes sarīkošanu. *Latvijas Sargs*, 1920, 24. okt., Nr. 243.

⁶ Jaunsudrabiņš J. „Plikais karalis”. Piezīmes. *Jaunākās Ziņas*, 1920. 10. nov.

⁷ Dombrovskis, J. Ziemas mākslas sezona Rīgā. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1922, Nr. 4, 431. lpp.

⁸ Grosse Berliner Kunstausstellung. (Katalog). Berlin, 1923.

gadā Beļcova, Suta un Šveics Parīzē piedalījās izstādē „L'Art d'Aujourd'hui” – nozīmīgā nonfiguratīvās mākslas pieteikumā.

20. gadu sākumā vairums Rīgas grupas biedru – Beļcova, Liepiņš, Melderis, Marta Skulme, Oto Skulme un Uga Skulme, Suta, Strunke, Tone, Šveics – pieslējās radikālākajam kubisma spārnam, bet mērenos modernistus pārstāvēja Eliass, Svemps, Cielavs un Ubāns. 1921. gadā Uga Skulme ar pārliecību konstatēja: „... ja mēs gribam glezniecības skolu baudīt, ja mēs gribam patstāvīgu skolu dibināt, ja mums dārgas tradīcijas, mums jāpievienojas pie tiem veselīgiem pasākumiem, kuru priekšgalā stāv Pikaso, jo Vakareuropā viņa ģēnijs ir vispāratzīts un, domājot loģiski, arī mums viņa priekšā jānoliec galva.”⁹ 1922. gadā lielai daļai biedru ar Latvijas Kultūras fonda stipendijas atbalstu piepildījās sapnis par Parīzi, dienas veltot gleznošanai Sēnas krastos, modeļu skicēšanai, muzejiem un izstādēm. Līdz ar to otrā izstāde 1923. gadā, kurā valdīja izteikts kubisma gars, izrādījās diezgan „buntavnieciska”, un kritika to uztvēra diezgan naidīgi. Latviešu kubisma eksperimenti nenoliedzami atspoguļoja spēcīgu franču glezniecības ietekmi, tomēr īpaši aizvainoja *Ilustrēts Žurnāls*, kurā Ugas Skulmes rakstu ironiski komentēja tā redaktors Rihards Bērziņš (Valdēs), kurš atļāvās rakstīt, ka Rīgas grupas mākslinieki nogrimuši sēklībā un vienkāršā Parīzes gleznotāju darbu kopēšanā. Pārmetumus saņēma arī Kultūras fonds, kas ar stipendijām pabalsta pastaiģas pa Parīzes un Berlīnes ielām, pačalošanu pie viņa glāzes par „jauno mākslu”.¹⁰ Sutas un Žanerē darbi tika reproducēti blakus ar domu, ka latviešu autora klusā daba ir klaja kopija, kaut gan lietpratējiem atšķirība stilizācijas pakāpē bija acīmredzama. Emīls Melderis, parādot franču pūristu žurnāla *L'Esprit Nouveau* redaktoriem izstādes katalogu, saņēma pozitīvas atsauksmes: „Lipšics ar *Marcousis* priecājas – esot puīši ar mugurkaulu. [...] Lipšics brīnās, ka mazā Latvijā esot daudz spēcīgāki talanti nekā Vācijā. Ja salīdzina ar vietējo skandināviešu izstādi, tad tiešām mūsu akcijas nav zemas.”¹¹

⁹ Skulme, H. [Skulme, U.] Nacionālā māksla un glezniecības ceļš. *Latvijas Vēstnesis*, 1921, 5. marts.

¹⁰ R. V. Rīgas mākslinieku grupas izstāde. *Ilustrēts Žurnāls*, 1923, Nr. 50, 524. lpp.

¹¹ Emīla Meldera vēstule Oto Skulmem. Parīze, 1923. gada 22. decembris. Privātarhīvs.

Par aizrautību ar franču modernismu nācās uzklausīt pārmetumus, ka, ja grupas biedri turpmāk arī verdziski atdarinās franču paraugus, tad par nacionālu glezniecību lai nerunā. Vai labāk nemēģināt dziļāki ieskatīties latvju senās gara mantās, tautas dzīvē?¹² Pēc Sutas domām, „ja mēs arī verdziski gribētu nokopēt frančus – mēs to nespētu. [...] Tautas psihe, daļa no tās esam mēs paši jau kā personas, otrkārt, kā mākslinieki. Mākslīgi radīts stils ir stilizācija, kamēr stils izaug no personības.”¹³ Grosvalds jau agrāk uzskatīja: „Nemaz nav vajadzīgs modeļam apģērbt villainīti un uzlikt vaiņagu. [...] Nelaužiet sev galvu ar latviskuma problēmām. [...] mākslā galvenais ir vispārcilvēcīgais. Vajag tik strādāt, un tad viss nāk pats no sevis.”¹⁴ Arī Uga Skulme apgalvoja, ka „ja mūsu mākslinieki iemantos burvju varu pār izteiksmes līdzekļiem: formu, krāsu, līniju, tad arī tā tautas pašapziņa, kas viņos ir, laužīsies uz āru īpatnējā mākslas tautiskumā, un lieki vēl tagad norobežot viņu redzes aploku ar tautiskiem brunčiem, lai gan pētīt un zināt mūsu tautas radīto ir katra latvieša pienākums.”¹⁵ Jaunie modernisti tautiskuma jautājumu uztvēra radoši un pilnīgi atšķirīgi no sabiedrības uztverē pieņemtajām tradīcijām.

Kubisms latviešu glezniecībā ienāca kā nobriedusi, starptautiski populāra parādība, kā opozīcija konservatīvajām reālistu tradīcijām. Latvieši līdz virzienam nenonāca meklējumu gaitā, bet uzreiz iesāka savu daiļradi ar to kā, piemēram, Oto Skulme, kurš Galīcijas frontē ilgstoši atrauts no radošā darba, pēc atgriešanās Latvijā, ainavās un klusajās dabās nekavējoties pievērsās formu ģeometrizācijai. Valdemārs Tone 1919.-1920. gadā eksperimentēja gleznojot portretus „bez deguniem”, kuri šokēja nākamo operdziedoni Marisu Vētru, bet Uga Skulme pievērsās lakoniski rotajīgam Jēkabpils ēku kārtojuma. Savukārt Strunke jūsmoja par Itālijas kalnaino mazpilsētu arhitektūru, kas viņam likās īsts kubistu sapnis. Beļcova, Liepiņš, Suta un Šveics, kā arī tēlnieki Melderis un Marta Skulme, katrs no viņiem pēc savas izpratnes

¹² Dombrovskis, J. Rīgas mākslinieku grupas izstāde. *Latvijas Vēstnesis*, 1923, 6. dec.

¹³ Suta, R. Par kādu kritiku. *Latvijas Vēstnesis*, 1923, 12. dec.

¹⁴ Laikmets vēstulēs. 105., 119. lpp.

¹⁵ Skulme, H. [Skulme, U.] Nacionālā māksla un glezniecības ceļš. *Latvijas Vēstnesis*, 1921, 5. marts.

Jēkabs Kazaks. *Dāmas jūrmalā*. 1920. Audeklis, eļļa. 110 × 100 cm. LNMM

Valdemārs Tone. *Divas sievietes (Sievietes)*. 1920. Audeklis, eļļa. 90 × 68 cm. LNMM

veidoja individuālo kubisma variantu. Turklāt kubisma posms līdz 20. gadu otrai pusei nebija sevišķi ilgs; tā vietā stājās jaunās lietišķības izaicinošais stingums. Taču tieši Rīgas mākslinieku grupas novatorisko eksperimentu profesionāli augstais līmenis un latviešu kubisma savdabīgais variants ir tas priekšnoteikums, kas mūsdienās piesaista starptautisku mākslas pazinēju uzmanību.

Trešā izstādes sadaļa „Spilgtākā parādība Latvijas mākslā” atspoguļo laiku no desmit gadu jubilejas izstādes 1930. gadā līdz grupas likvidācijai 1940. gadā. Mākslas akadēmijas pasniedzējs Boriss Vipers pārliecinoši pauž, ka tā „pieder visspilgtākajām parādībām Rīgas mākslas dzīvē. Grupas māksliniekus vieno stilistisko interešu nenoliedzama kopība, un tomēr katrs no viņiem tai pat laikā ir saglabājis neatkarīgu individuālu koncepciju. No visiem darbiem dvesmo nopietna, dziļa attieksme pret mākslu. Grupas locekļi nemil kompromisus, nejūsmo par paviršu modi, nefabricē gleznas vidusmēra pilsoniskai gaumei, bet tiešām strādā, meklē, daudzreiz šaubās un maldās, bet arī bieži vien iznāk no ciņas kā uzvarētāji. Nepārspilējot varam teikt, ka modernās latvju mākslas pēdējais vārds vispārliecinošāk un vispilnīgāk skan Rīgas grupas izstādēs.”¹⁶ 30. gadu izstāžu gaisotnē dominēja stāstoši sižeti un reālistisks izteiksmes veids. Tāpēc gleznotājs Jēkabs Strazdiņš uzsvēra, ka Rīgas mākslinieku grupa uzrādījusi mazu progresu, un pārmeta, ka darbos nebija „lūkots risināt mūsu pagātnes vai tagadnes dzīves raksturīgākās parādības. Rīgas grupa tāpat kā agrāk ir vairījusies no tēmas, no sarežģītāka kompozīcijas un satura uzdevuma”, ka tai „nav nekādas sevišķas intereses ne par mūsu vēsturi, ne par mūsu tagadējās dzīves attīstību” un ka „viņi nekādos apstākļos negrib atkāpties no tā ceļa, ko sākuši pirms 20 gadiem.”¹⁷ 30. gadu sākumā kubisma „vētras” jau bija pagātne, mākslinieki brieduma gados kļuva radoši rāmāki, daiļradi pavēršot gleznieciskas ekspresijas virzienā. Visaktīvāk izstādēs piedalījās Liepiņš, Uga Skulme, Svemps un Ubāns, kā arī Cielavs un Šveics, kuru daiļradi varētu vērtēt kā klusu, liriski noskaņotu pieticību. Eliasam neizsmeļamu motīvu avots

bija Zemgales līdzenums ar „Zilēnu” māju sarkanīgajiem kārniņu jumtiem un dzelteniem kviešu laukiem. Uga Skulme dedzīgi iemūžināja uz audekla gan dzimtās Jēkabpils stūrīšus, gan visas Latvijas ainavas no Kurzemes jūrmalas līdz Daugavpīlij. Liepiņš uzbūvēja laivu un vasarās, braukājot pa Rīgas jūras līci, aizrāvās ar zvejnieku dzīves dokumentējumu zīmējumos un plaukstas lieluma krāsu skicēs, lai ziemās darbnīcā radītu lielformāta audeklus. Ubāns katru brīvo brīdi veltīja Pārdaugavas ieliņu skatiem un romantiskajai Pērses upes gravai, bet Svempa ota temperamentīgi atraisījās klusajās dabās ar puķu klēpjiem un smalkiem traukiem. Savukārt Tone izveidojās par spēcīgu portretistu, kura apgarotais modelis „Anna” simbolizēja latviešu laikmetīgās sievietes tēlu. Mūsdienās par Rīgas grupas daiļrades leģendāro fenomenu runājam tieši mērķtiecīgo glezniecisko sasniegumu dēļ, par nesavtīgu kalpošanu kompozīcijai, krāsai, formai un triepienam. Turklāt mākslinieki aktīvi iesaistījās valsts kultūras dzīvē, piedalījās Purvīša organizētajās latviešu mākslas izstādēs ārēmēs sākot ar 1927. gadu Stokholmā, kad viņa palīgs bija Ubāns. Savukārt 1936. gadā par Purvīša asistentu kļuva Šveics, palīdzot organizēt izstādes Varšavā, Krakovā, Helsinkos, Tallinā, Tartu, Vīnē, Prāgā, Budapeštā, Kauņā, Kopenhāgenā, bet 1939. gadā Parīzē un Londonā. Vienīgi Maskavā izstādi 1934. gadā veidoja Leo Svemps.

Rīgas mākslinieku grupas patstāvība beidzās 1938. gadā, kad tika nodibināta Latvijas Rakstu un Mākslas kamera un kad radošās apvienības turpināja pastāvēt kā Tēlotājas mākslas sekcijas kopas. 1940. gadā padomju vara tās likvidēja, un Rīgas mākslinieku grupa beidza pastāvēt. Tāpēc izstādes nobeigumā sadaļa „Sašķeltie likteņi” atklāj tās biedru daiļradi pēc Otrā pasaules kara, bēgļu gaitās un padomju okupācijā. 1944. gadā devās trimdā Tone, Cielavs un Šveics. Dzimtenē palikušo mākslinieku dzīves gaitas veidojās dažādi, taču netika aizmirstas jaunības atmiņas par Penzas laikiem, kasparionādi, par kādreizējo kopību. 1940. gadā, kad par Latvijas Mākslas akadēmijas rektoru tika iecelts Oto Skulme, Eliasam, Tonem un Ubānam pievienojās jauni pedagogi Melderis, Liepiņš, Cielavs, Svemps, Vidbergs un Uga Skulme. Vācu okupācijas laikā viņiem

¹⁶ Vipers, B. Rīgas mākslinieku grupas izstāde. *Daugava*, 1933, Nr. 6, 567. lpp.

¹⁷ Abrupe, P. (Strazdiņš, J.) Trīs mākslas izstādes. *Sējējs*, 1939, Nr. 11, 1220. lpp.

akadēmija bija jāatstāj, bet pēc kara atgriešanās tajā izrādījās īslaicīga, jo staļinisma apstākļos sekoja pazeminājums amatā (Uga Skulme, Ubāns) vai atļaišana par „formālismu” (Liepiņš, Svemps). Oto Skulme lieliski izprata politiski angažēto sociālistisko reālismu, bet Liepiņš, Uga Skulme, Svemps un Ubāns pret jaunās ideoloģijas prasībām izturējās rezervēti, aizrautīgi gleznojot ainavas un klusās dabas, kas padomju laika izpratnē skaitījās „otršķirīgi žanri”.

Mūsdienās Rīgas mākslinieku grupas novatoriskie 20. gadsimta 20. gadu meklējumi – klasiskā modernisma mantojums – kopš 90. gadiem guvis augstu starptautisku novērtējumu latviešu mākslas izstādēs Rietumbērlīnē, Deventerā, Kopenhāgenā, Stokholmā, Dublinā, Bordo, Maskavā un Oslo. Kaut arī izstāde „Rīgas mākslinieku grupa – 100” pandēmijas dēļ tika atlikta uz vairāk nekā gadu, astoņpadsmit radoši spilgtu personību darbi, satiekoties vēsturiskajā simtgades skatē, ar savu jaunības novatorismu un brieduma posma gleznieciskajām vērtībām atgādināja ap 1890. gadu dzimušās gleznotāju un tēlnieku paaudzes leģendāro, profesionāli augsto ieguldījumu Latvijas kultūrā. □

Mākslas zinātniece Dace Lamberga ir Latvijas Nacionālā mākslas muzeja izstāžu kuratore.

Linda Treija

STRĪDUS SIENA AKAS IELĀ

Vasaras beigās Latvijas sabiedrībā uzvirvoja skaļas diskusijas un asas viedokļu apmaiņas sakarā ar mākslas darbu - sienas gleznojumu, vai kā tagad Latvijas presē to dēvē, murāli. Tā autors ir mākslinieks, scenogrāfs un pasniedzējs Latvijas Mākslas akadēmijā **Kristians Brekte**. Siena **Veltījums Džemmai Skulmei** tapusi, iedvesmojoties no Džemmas Skulmes (1925-2019) meiteņu tēliem (gleznu sērijas „Atgriešanās” un „Modelis”), kuriem māksliniece vairāk pievērsās savas daiļrades beigās. Uz melnbaltā grafiskā gleznojuma, ko pēc Brektes skicēm uz sienas pārnesuši mākslinieki Miķelis Mūrnieks un „Kiwie”,

neona burtos lasāms Džemmas citāts „Mēs visi esam sliekas, kurām jāirdina zeme”, kas ir kā metafora par pilsonisku, demokrātisku un atvērtu sabiedrību. Fiziski šis pilsētvides mākslas objekts atrodas Rīgas centrā Akas ielā uz Rīgas 40. vidusskolas sienas. Sienas gleznojuma tematiku, naivo estētiku un atrašānās vietu pats mākslinieks pamato, sakot: „Es domāju par nozīmēm. Izvēlējos Džemmas radītus zīmējumus, kas izskatās pēc bērnu skricelējumiem. Tie lika man domāt par to, ka bērni taču allaž zīmē un skricelē, sēžot skolas solā. Ar šiem zīmējumiem, es ceru, ka es pamudināšu cilvēkus atcerēties, kā tas bija – būt bērniem un ķēpāties, zīmēt neesošus radījumus uz pierakstu klāžu malām. Ja bērniem niez nagi (un viņiem niez!), tad nu viņiem ir jāļauj ķēpāties un radīt. No tā var daudz kas labs izaugt. Tur ir potenciāls šedevriem.”¹ Projekta vadītājs fonds „Mākslai vajag telpu” akcentē, ka „ar šo darbu tiek realizēts „tilts” starp divu paaudžu māksliniekiem, kuru mākslinieciskajā praksē ir naivisma stilā gleznoti vai zīmēti modeļi, uzsverot abu nepārprotami spēcīgo tēlu sistēmu radīšanas talantu”². Daļā sabiedrības siena ir radījusi nesapratni un nepatiku. Aktualizējās jautājums par mākslas cenzūru un mākslu publiskajā telpā. Gan skolas vadība, gan daļa skolēnu vecāki uzskatīja, ka gleznojuma vēstījums ir bērnu psihi traumējošs. Tika vākti paraksti par sienas likvidāciju, iesaistīta Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija, Tiesībsarga birojs un psihologi. Pie Latvijas mākslas akadēmijas, kas skaidri pauda atbalstu kolēģim Kristianam Brektem un iestājās pret mākslas cenzūru, tika sadedzināts atbalsta plakāts. Pat pati siena tika bojāta un mākslinieks saņēma privātus draudus. Šajā visā jūklī un sadursmē starp sienas atbalstītājiem un tās noliedzējiem, kā sveigs ūdens malks bija pašu skolas bērnu izteikumi par sienu. Te daži no tiem: „Man nav nekas, kas šajā zīmējumā nepatīk, man tieši patīk, ka tas ir ļoti divains un neparasts.” „Krāsas ir kā diena un nakts. Bet man liekas, ka uz mājām zīmēt nedrīkst.” „Manuprāt, šis zīmējums ir tīri labs, bet to vajadzētu mazliet krāsaināku. Es pats šajā darbā saskatu lidojošus indiāņus, kas mani netraumē un neaizskar nekādā veidā, tāpēc domāju, ka tas var

¹ Pilsētvidē būs skatāms Džemmai Skulmei veltīts Kristiana Brektes sienas gleznojums <www.delfi.lv>, 2021.08.XII

² Pilsētvidē būs skatāms Kristiana Brektes murālis „Veltījums Džemmai Skulmei”, <www.izglitiba.riga.lv>, 2021.21.VIII

palikt uz skolas sienas.” „Manuprāt, gleznopjums ir ļoti interesants, bet skolai, manuprāt, nav pārāk piemērots. Tomēr būtu žēl tādu aizkrāsot. Varētu uzgleznot virsū kleitiņas un būtu perfekti.” „Mani tas neizraisa nekādas sliktas emocijas – es ikdienā redzu dažādus mākslas objektus un man tie patīk, jo padara apkārtni foršāku. Domāju, ka varētu būt arī tā, ka dažreiz mākslinieka ideja atšķiras no skatītāju domām par to.”³

Sienas gleznojums var patikt vai nepatikt, bet tas ir izraisījis diskusijas un pacēlis jautājumus, kas ir nozīmīgi un svarīgi demokrātiskas sabiedrības pastāvēšanā. Mākslas darbs ir veicis savu funkciju, likt runāt par problēmām, apmainīties domām, izprast citus viedokļus un radīt emocionālu reakciju. □

³ Ulrika Jefremova, „Man tieši patīk, ka tas ir ļoti dīvains”, /www.apollo.lv/, 20. augusts, 2021.

Linda Treija

MĀKSLINIEKU SAIETS KATSKIĻOS

No 8.-10. oktobrim Ņujorkas latviešu ev. lut. draudzes īpašumā Katskiļu kalnos notika **ALMA** Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības **saiets**. Pagājušajā gadā saiets iztrūka Covid-19 ierobežojumu dēļ, tādēļ šogad bija svarīgi organizēt kaut vai nelielu, bet tradīciju turpinošu, Amerikas mākslinieku un mākslas draugu tikšanos. Skaistā Katskiļu apkārtnē, košās rudens krāsās un maigais laiks bija piemērots fons lekcijām un grāmatu apskatiem, sarunām par izstādēm un notikumiem mākslas dzīvē, pilnsapulcei, kurā tika apspriesti dažādi praktiski un ne tik praktiski

Kristiāns Brekte. Veltījums Džemmai Skulmei. Sienas gleznojums uz Rīgas 40. sākumskolas Akas ielā 10, Rīgā.

Foto: Māris Morkāns

Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības ALMA saieta dalībnieki Katskiļu kalnos.

No kreisās: Laila Medne, Ausma Briedis, Sarma Muižnece Liepiņa, Maija Medne, Uģis Nīgals, Dace Marga, Juris Cimbulis, Indra Avena, Aina Berkis, Iriša Treija, Linda Treija, Iveta Eilande, Kika Nīgala, Pēteris Dajevskis, Guntis Lauzums, Gints Grinbergs. 2021

jautājumi. Krāsainais rudens veicināja radošo norisi zīda apgleznošanas darbnīcā, kurā dalībnieki (jāatzīmē gan, ka darbnīcā piedalījās tikai saieta dalībnieces) mākslinieces Ingas Strauses Godejords vadībā varēja iemēģināt roku dažādās zīda apgleznošanas tehnikās. Māksliniece pirms praktiskās daļas nolāsija ļoti saistošu lekciju par zīda rašanās vēsturi, zīda apgleznošanas māksliniekiem Amerikā un Latvijā. Pārrunas raisīja ieskats Dainas Dagnijas (1937-2019) izstādē „Tu glezno tikpat labi kā vīrietis” LNMM. Saietā ar zoom palīdzību klātesošie satikās ar mākslinieci Sarmu Taylor. Viņa pastāstīja par savu grāmatu *Latvian Artists and their Works during the Early Soviet Occupation*, kas tapusi, pētot mākslu Padomju Latvijas sākuma gados. Savā lekcijā viņa apskatīja valsts politiskās iekārtas attiecības ar mākslu, un kā padomju okupācija iespaidoja Latvijas mākslniekus un viņu daiļradi. Mūsdienu tehnoloģija deva brīnišķīgu iespēju sarunai starp saieta dalībniekiem Katskiļu kalnos un grāmatas autori Teksasā. Atraktīvi un intriģējoši savu stāstījumu pasniedza Pēteris Dajevskis. Viņš dalījās pieredzē par grāmatas „Ēvalds Dajevskis”, kuras autore ir Dzintra Andrušaite, tapšanu. Pētera stāstījumu interesantu padarīja viņa

iedzījināšanās sava tēva daiļradē, paskaidrojumi par būtiskiem pieturas punktiem, problēmām un atklājumiem ilgajā ceļā, lai Ēvalda Dajevska darbi nonāktu kā viens vesels kultūras mantojums Liepājas muzejā un taptu šī monogrāfija, kas pašreiz ir apgādā „Jumava” un pavisam drīz būs pieejama lasītājiem. Beidzot arī bija pienācis brīdis, kad oficiāli atklāja ALMA virtuālo izstādi „Par spīti visam!”, kopā ar māksliniekiem Kiku Nīgali, Uģi Nīgalu, Sarmu Muižnieci Liepiņu, Ingu Strausi Godejordu, Juri Cimbuli, Gunti Lauzumu, Lindu Treiju, Daci Margu un Gintu Grinbergu, kuri varēja piedalīties klātienē. Saieta dalībniekus jauki pārsteidza Leldes Kalmītes un Kārļa Kanderovska apsveikums no PLMC Pasaules Latviešu mākslas centra. Saieta gaitā dalībnieki uzrīkoja nelielu izstādi, skatījās atsūtītos kolēģu darbu attēlus, iepazīstināja ar saviem mākslas jaunumiem, piedalījās izsolē un masku ballē. Šī laika radītajā neskaidrības un neziņas atmosfērā ir ļoti nozīmīgi atkal tikties ar draugiem, iepazīties ar jauniem, kā arī vienkārši būt kopā. □

Par JG mākslas redaktori un Amerikas Latviešu Mākslinieku apvienības (ALMA) prezidenti Lindu Treiju skat. JG290 40. lpp.

Dace Aperāne

RUDENS BAGĀTĪGĀ IERAKSTU RAŽA

Šoruden latviešu instrumentālās, kora un simfoniskās mūzikas jauno ierakstu raža ir bijusi bagātīga. Viens no iemesliem tam ir Latvijas nacionālās ierakstu firmas „Skani” iniciatīva un rosība izdot muzikāli daudzveidīgo satura albumus, diska un digitālajos formātos (Spotify, iTunes, Amazon, u.t.t.). Vairāki no šiem ierakstiem vai atsevišķi skaņdarbi, mēdz sasniegt simtiem vai tūkstošiem klausītāju visā pasaulē; daži uzrunā mazu loku interesentu, bet ir prieks, ka pateicoties „Skani”, kuru vada klarnetists Egils Šēfers, latviešu klasiskā, folkloras un džeza mūzika arvien plašāk izskan pasaulē. Mājas lapā <www.skani.lv> var iepazīties ar visiem izdevniecības „Skani” ieskaņojumiem, kā arī tos daļēji vai pilnībā noklausīties – kā piemēram, oktobrī izdoto albumu *Ivanovs. Simfonijas Nr. 15 un 16*, kurā minētās Jāņa Ivanova simfonijas diriģents Guntis Kuzma ierakstījis ar Latvijas Nacionālo simfonisko orķestri.

Viens no septembrī izdotiem „Skani” albumiem, kas atstāj uz mani spilgtu iespaidu, ir *Pēteris Plakidis: Eternity (Mūžība)* no sērijas „Latvijas komponisti” – pirmais P. Plakida pilnmetrāžas kormūzikas albums ar vairāku skaņdarbu pirmieskaņojumiem. Latvijas Radio koris, diriģenta Sigvarda Kļava vadībā, iedziedājis izcilā skaņraža 21 kordziesmas ar lielu meistarību, smalkjūtību un tembrālu krāšņumu. Viena no kordziesmām, kas ievērojama īpašā, ārpusaulīgā dimensijā, ir „Mūžība” (Jānis Jaunsudrabiņš), kurā soprāna balsis virmo ar retu gaišumu un vieglumu. Dziesmā „Saulīt, mīļā māmuliņ” latviešu tautas dziesmu vārdi un melodijas izskan „ostinato” pasāžās vai dzidros, liriskos dziedājumos, veidojot smalki izstrādātu skanisku ainavu. Albums noslēdzas ar izjusti nodziedāto autora meistardarbu „Tavas saknes tavā zemē” (Vizma Belševica).

Recenzijā par albumu kritiķis Guy Engels raksta:

Pēteris Plakidis: Mūžība: „Peteris Plakidis (1947-2017) ir viens no veiksmīgākajiem Baltijas valstu kormūzikas komponistiem. Tā ir galvenokārt izcilā [Baltijas] Dziesmu svētku tradīcija, kas ierosina komponistus bagātināt kormūzikas repertuāru ar spēcīgiem darbiem.

Pētera Plakida kormūzika sakņojas vokālās polifonijas tradīcijās un iedvesmo Latvijas Radio kori dziedāt ļoti niansēti un pilniskanīgi. Diriģents Sigvards Kļava panāk brīnišķīgu sabalansētu kora skanējumu, no smalkām gradācijām delikātos, kristāldzidros augstos soprānos uz siltām, krāšņi noslīpētām vidējām balsīm līdz smeldzīgiem basiēm.

Virs bieži vidus laikmetīgiem motīviem, Kļava atļauj augšējām balsīm gandrīz ēteriski peldēt, bet tik pat daudz tās arī iedzīvina uz kvēlu deklamāciju. Rezultāts ir ieraksts ar 21 kora darbu, kas pāri visam apliecina Plakida mūzikas poētisko varu.

(<www.pizzicato.lu>, 2021.13.X)

JURA KRONBERGA PĒDĒJAIS DZEJAS KRĀJUMS

Juris Kronbergs. *Debesīs Dievs bīda mēbeles*. Dienas Grāmata, 2021.

Guntars Godiņš un apgāds „Dienas Grāmata” ir sarūpējuši vērtību, kas nav vārdiem aprakstāma, drīzāk izsakāma emocijās, smeldzē – izcilā dzejnieka Jura Kronberga (1946 - 2020) vēl vienu dzejas krājumu, kas tiek izdots, viņam pašam dzīvē to nepieredzot.

Līdzilvēku sakārtoti krājumi pēc dzejnieku nāves tiek uztverti īpaši trausli, kaut vai atceramies Klāva Elsberga *Velci, tēti* (sakārtojusi Irēna Auziņa, 1989), arī citus... Nereti sastopamies ar vārdiem, kādus priekšvārdā emocionāli ir ierakstījis Jura Kronberga dzejas grāmatas *Debesīs Dievs bīda mēbeles* sakārtotājs Guntars Godiņš: „iespējams, ka šis ir spēcīgākais viņa dzejoļu krājums”. (7. lpp.) Jā, krājumu veido spēcīgi teksti. Tomēr es iepriekš teiktajam tiecos piekrist citu dzejnieku pēcnāves krājuma sakārtojumu kontekstā, tomēr, ja ir runa par Jura Kronberga dzeju, sajūtās es šo krājumu vairāk uztveru kā divu izcilu dzejoļu ciklu – *Varg Enōgd /*

Vilks Vienacis (1996, izd. „Minerva”, Dzejas dienu balva, 1997) un *Uz balkona* (*Uz balkona / bet ja visu laiku* – dubultkrājums, izd. „Dienas Grāmata”, 2016, Latvijas Literatūras gada balva, 2017) papildinošu piesātinājumu, kuros veldzēties kopā ar pamatkrājuma dzejoļiem. Jā, man sev jāatzīst (protams, tās ir manas emocionāli subjektīvās sajūtas), ka es nespēju pirmo divu daļu dzejoļus lasīt kā atsevišķa krājuma sastāvdaļas...

Trešo krājuma daļu veido dzejoļi, to uzmetumi, kas tapuši dzejniekam jau mītot Latvijā (2017-2020). Juris Kronbergs vienmēr ir bijis prasīgs un kritisks pret saviem tekstiem (vismaz dzejnieka paustais mūsu sarunās par to liecināja), līdz ar to trešo krājuma daļu es lasīju it kā atšķirot jaunu dzejnieka daiļrades lappusi, gluži kā viņš, kad Latvijā atšķīra savas dzīves pēdējās lappuses. No šīs nodaļas dzejoļa „Kā no dziļa miega” (54. lpp.) Guntars Godiņš arī izvēlējies emocionāli ļoti precīzo, priekšnojautu papildīto un emocionālo krājuma nosaukumu *Debesīs Dievs bīda mēbeles*.

Vilka Vienača tēlu dzejniekam piespēlēja dzīves situācija, kad Jurim Kronbergam bija jāiet uz acs operāciju, pēc kuras ilgāku laiku bija jābūt pie miera. Tā arī radās Vilks Vienacis – savrups, paradoksu un ironisku, pat skarbu atziņu piesātināts paliekošs liriskais tēls latviešu literatūrā. Krājumā *Debesīs Dievs bīda mēbeles* Vilks Vienacis turpina būt, „viņš atgriežas no iedomas par neatgriešanos / tā

JURIS KRONBERGS

DEBESĪS
DIEVS BĪDA
MĒBELES

nav neatgriezeniska / tā nav pat nepagriežama viņš domā”, un dzīvo katrā no mums, it kā gaišredzīgi pārļaicīgi pareģodams mūsu šībrīža izjūtas, kad „ja sadzīvosi ar sevi viss beigsies labi // krauklis bezbēdīgi saka / dzīvosim redzēsīm” („Vilks vienacis atgriežas”, 14. lpp.), „[...] solījums par gaismu / neizbēgami nešpetns un necaurredzams” („Vilks Vienacis janvārī”, 13. lpp.).

Man subjektīvi ļoti vienmēr uzrunājis ir dzejoļu cikls *Uz balkona*. Sākot jau no pirmā dzejoļa, cikls pārņem savā varā. Dzejoļu cikla epicentrā ir balkons – objekts, no kura raugoties, dzejnieks redz pasauli, gan arī savu domu / izjūtu / emociju / zināšanu pasauli, to visu ierakstot psiholoģiski dziļās un eksistenciālās dzejas rindās. Otrajā dzejas krājuma *Debesīs Dievs bīda mēbeles* nodaļā „Netālu no balkona atrasts” ievietotu dzejoļu nav daudz, tomēr arī šī nodaļa noteikti ietiecas balkona cikla poētikas turpinājumā, piemēram, „*balkons* man jautā: kā tev iet? / es atbildu: kas tev par daļu / *balkons*: vai tu neesi labā omā? / es: nē es esmu labojamā omā / *balkons*: ko tu labo? / es: pagātņi / *balkons*: uzlabo? / es: jā / *balkons*: vai pagātņi var uzlabot? / es: nezinu vismaz var cerēt ka nākošreiz būs labāka”. (43. lpp.) Balkons ir līdzsvara noturēšanas un arī riskanta balansa vieta; no balkona var pārredzēt vai arī uz tā redzams pats refleksiju avots; balkons ir telpa, kurā noris liriskā varoņa un pasaules simbioze. Dzejoļu ciklā un arī šī dzejas krājuma otrajā nodaļā autors skaudri atklāj mūsdienu cilvēka dilemmu ikdienā, proti, būt sociāli aktīvam, taču vienlaikus arī neizbēgami vientuļam.

Trešā nodaļa „Dzejoļi, pusdzejoļi, uzmetumi... (2017-2020)” asociējas gandrīz pat ar tādas kā dienasgrāmatas pierakstiem, īpaši eksistenciālās refleksijas par atcerēšanos, saknēm un atmiņām ir tapinātā piecdaļīgā dzejoļa „Atmiņas par sākumu” („vēlāk es atvilku elpu / vēlāk meklēju savus kaimiņus / savus priekštečus pēctečus (III daļa, 62. lpp.), „laiks laikam iet uz priekšu / bet man liekas / ka es laika šūpolēs šūpojos / laika ratā griežos / pa laika spieķiem ķepurojos / tiecos tikt tuvāk tā tumšajai asij” (IV daļa, 63. lpp.). No dzejnieka pēdējiem dzejoļiem strāvo šo gadu aktualitātes: Jura Kronberga pārceļšanās uz Latviju (dzejniekam ir bijusi iecere veidot dzejoļu ciklu „Atradumi jurģu laikā”), novē-

rojumi Latvijā, bēgļi, pandēmija, slimības elpas tuvums. Īpaši smeldzīgi ir lasīt dzejoļus, kuros Juris Kronbergs sajūt savu dzīves / nāves sliekšņa drīzu pārkāpšanu un atvadās no mums: „neesmu uztraucies par to / ka beigās daudz tuvāk nekā biju iedomājies / varbūt esmu mierīgs varbūt esmu šokā / varbūt esmu neziņā par to kas tagad darāms” (92. lpp.), „es tikai eju un eju aizvien tālāk projām no jums visiem / un tā darot es pietuvinos arvien vairāk // līdz neredzams saplūstu ar jums un visiem citiem / tiem kas caurstāigājuši manu dzīvi / kā lietotu mantu veikalu”. (94. lpp.)

Lasot Guntara Godiņa sakārtoto Jura Kronberga pēdējo krājumu *Debesīs Dievs bīda mēbeles* nepameta vīzija / sajūta, ka dzejnieks ir tepat blakus un kuru katru brīdi atkal uzdzirksteļos viņa humors vai uzrunās viedais skatiens. Iedziļinoties krājumā, es it kā dzirdēju nevis sevi klusībā, bet dzejnieka balsi, kurš tikai viņam raksturīgajā balsī tembrā lasa šos dzejoļus un uzsmaidot uz atvadām teic: „Gan jau atkal tiksīmies / gan jau atkal / kad pagātne atkārtosies ne tikai sapņos / bet mūsu acu priekšā”. (121. lpp.)

Sandra Ratniece

Esmu dzimusi Rīgā 1969. gadā. Manas saknes iesniedzas senā vidzemnieku dzimtā, kurā valoda, literatūra vienmēr ir godāta un cienīta. Varu būt gandarīta, ka dzīvē ir izdevies ciešā mezglā sasiet kopā profesiju, darbdienā darāmos darbus ar sirdslietu – literatūru un kultūru kopumā. Tas viss, ko savā dzīvē esmu mācījusies (iegūts filoloģijas doktora zinātniskais grāds), ko esmu strādājusi un vēl joprojām strādāju, ir saistīts ar kultūras jomu, īpaši ar literatūru. Rakstu arī dzeju (debijas dzejas kopa publicēta 1989. gada maija numurā žurnālā *Skola un Ģimene*), bet savai pirmajai dzejas grāmatai sarosījos tikai vairāk nekā pēc 30 gadiem (*Šķietami klusu*, Jāņa Rozes apgāds, 2020).

Sandra Ratniece ir JG literatūras redaktora vietniece. Skat. arī viņas dzejoļu kopas *Ozola atspulgā*, JG nr. 298, rudens 2019, un *Pandēmijas laika piezīmes*, JG nr. 303, ziema 2020. [red.]

JURA HELDA HARMONISKAIS EKSISTENCIĀLISMS

Juris Helds. *Svētījiet maldugunis*. Zvaigzne ABC, 2020.

Septembrī, neraugoties uz dažādiem ierobežojumiem pandēmijas dēļ, izskanēja kārtējās Dzejas dienas. Juris Helds lasīja dzeju pie Raiņa pieminekļa. Tas bija fascinējošs un izteismīgs priekšlasījums. Citi teiktu – nav nekāds brīnums, jo Jura Helda mūžs saistīts ar Valmieras teātri. Jā, protams, bet viena lieta ir lasīt cita autora tekstu, bet pavisam cita – savu, kas domās un emocijās izauklēta. Aizejot mājās, izņemu no plaukta 2020. gadā izdoto Jura Helda dzejas krājumu *Svētījiet*

maldugunis un pārlasīju. Elegantā grāmata (Lilijas Dineres vāka dizains) tika izdota pandēmijas laikā, tādēļ tās ceļš pie lasītāja aizsākas klusu. Bet dzeja nenoveco, tādēļ padalīšos savās refleksijās gan par šo krājumu, gan Jura Helda dzeju kopumā.

Jura Helda (1942) pirmā publikācija – dzejas kopa tika publicēta 1967. gadā laikrakstā *Literatūra un Māksla*, taču debijas krājums *Naktspatna testaments* iznāca tikai pēc desmit gadiem – 1977. gadā. Krājums bija notikums, tas ietekmēja, uzrunāja daudzus. Tapuši arī pētījumi par Jura Helda dzeju, tādēļ minēšu vienu no tiem, proti, literatūrzinātnieka Edgara Lāma viedokli apcerē „Klusā daba ar Juri Heldu” (*Latviešu dzejnieku portreti*, 2007), jo piepulcējos asredzīgajam Jura Helda poētikas raksturojumam. Edgars Lāms raksta par sirreālisma, simbolisma, impresionisma, eksistenciālisma un romantisma stīgu impulsiem Jura Helda dzejā, kā arī akcentē spilgto dzejas muzikalitāti un gleznieciskumu, un uzsver, ka dzejnieka dzejas poētika piesātināta ar pārsteidzošām metaforām. Ne velti Juri Heldu dēvē par sirreālisma poētikas aizsācēju latviešu dzejā.

Mūsdienu lirikā vairs nav „stilīgi” lietot atskaņas, visi cenšas izvairīties no klišejām, taču atkal jāteic, ka lietota atskaņa vai klišeja nebūt uzreiz nenozīmē banalitāti. To aplicina arī Helda daiļrade. Jā, protams, ir jāuzmanās nepārkāpt trauslo labas poētikas un banalitātes robežu. Tādēļ vēlos bilst, ka krājuma *Svētījiet maldugunis* dzejoļu atlase varēja būt mazliet pārdomātāka, lai krājuma noskaņa būtu viendabīgāka un poētikas spriegums vienmērīgāks. Tomēr arī šī iebilde ir izteikta tikai vēlmes formā, jo kopumā arī šajā krājumā var atpazīt Jura Helda radošo rokrakstu un tā dziļumā, asredzībā, noskaņā, eksistenciālās pārdomās un sapņa vīzijās iespējams veldzēties ar prieku.

Dzejas grāmatas *Svētījiet maldugunis* centrā ir simboliskais malduguns tēls („Ja nodzisis tās maldugunis / un viņu brīnums pazudis, / mēs aizklīdisim bezsejībā / un vēl jo svešāks lietus līs” (12. lpp.)). Tas ir vadmotīvs, kas caurvij visu krājumu, un tverts spriegā eksistenciālisma alūziju noskaņā. Tāpat Juris Helds palicis uzticīgs mūzikas klātesmei tekstos, un dzejniekam arvien ir ko teikt par tādām eksistenciāli filozofiskām

kategorijām kā esamība, eksistence, atskārsme, vientulība, tukšums („Nāc, iedzeršim reiz, vientulība, / par to, ka satikāties mēs, / par to, ka vairs ar neziņu / nav jāiet paslēpēs...” (70. lpp.)).

Dzejniekam ir bijis un ir vēl arvien būtiski izzināt radošumu, radīšanas procesu, atrodoties gan tā meklējumos, gan arī jūtot gandarījumu par atraduma atklāsmēm („Šai tumsā esi kungs / (un – un dzejniekam tā būt!) / bet Vārda noslēpumi / bij tikai jāsajūt” (67. lpp.)).

Juris Helds savā daiļradē palicis uzticīgs zināmam simbolistu paņēmienam, proti, simbolus (vai citādi dzejniekam būtisku dzejoļa domas atklājēju – nosaucējvārdu) tekstā akcentēt ar lielo burtu, tādējādi nepārprotami lasītājam signalizējot par dzejoļa atslēgas vārdu. Vai šis paņēmiens sevi attaisno... Šķiet, ka ne vienmēr, taču ir dzejoļi, kuros šāds akcents jēdzienam piešķir lielāku poētisko grodumu, nekā tad, ja tas būtu rakstīts ar mazo burtu („Pa nezināmu ceļu ejot / es gāju pretī nezināmam / [...] un brīžam likās man / ka ceļš jau beigties sāk / [...] un nezināmajam tad teicu: / – Es gāju meklēt Dzeju” (91. lpp.)).

Jura Helda dzeja ir noskaņu dzeja, tā valdzina, jo atšķirībā no citiem eksistenciālistu tekstiem, tā nav depresīva, bet gan gaiša un harmoniska, tādēļ vēlos vilkt noskaņu un dzejnieka motīvu paralēles ar Antuāna De Sent-Ekziperī raksturīgo harmonisko eksistenciālismu „Mazajā princī” (lietuviešu literatūrpētnieka Silvestra Gaižūna piedāvātais eksistenciālisma paveids). Kā nu ne, jo: „Svētījiet maldugunis, / kas no maldiem brīvas, / tik kādreiz atspīd nestundā / bezgalīgi dzīvas”. (94. lpp.)

Sandra Ratniece

DIVPRETSTATU LABIRINTOS

Dace Micāne-Zālīte. *Zalktenes divas saules*. Autore izdevums. Atbalstījis Latviešu Fonds, 2021.

Dzejniecei, dramaturģei, scenāristei un folkloristei Dacei Micānei-Zālītei (1964) dzejas krājums *Zalktenes divas saules* ir otrā dzejas grāmata. Viņas debijas grāmata – dzejas krājums *Vāveru gane* izdota pirms desmit gadiem ASV.

Dzeja ir visintīmākais no literatūras žanriem, un dzejā visvairāk atkailinās autora personība un nereti tiek apdzējotas norises viņa personīgajā dzīvē. To apliecina arī Daces Micānes-Zālītes dzejas krājums, kuru ievada norāde, ka grāmata veltīta dzejnieces vīram, pēc profesijas bērnu ārstam no Bostonas – Edvardam Egilam Zālītim. Turpat izgaismojas arī dzejnieces lepnums un prieks, ka viņu ģimene ir atgriezusies Latvijā. Uz aizmugurējā vāka dzejniece neslēpj, ka grāmata ir biogrāfiska cikla noslēgums. Šāds grāmatas uzstādījums arī attaisno un izskaidro tajā ievietoto tekstu dažādību un iemeslus, kādēļ tie radīti.

Grāmata kārtota sešās nodaļās: „Gadskārta”, kurā ar refrēna vārdu „pavadīju” iesākas liriskās varones izjūtas ik mēnesi gada garumā („Pavadīju jūniju. / Vasaras garajos vakaros / Kā brunčos var iekerties / Priekā un dziedāt” (13. lpp.)), *Zalktenes divas saules*, kurā dominē divu zemju un kultūru pretstājums („Jums Amerika atvērta kā bizoņādas gērēts tīstoklis, / Mums bērzu meijas, izlaidumi, stārķu mājoklis / Un dzeltenrapšu lauku saules spogulis” (28. lpp.)), un šajā nodaļā tiek izkliegtā arī svešumā mītošu latviešu sāpe: „Sāpnis par Latviju pie dzīves, pie jēgas mūs / notur” (34. lpp.). Līdzīgs emociju vilnis ir nodaļā „Četras puses”, savukārt nodaļā „Raksti dzintarā” ir cikls – veltījums sieviešu korim „Dzintars” 70. gadu jubilejā. Nodaļā „Zvani pilsētā” ienāk urbānie motīvi, bet noslēdzošajā nodaļā „Vārdotāja” iekļaujas vairāki veltījuma dzejoļi. Izdevuma vērtība ir tā noformējumā. Sandras Strēles ilustrācijas ne vien padziļina tekstu, bet tās pat autonomi no teksta gribas uztvert kā

vizuālu stāstu par zalktenes divām saulēm. Daces Micānes-Zālītes dzejas rokrakstu raksturo ne vien folkloras un mitoloģijas izmantojums, bet arī bagātīgs krāsu epitetu lietojums („Bērzi izaicina ar kailumu / violetos matos” (10. lpp.), „Trompešnarcise / Dzeltenā naktskreklā” (10. lpp.) u.c.).

Divas saules – šis motīvs arī caurvij dzejas krājumu: spožais spīdekļis ir dzejnieces divpretstatu labirints, divas zemes, divi pretpoli, un liriskā varone nepārtraukti atrodas izzināšanas un meklējumu laiktelpā.

Dace Micāne-Zālīte ir izvēlējusies lasītājiem paskaidrot krājumā lietotā saules simbola nozīmi, proti: „Par ko stāsta dzeja ar simbolisku divu saļu piesaukšanu? Viena saule – bez ģeogrāfiskām robežām valodas ainava. Otra saule – sakrālā ainava, kura stāv

pāri laika un laikmetu zīmēm – tur smilga zied sudraba ziedus.” Tālāk autore skaidro, ka Zalktenes tēls ir aizgūts no tautas pasakas „Zalkša līgava”, un turpinās padziļinātāks skaidrojums, ka „mūsdienu pasaulē tā ir māte, kas savus bērnus audzina svešā pusē, bet saviem bērniem māca piederību dzimtai un zemei. Tā ir 21. gadsimta sievietes pasaule [..]”. Te nu gribētos dzejniecei oponent divos aspektos. Pirmkārt, dzejniece par zemu novērtējusi lasītāju, šādi sīki un smalki izstāstot, ko būs ieraudzīt šajās dzejas rindās. Ļaudis, kuri mūsdienās lasa dzeju, nav muļķi un zemtekstu, kā arī latviskos kodus un simbolus tomēr zina un uztver. Drīzāk šādi paskaidrojumi liecina par autora nedrošības sajūtu tapt lasītāju nesaprastai un nesadzirdētai. Otrkārt, ne tikai mūsdienu pasaulē, bet visos laikos, arī 19. gadsimtā un Otrā pasaules kara izskaņā, mūsu tautieši svešumā saviem bērniem ir centušies ieaudzināt mīlestību gan pret savām saknēm, gan pret senču zemi, kā arī mācīt latvisko dzīvesziņu.

Krājuma tapšanas komandā acīmredzot nav bijis pieaicināts dzejas redaktors. Vismaz grāmatas pasīte par šādu profesionāli klusē. Diemžēl dzejas redaktora spalvas trūkums izgaismojas arī tekstos. Krājums apliecina to, ka dzejniecei ir sava individuāla dzejas balss, tomēr liels vēlējums ir atrast un sastrādāties ar dzejas redaktoru, lai nākamajā krājumā lasītājs varētu vairāk sajaut autora dzejas balsi, kas piesaista un ieintrigē ar folkloras / mitoloģijas un mūsdienīguma simbiozi. Dzejas redaktora iesaiste palīdzētu novērst arī šiem dzejoļiem raksturīgās klišejas un citas koriģējamas lietas, kā arī pārlietu lielu patosu un piepaceltas emocijas, kas kopnoskaņai piešķir sentimentu, un šis aspekts savukārt brīžiem balansē uz salkanības robežas. Neiztrūkstoša autora dzejā ir arī tradicionālo artefaktu, mentefaktu un toponīmu piesaukšana. Bet ar to vien ir par maz, lai es šīm emocijām noticētu un lai mani kā lasītāju pārliecinātu.

Sandra Ratniece

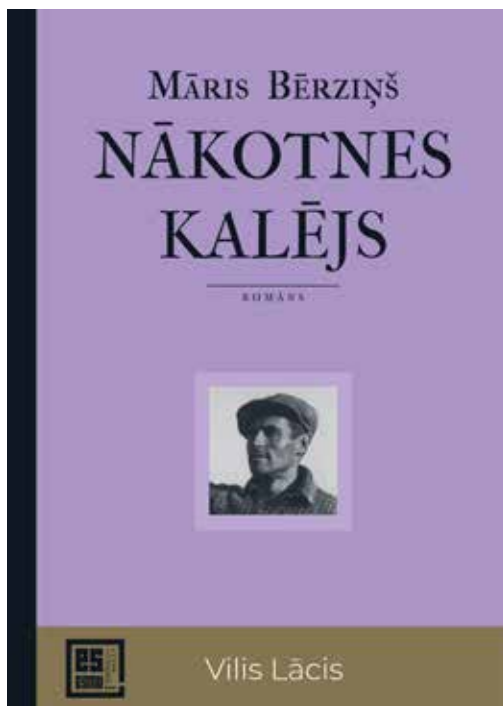
VILIS LĀCIS. PRIEKŠSTATI UN IEKŠSKATI

Māris Bērziņš. *Nākotnes kalējs*,
izdevniecība „Dienas Grāmata” 2021.,
416. lpp.

Iespaidīgā sērija „Es esmu...” papildinājusies ar vēl vienu lielisku romānu, Māra Bērziņa *Nākotnes kalējs*, kurš pēta un vēta rakstnieku un politiķi Vili Lāci. Autors raksta par Vili Lāci divos laikos – laikā, kad Vilis Lācis vēl nebija rakstnieks, un laikā, kad viņš jau vairs nebija rakstnieks. Respektīvi, tad, kad visi lielākie darbi jau bija uzrakstīti.

Tas ir bijis grūts darbs. Īpaši jāņem vērā tas, ka ikvienam vecākajā paaudzē ir savs priekšstats par to, kas bija un ir Vilis Lācis. Un ne tikai ikvienam no mums, bet arī pašam Mārim Bērziņam ir bijis savs priekšstats. Romāns ir prasījis lielu darbu no rakstnieka, un tikpat lielu darbu tas pagēr arī no lasītāja. Vēl viens grūts virszudums rakstniekam ir: padarīt Vili Lāci zināmu arī tiem, kuriem šobrīd vēl nav četrdesmit, jo liela daļa jaunu cilvēku nezina nedz Vili Lāci, nedz Emīliju Benjamiņu un citus starpkaru Latvijas ievērojamus cilvēkus. Viņi nav iekļuvuši skolu programmās, un līdz ar to realitāte ir vienkārša: mūsdienas trīsdesmitgadnieks ar augstāko izglītību, jautāts, kas bija Vilis Lācis un Emīlija Benjamiņa, rausta plecus un izsaka minējumus.

Ķeroties pie *Nākotnes kalēja* lasīšanas, vidējās un vecākās paaudzes lasītājam būtu jānoliek malā ikviens savs priekšstats vai arī jāļauj saviem priekšstatiem mēroties ar Māra Bērziņa jaunradīto rakstnieka un politiķa dzīves ainu. Abi varianti ir cilvēciski grūti un arī neierasti. Māris Bērziņš līdz šim vispār ir bijis no tiem rakstniekiem, kuri aizrauj, smidina un liek domāt, bet neliek mainīt paradigmu. Labi, tas varbūt ir mans pārspīlējums, jo piedāvāta netiek gluži paradigmas maiņa, drīzāk rušināšanās pa Viļa Lāča personības dziļumiem. Te nav lielu atklājumu un kaislību, tēlojums drīzāk ir iespaidīgs tieši ar savu ikdienišķumu. Romānā atainoti gan jaunības sapņi un cerības, gan mūža nogales ikdienas konjaka pudele, gan Vili Lāci raksturojoša īsa piezīme par bijušo darba devēju Emīliju Ben-

jamiņu, gan visnotaļ atsvešinātās attiecības ar kolēģiem un ģimenes locekļiem.

Rakstnieks ir veicis rūpīgu Viļa Lāča dzīves gaitu pētīšanu un abi romāna darbības laiki izvēlēti tāpēc, ka ir vismazāk citu aprakstīti. Jaunība, protams, paša Viļa Lāča darbos, bet mūža nogales gan tur iztrūkst. Tā nu Māris Bērziņš ir mēģinājis no rakstiem, dienasgrāmatām, preses izgriezumiem radīt/atdzīvināt vīru, kurš reiz piepildīja savus sapņus, kļūdams slavens, bagāts un ietekmīgs. Vai gluži otrādi – vīru, kurš mūža gaitā nodeva visus savus ideālus.

Tad kāds tas Vilis Lācis Bērziņam ir sanācis? Nīgrs vecūksnis, kaišu nomākts, atceras jaunību, kad vēl sapņoja un ilgojās. Nepiemin savus interesantākos dzīves gadus, darbojas vienīgi šodienā un senā pagātnē. Un tajā Māra Bērziņa aprakstītajā šodienā nedz rakstnieks, nedz romāna varonis neizjūt nekādu dzīves kaislību. Rēni, plakani un bez dzīves garšas viņš velkas no dienas dienā, no notikuma notikumā, ārkārtīgi atsvešināti runā pat par saviem tuvākajiem – sievu un dēliem. Atdzīvojas vienīgi īslaicīgi, parasti brīžos, kad piemin gaidāmu vakara pasēdēšanu ar sievasbrāli un alkoholu, kādas sievietes fiziskos dotumus vai sevis paša augstu novērtējumu darbā. Rodas iespaids, ka viņš ir knapi dzīvs. Tāda marionete, kura kustas pēc inerces, Mārtins Īdens, kurš nav nopircis

savu biļeti uz „*Mariposa*”, palicis dzīvs un kā nebūt dadzīvo dzīvi, kurai nav garšas, krāsas un smaržas. Kaut kādā mērā Bērziņš rāda Vili Lāci šajā elles priekšskambara atmosfērā, ļaujot lasītājam sajust: ikviena sliktā rīcība prasās pēc soda un saņem sodu. Sirdsapziņas nasta? Tik plakani Māris Bērziņš nespriež. Vadoties no Viļa Lāča dienasgrāmatām, viņš vienkārši ataino dzīvi, kuru nevar apskaust, dzīvi, kādu negribētos nevienam.

Mārim Bērziņam ir izdevies parādīt, ka cilvēka daba nav līdzena, viennozīmīga un paredzama. Ka cilvēks ļoti reti iejaucas un aktīvi piedalās kāda liktenī, ja tas tieši neskar viņa paša dzīvi. Ka glābšana piemīt arī tiem, kuri spēj gari un plaši aicināt citus uz varoņdarbiem. Ka ikdienas konformisms nodara vairāk ļauna par atklātu cīņu. Romānā ir epizodes, kurās tiek parādīta klaji zemiska rīcība – kā gadījumā ar Eduardu Berklavu – sniedzot arī skaidrojumu, kā darītājs pats sevi mierina. Šī, manuprāt, ir viena no spēcīgākajām vietām, tāds spilgts vienkāršā nelieša tēls. Viņš jau neko sliktu...

„Nu tā... Šī kritikas druska Berklavam vairs kaitēt nevar, un, ja arī viņš izlasis, tad, cerams, saprātis mani un ļaunā neņems. Tagad tik jānobeidz ar ko pozitīvu, un rakstiņš būs sanācis tīri glīts, ar pareizu dinamiku,” (344. lpp.) atklāts ir Vilis Lācis, radot iznīcinošu rakstu vissavienības žurnālam „*Partijnaja Žizņ*” (*Partijas Dzīve*). Dažas lappuses tālāk Bērziņš tikpat koši ataino Viļa Lāča reakciju, saņemot E. Berklava skarbo vēstuli. „Tu re, kā!? Ko tādu gan nebiju gaidījis... Es apmelojīs? Kā viņš var tik nepatiesi... kāpēc? Jāizlasa vēlreiz... *kainisko rakstu*... kāpēc kainisko?... Kains nogalināja brāli? Uz ko viņš tēmē? Vai tā viņš mani redz, kā viņa slepkavu? Nē, nu... tas jau ir pār mēru. Vai tik nav sajaucis Kainu ar Jūdu? Ļeņina rakstus viņš pārzina diezgan labi, bet Bībeli diez vai... Varbūt no bēdām sācis lasīt? [...] Tāds viņš ir – dusmās straujš, iekarsīgs, bez apdomas. Ātrumā spēj sarunāt visādas aplamības, pat rupjības, nebūtu jau pirmā reize... Bet pret mani!? Sirds sitas straujāk, būs asinsspiediens sacēlies. Kā viens cilvēks var šitā...” (346. lpp.)

Varoņu ir maz. Maz ir cilvēku, kuri spēj saglabāt cilvēcību, ja apstākļi acina. Vilis Lācis nav nekāds izņēmums, jaunības ideāli tiek ātri vien iemainīti pret pārticību un ietekmi, un ar katru reizi tas kļūst arvien vieg-

lāk. Cilvēcības saglabāšana ir tēma, par kuru Māris Bērziņš runā gan savā vispopulārākajā romānā *Svina garša*, gan arī tagad, romānā *Nākotnes kalējs*, mēģinot atšķetināt – vai un cik lielā mērā Vilis Lācis ir personiski atbildīgs par milzīgajiem zaudējumiem, kurus piedzīvoja mūsu valsts un tauta; kas viņu pamudināja un kāpēc. Māra Bērziņa skatījumā Viļa Lāča agrākie nodarījumi, iespējams, ir tā ēna, kas iekrāso pelēkus viņa mūža gadus, sniedzot lasītājam zināmu gandarijumu un ļaujot nojaust arī autora vērtējumu. Ne velti Vilis Lācis romānā atainots vienīgi kā bikls zaļknābis un gaudens vecūksnis. Tā, it kā pret sirdsapziņu iemainīto gadu nebūtu bijis.

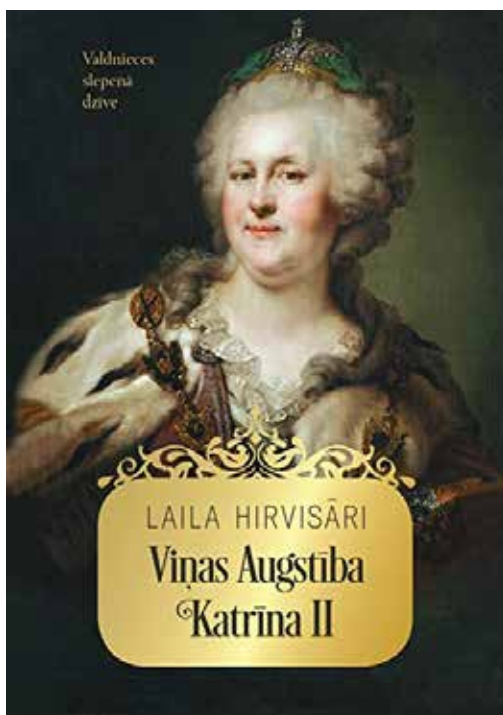
Lasīju arī Viļa Lāča mazmeitas Ilzes Lāces sacīto par šo grāmatu Feisbuka grupā *Izcilas Grāmatas*. Jā, rakstnieks Māris Bērziņš, rakstīdams par rakstnieku Vili Lāci, nav runājis ar ģimenes locekļiem. Pieļāju, ka šī runāšana gan arī nebūtu grāmatai ko devusi, jo laikā kad Vilis Lācis mira, viņa mazbērni bija mazi bērni un neviens negaida no maziem bērniem viņu vectēva mūža izvērtējumu. Pieaugot viņi, protams, ir gatavi to paust, īpaši strīdīgu vēsturisku personību gadījumā, jo tas ir pašapziņas un sakņu stiprības jautājums. Te var pieminēt arī Herberta Cukura pēctečus, kuri šo neapšaubāmi duālo personību atceras kā mīlošu tēti, nevis kā avantūristisku bezsirdsapziņas būtni, kas piedalījās vienā no divdesmitā gadsimta lielākajām cilvēku iznīcināšanas akcijām. Rakstniekam ir tiesības savu viedokli veidot pašam un viens no visnotaļ veiksmīgiem paņēmieniem ir censties atšifrēt šo leģendāro, bet neviennozīmīgo personību „no iekšienes”, caur Viļa Lāča dienasgrāmatām.

Pasaules vēsture rāda, ka tālu no savas dabas cilvēks aiziet nevar. Ir bijusi ne vien Bērtuļa nakts vai Salemas raganu prāvas, bet (kā rāda uzsaukumi sociālajos tīklos) tepat ir cilvēki, kas ir gatavi tiesāt un notiesāt ne vien jau mirušus ļaundarību veicējus, bet arī jebkurus līdzpilsoņus, kuru pārliecība par to, kas ir pareizi, ir pretrunā ar viņu uzskatiem. Realitāte, kas rāda, ka ir tragēdijas, kurām lemts atkārtoties. Nevis tādēļ, ka kāds būtu pie kaut kā vainīgs, bet tādēļ, ka cilvēka dabai ir raksturīgi nevis analizēt savas kļūdas, bet meklēt vainīgos un izgāzt savas dusmas pār tiem, tāpat kā mūsu senči reiz izgāza savas dusmas pār koka dieviņiem, kuriem nebija izdevies sarūpēt bagātu ražu vai uzvaru kaujā. Un tikpat raksturīgi ir vēlēties būt

bagātām, ietekmīgām un slavenām, pat ja tāpēc ir jāatbrīvojas no kādiem „citādi domājošajiem”. Māris Bērziņš šo realitāti rāda skaudri, bez izskaistināšanas un vērtēšanas. Tieši tāpēc tas ir iespaidīgi.

Kristīne Ilziņa

Kristīne Ilziņa (dz. Sadovska) ir literāte, Klāva Elsberga prēmijas laureāte (1996), bērnu grāmatu un daudzu recenziju autore. Skat. stāstu *Melnās vistas olas* JG297, vasara 2019, un *Viešņas, kuras gaidīja peļu ķēniņš* JG300, pavasaris 2020.

DAUDZ MĪĻĀKO, MAZ MĪLEŠTĪBAS

Laila Hirvisāri. *Viņas Augstība Katrīna II*. AS „Latvijas Mediji”, 2021., 478 lpp. Romāns. No somu valodas tulkojusi Lelde Rozīte.

Uz šīs nesen iznākušās apjomīgās grāmatas priekšējā vāka ilustrācijai ir izmantota Johana Baptista Lampi Vecākā glezna *Krievijas ķeizarienes katrīnas II portrets* no Rundāles pils muzeja kolekcijas (inventāra nr. RPM 1844). Romāna apakšvirsraksts „Valdnieces slepenā dzīve”.

Tulkotājas darbs vērtējams pozitīvi; tas ir ļoti izdevies. Kādu sīkumu, kur varētu vēlēties ko citu, piemēram, citu, iederīgāku vārdu, var atrast vienmēr, taču kopumā tulkojums ir labas kvalitātes.

Romāna darbība risinās 18. gadsimta beigās. Visu cieņu rakstniecei par viņas ļoti plašajām zināšanām Krievijas cara galma dzīvē, tās radurakstos, tikumos un netikumos. Un tādu, kā jau ikvienā galmā, ir daudz. Par Katrīnu II un viņas tapšanu par Krievijas carieni vēstīts vēl citā rakstnieces L.Hirvisāri grāmatā – „Es, Katrīna” (arī tulkota latviešu valodā), tāpat šis vēsturiskais posms un personāži autorei ir tuvi.

Katrīna II (Sofija Auguste Frederike fon Anhalte – Cербста, lielkņaziene Jekaterina Aleksejevna, 1729 – 1796) ir Pēteris III sieva. Lai cik dīvaini tas pirmajā mirklī nešķistu, Pēteris III ir gan Krievijas cara Pēteris Lielais, gan Zviedrijas Kārļa XII mazdēls. Viņa valdīšanas laiks Krievijas tronī bijis gaužām īss – vien 6 mēneši, jo cars tiek noslepkavots. Šis noziegums savu atšķetināšanu tā arī nepiedzīvo. Pēterim III ir divi dēli – Pāvils un Ivans IV, kurš atrodas Šlisselburgas cietoksnī un patiešām varētu pretendēt uz Krievijas cara troni. Katrīnai ir dēli Pāvils un Aleksejs, kuru tēvs ir grāfs Sergejs Salkovs. Augstsirdīgais Pēteris, zinot šo patiesību, tomēr atzīst Alekseju par savu dēlu.

Uzreiz pēc Pēteris III bērēm sākas gatavošanās Katrīnas II kronēšanai par Krievijas carieni. Autore sīki un smalki aprakstījusi Katrīnas II tēpu kronēšanas ceremonijā. Kronēšana tika svinēta vairākas nedēļas, netika aizmirsti arī vienkāršie ļaudis.

Tē gan jāpiemin, ka carienes, tāpat kā Pēteris III, istā dzimtene ir Vācija. Taču pareizticību viņa pieņem. Arī krievu valodu iemācās.

Romāns ir iecerēts kā Katrīnas II stāsts viņas draugam un uzticības personai Leonam Augustam Deņikinam. Savāda lieta – kaut arī Leons carienei ir uzticības persona, viņas stāstu daudzviet caurvij meli. Bet kam gan negribas izrādīties labākam nekā patiesībā. Pat carienei. Deņikins viņu nepārtrauc, viņš

īsti džentlmeniskā mierā savu valdnieci uz-
klausā. Viņam ir labi zināmi carienes mīlā-
kie, viņam ir zināms, kādas astronomiskas
naudas summas un cik tūkstošus dzimtļau-
žu viņa tiem dāvina. Daži no carienes laba-
jiem nodomiem tomēr paliek nepiepildīti.
Viņa bija nolēmusi atcelt dzimtbūšanu jau
18. gadsimtā, taču šo nodomu izjauc kazaks
Jemeljans Pugačovs, uzdodamies par caru
Pēteri III un organizēdams zemnieku sacel-
šanos. Viņai ir zināms, ar kādu nežēlību tika
slepkavoti muižnieki. Valdnieces naidis pret
Pugačovu ir neizmērojams un prātam ne-
aptverams. Cariene bija pārliecināta, ka, ja
viņa izsludinās dzimtļaužu brīvlaišanu, viņi
noslepkavos visus muižniekus, kas savukārt
viņu no šī lēmuma atturēja. Tāpat arī carie-
nes izturēšanās pret krievu-turku kara da-
lībniekiem. Viņš piebilstams, ka šādu karu
Katrīnas II valdīšanas laikā bija divi. Krievija
beidzot bija ieguvusi savā īpašumā Krimu un
pieeju Melnajai jūrai. Cariene sajūsminās par
Krimas dabas skaistumu, viņai šķiet, ka neko
tādu vēl nav redzējusi. Uzvarai, protams,
seko grandiozas svinības Maskavā, milzīgas
kompensācijas karavadoņiem – ģenerāļiem
un augstākajai virsniecībai. Neaptverami lie-
las naudas balvas un dzimtcilvēki. Nenolie-
zot šo karavadoņu nopelnus, kara smagums
(kā tas parasti notiek) galvenokārt gūlās uz
karavīru pleciem. Un atkal, par šiem ļaudīm
– daudziem sakropļotiem un kara šausmas
piedzīvojušiem – cariene aizmirst. Daudzi at-
griežas mājās – kam tādas ir – vēl vairāk pa-
liek kaujas laukā, daudzi bez pajumtes un at-
balsta. Taču ir arī vēl kas pieminēšanas vērts
– karā atklājas krievu karavīru asinskāre – tiek
slepkavotas sievietes un bērni. Turklāt ne jau
tikai Krimas karu laikā. Vislielākās dusmas
par sieviešu un bērnu bezjēdzīgu slepkavo-
šanu izpelnās Suvorovs, kuram cariene ir aiz-
liegusi to darīt. To valdniece viņam nepiedod.

Krievijas galmā visa kā ir pārpārēm – gan
kaislību un carienes mīļāko, gan uzdzīves,
gan tenku un nodevības. Vīns plūst strau-
mēm, mīļākie tiek mainīti kā cimdī. Asinis
kaujas laukā – galvenokārt bezvainīgu ļaužu
asinis – liek šausmās noskurināties. Mēreni-
ba netiek ievērota nevienā vietā vai lietā.

Krievijas impēriskās tieksmes ir raksturīgas
un tiek īstenotas visu tās pastāvēšanas lai-
ku. Un šādu karu ir bijis daudz. Arī mūsdie-
nās Krievija atkal ir iekārojusi Krimu. Krieviju
– un ne tikai – raksturojošs lielums ir cīņa par
varu, kur labi ir visi līdzekļi. Carienes ceļo-

jums uz Krimu tika noorganizēts ļoti pavisā,
viņai mēnešiem jāgaida, kad pienāks pava-
saris. Brauciena organizators ir Potjomkins,
viens no carienes favorītiem, kuram ir pilnīgi
sveša pieklājīga uzvedība un aristokrātu ma-
nieres. Tāpēc jo vairāk viņu pārsteidz carie-
nes dusmu uzplūdi, pie kādiem viņš nav pie-
radis. Taču pretim runāt neiedrošinās. Viņa
dodas ceļojumā pa Dņepru, kur valdnieci pa-
vada augsti stāvošas Eiropas lielāko galmu
personas. Dņepras krastos skaistas, tīri no-
mazgātas govīs un sivēni, tīri apģērbti bērni,
slaucējas tīriem priekšautiem. Cik ļoti tas at-
gādina neseno pagātņi, kad par godu aug-
stākajām partijām amatpersonām tika taisīts
visāda veida teātris, lai tikai būtu skaistāk.
Laikam taču pasaulē tiešām nav nekā jauna.
Kāpēc grāmatas recenzijā tik sīki iztirzāju šo
ceļojumu pa Ukrainu? Laikam jau tāpēc, ka
tā krieviem vienmēr ir šķitusi pārāk pievilcīga,
lai no tās tā vienkārši atteiktos. Šo faktu pie-
rāda arī pavisam nesenā vēsture un notikumi
Ukrainā un Krimā. Un vēl – skaistā ceļojuma
beigās Potjomkins atzīstas carienei mīlestībā.
Vai tā bija abpusēja? Varbūt.

Atklājas, ka Katrīnas II dēls Pāvils meklē sev
atbalstu Rietumeiropā, lai gāztu no troņa
savu māti. Mēģinājums tomēr neizdodas.
Carienes sirds ir salauzta. Viņa ir aizmirsu-
si, kā pati cīnījiesies par cara troni. Arī viņa ir
vijusi intrigas un meklējusi palīdzību pie ie-
tekmīgiem valstsvīriem. Romāna beigās Sta-
ņislavs Poņatovskis atklāj Katrīnai II patiesi-
bu par to, ka viņas dēlu Pāvilu par caru nevē-
lējās redzēt neviens no Eiropas valdniekiem.

Katrīna II ir piedzīvojusi un pārdzīvojusi
daudz. Daudz ir bijušo mīļāko, maz īstas mī-
lestības. Tā atnāk mūža nogalē.

Katrā gadījumā Lailas Hirvisāri romāns *Viņas
Augstība Katrīna II* būtu pelnījis, lai par to
tīktu uzrakstīts nopietns pētnieciskais darbs.
Vienā nelielā recenzijā iespējams pateikt
maz. Taču grāmatu izlasīt es sirsnīgi iesaku
ikvienam.

Silvija Ģibiete

Silvija Ģibiete (dzimusi Čaibele 1946. gadā Rīgā) - vācu
valodas tulkotāja, literāte, Latvijas Rakstnieku savienības
biedre kopš 2008. gada.

MUSTURU ATMUDŽINĀŠANA

Inese Krūmiņa. *Vilkme*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2020., 384 lpp.

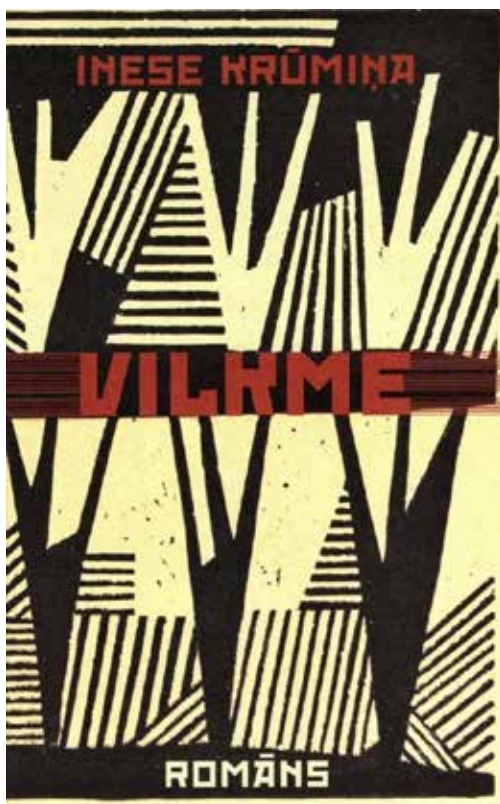
Savas dzimtas vēstures izpēte, senču dzīvesstāstu izziņāšana mūsdienās ir modes lieta ne tikai Latvijā vien. Kādam tā šķitis kā neparastiem pavērsieniem bagāts ceļojums vēsturē, citam vien obligāti kārtojama formalitāte, ja vēlas pierādīt savas īpašumtiesības vai gūt citu mantisku labumu.

Nesen ceļu pie lasītājiem sācis 3x3 kustības vadītājs Latvijā, matemātiķes, skolotājas, jostu audējas un folkloristes Ineses Krūmiņas romāns ar autobiogrāfiskām iezīmēm *Vilkme*. Darba autore mūs it kā iaved „savā stāstā” – vienas dzimtas trīs paaudžu cilvēku likteņu likločos. Tas ir romāns ne tikai par dzimtas, bet arī par vēsturiskajiem notikumiem Latvijā, jo nevienam nav izdevies dzīvot autonomi, atrauti no vietas, ko sauc par mājām. Vēl vairāk: valstī notiekošais visticšākajā mērā, līdz pat niansei ietekmē katra tās iedzīvotāja individuālo likteni. Veiksmes atslēga rodama pašu attieksmē pret lietām, kuras ietekmēt nespējam, kā arī spējā „izsisties”. Kāds to prot, cits bezcerībā nolaiž rokas un nopūšas: sak, ko nu es.

Neticami, taču cilvēka rīcības modeļus ļoti bieži ietekmē iepriekšējo paaudžu pārstāvju savulaik izdarītās izvēles un attieksme pret pasauli; respektīvi, tā ir vārdos neizskaidrojama vilkme atkārtot senču rīcību, viņu dzīves musturu. Šī hipotēze nav jaunatklājums, par to savulaik runājis rumāņu reliģijas pētnieks un rakstnieks Mirča Eliade, un uz to atsaucas arī romāna autore: „Eliade bija rakstījis: „Cilvēks ir rituālu dzīvnieks.” Jā, cilvēks tāds ir. Ne tikai sociāls dzīvnieks, bet arī garīgs. Garīgs dzīvnieks” (340. lpp.). Kas no tā secināms? Kā nu kuram. Varbūt tas, ka ikvienas problēmas apzināšanās ir pusceļš tās risināšanā. Vienmēr pastāv izvēle neatkārtot paaudžu paaudzēs *darinātos* musturus, taču, lai tiktu galā, vispirms nepieciešams tos izziņāt un apzināt, pēc tam – drosme vai (pareizāk sakot) iekšēja brīvība atļaut sev rīkoties atšķirīgi. Romānā šādu dzīves scenāriju no visiem varoņiem izdodas realizēt tikai

Marikai, kura, līdzīgi darba autorei, ieguvusi diplomu psiholoģijā un mācījusies sistēmisko sakārtojumu jeb Helingera metodi. Viņa romāna noslēgumā pati sev atzīstas: „[...] cik brīžiem ir neiespējami turēties pie jaunajiem, pareizākajiem rīcības veidiem – vilkme atpakaļ pie vecāku un vecvecāku modeļiem un paradumiem, emocionālajiem musturiem bija ārkārtīgi spēcīga” (341. lpp.).

Katras paaudzes pārstāvju dzīvesstāstus autore pratusi pavēstīt saistoši, spējusi ieintrigēt, nereti liekot lasītājam just līdzī. Iedziļinoties vēstījumā, jāatzīst, cik ļoti lielā mērā dzimtenes Latvijas liktenis ietekmējis katra atsevišķā indivīda likteni. Pieļauju, ka ļaudis, kuri paši mēģina pētīt savas dzimtas saknes, šim aspektam varbūt pat nepievērš vajadzīgo uzmanību. Kā tas pēdējā laikā izdotajos darbos atklājas atkal un atkal, arī I. Krūmiņa īpaši akcentē padomju varas gados piedzīvotās nebūšanas: „Katra ģimene bija tikusi tā vai citādi ievainota, un joprojām sabiedrība dzīvoja divu savstarpēji nesaskarošos taisnību vidē: paralēli eksistēja gan katra atsevišķā cilvēka izpratne par patieso, taisnīgo, nozīmīgo un svēto, gan oficiālais padomju

varas sludinātais viedoklis par laimīgo padomju tautu, kas nepagurdama ceļ komunismu un ik mīļu brīdi slavē māti Krieviju. Ja gribēja dzīvot vai kaut tikai izdzīvot, oficiālais viedoklis bija jāpieņem. Jāuzvelk kā dienas drēbes, bez kurām nevar iet cilvēkos. Lai vakaros, vienatnē, tās varētu atkal novilkt un noglabāt skapī līdz nākamajam rītam” (130./131. lpp.).

Autore nepieslejas uzskatam, ka cilvēku personīgajās neveiksmēs vainīgi citi: pastāvošā iekārta vai senči, kaut gan, protams, to ietekme nav noliedzama. Darbā ļoti uzskatāmi attēlots, kā ar grūtībām spējušas tikt galā divu paaudžu sievietes – Velta un Vaira. Viltīgā, pašapzinīgā, Otro pasaules karu līdz kaulam pārdzīvojuši Velta dzīves skolā ir teicamniece. Dažādi laiki un situācijas devuši iespēju mācīties, un viņa to centīgi arī darījusi, lai dzīves otrajā pusē nepaliktu pie *sasistas siles*: „Tā bija dzīve un nebija dzīve. Viņas dzīve. Bet viņa cīnījās. Pāri saviem spēkiem. Reizēm, savēlot lūpas bantītē” (277. lpp.). Atšķirībā

no māsas viņa pieņēmusi dzīves skolas mācību, kā tikt galā ar pretējā dzimuma pārstāvjiem un tomēr panākt savu. Arī mūža nogalē Velta nav palikusi tukšiniece, kas būtu žēlojama. Citādi ir ar viņas māsas Annas meitu Vairu un vēl vairāk ar māsas dēlu Sandri. Attiecībā uz Vairas raksturu īsti nav norādīts, kas to formējis, līdz izdeformējis. Piedzīvojot ko sliktu, kādu neveiksmi, šai darba varonei prātā nāca viens un tas pats: „Viņa nevarēja atcerēties sākumpunktu, jo bija par daudz, ko atcerēties” (201. lpp.).

Īpaši saistošs romāns *Vilkme* šķīstis cilvēkiem, kuri aizrāvušies ar savas dzimtas pētniecību, tās musturu atmudzināšanu.

Lāsma Gaitniece

Lāsma Gaitniece ir Latvijas Rakstnieku savienības biedre kopš 2017. gada. Sarakstījusi vairākus dokumentālus un daiļliteratūras darbus. Tulkojusi Modra Zihmaņa un Zentas Mauriņas darbus vācu un ungāru valodā. Ir vairāku simtu grāmatu recenziju un kultūrvēsturisku publikāciju autore izdevumos *Latvija Amerikā*, *Latvijas Avīze*, *Izglītība un Kultūra*, *Jaunā Gaita* u.c. Kopš 2017. gada ir *Jaunās Gaitas* redkolēģijas locekle.

Džemmas Skulme. Skices (grāmatā *Džemma Skulme*, sastādītāja Laima Slava)

Skat. Lindas Treijas rakstu 53. lpp.

Veltai Tomai 40. dzimundienā (1952. g.)

Joņojiet gadi! Gadu desmiti, eita!
Kas mūsu Veltai
Cilvēku laika mēri?
Pārmūžos celta,
Garīgiem radiem
Viņa smaidīs sēri
Pēc simtu gadiem,
Jauna un moža – Sēlijas diženā meita.

Jānis Jaunsudrabiņš

Anita Liepiņa

SĒLIJAS DIŽENĀ MEITA – VELTA TOMA (1912-1999)

Jaunsudrabiņa minētie simts gadi ir aizritējuši. Kas palicis pāri no Veltas Tomas devuma? Visos sava mūža griežos viņa ielikusi pati sevi un atstājusi par to liecību. Pirmais dzejoļu krājums 1943. g., kad dzejniece ir 31 g. veca, iezīmē prātojumus par pasaules iekārtu un sevi pašu. Pirmais dzejolis „Saule”, kas ir... *dzīvības lielākais sargs...*; otrs, sonets „Minējums”, pārdomas par dzīvību un nāvi, trešais „Ūdens”, par sevi pašu. Saliekot kopā tikai pirmo un pēdējo rindu dzejolī „Ūdens”, var uztvert šī simbola sievišķību un personīgo raksturu: „Es esmu ūdens vilņojošs un dzīvs. /...Viss manī norimst. Rotājos es brīvs.” Jau pirmajā krājumā viņa sevi pie-teic kā dzejas mākslas virtuozu rakstot trioletus un sonetus, ko vēlāk viņa sakopo sonetu krājumā *Mūžīgā spēle*. Pēc savu spēju parādīšanas viņa raksta arī citādās, atraisītākās formās.

Par sevi gan dzejā, gan prozā viņa prot stāstīt vairākās plāksnēs vienā reizē, ieskicējot apkārtni, notikumu, cilvēkus. Savu piedzimšanu viņa novēro no ārpusēs:

„Tā esot bijusi neredzēti spalga ziema, sevišķi janvāra mēnesis. Tonakt, kad māte apgūlusi, mani gaidīdama, Lauskis spēris klēts pakšos vienā laidā un ārs bijis baltas mēnesnīcas pilns. Tēvs atreizu reizēm gājis uz aitu stallīti...un pārlūkojis, vai kādai jauneklītei aintai atkal jau nav atskrējis no upes kāds jērs. Tā vienu pakaļ otram zem kažoka pasistus, atnesis un turpat guļamā kambarī pie siltā mūrīša uz segas noguldījis, lai atžirgst un apsildās, septiņus baltus jērus. Īsi pēc pusnakts, starp pirmo un otro stundu, atskanējis un pārkliedzis jēru blēšanu cilvēka bērna pirmais brēciens. Pirmā meita ģimenē, un tā bijusi es, piedzimusi 1912. gada 31. janvārī Neretas pagasta Šausmānu mājās.”¹

Savu skolotāju Viklandu viņa apraksta kā paslinku, jo viņš bieži ļāvis skolēniem vadīt stundas. Mūsdienās vēl joprojām to dara, lai iesaistītu skolēnus. Viņš bija sarīkojis apdziedāšanās dainu sacīkstes meitenēm un zēniem. Viņa raksta: „Kā mēs tās kalāms galvā... Mēs meitenes uzvarējām, un Viklands man ielika rokās piedesmit loksnes Līgatnes pirmo papīru kā pirmo godalgu: es biju zinājusi

¹ Velta Toma, *Piezīmes par sevi pašu un 33 dzejoļi, kas atgriezās mājās*, Likteņstāsti, Rīgā, 1997. 5. lpp. Šīs piezīmes tapušas daudzu gadu garumā, starp 1947. un 1970. gadu.

simt astoņdesmit apdziedāšanās dainas no galvas.”² Zīmīga godalga nākamai dzejniecei, kas gan savā dzejā dainu formu nav īpaši pielietojusi. Bērniņa lauku sētā un agrie skolas gadi Veltai deva zināšanas un izpratni par to, ko tagad saucam par latvisko dzīves ziņu. Ar vilšanos viņa piemin Zeltmata dramatiskos kursus un savu jaunības ieceri kļūt par aktrisi, jo tur viņai viss liesies neīsts un velgīgs. Daudz vēlāk, 1964. gadā viņa piedalījās Anšlava Eglīša lugas *Ferdinands un Sibilla* uzvedumā tēlojot Lelli. Laikam viņa uzskatīja lugu par pietiekam labu, lai vairākus mēnešus pamestu maizes darbu un brauktu ar izrādēm pa Ziemeļameriku.

Otrais pasaules karš Veltu bija smagi skāris, mēs tagad sakām – traumējis. Viņas literārais devums ir šīs traumas izteikšana, kā viņa pati to ir pārdzīvojusi, bez nodevām kādai iedomātai pareizai sabiedrības nostājai. Autobiogrāfiskajā romānā *Aldaune* viņa atceras savas gaitas kara lazaretē Kurzemē:

„Sanitārie auto ... pieripo viens pēc otra, sanitāri reizē šoferi, atrauj to durvis, izceļ vienas nestuves pēc otrām un nes telpās, guldot ievainotos uz salmu paklāja rindā. Retais no tiem var sēdēt, retais spēj prasīt nodzerties, retam to drīkst atļaut... Man pa galvu mūjas laikrakstā lasītie, pašas rakstītie cēlie saukļi par cinišanos par katru zemes pēdu, par palikšanu savu uzdevumu augstumos, par dzīvības upuriem dzimtenes labā...”³

Karavīrus viņa cienīja, bet propagandu nevienam vairs nerakstīja. Grūtos brīžos viņa teicās sev prasām: „Kāds no tā būs labums?” un tad sekoja savai dziļi cilvēcīgai pārliecībai.

Karam beidzoties, Velta nonāk rietumos, bet vīrs Dr. Nikolajs Skuja paliek Latvijā. Viņas tēvs jau kopš 1925. gada ir Kanādā, bet māte palika Latvijā. Tā Veltas mūžs pretrunīgs un sašķelts. Brauciens uz Latviju 1969. gadā nedod stāstu ar laimīgām beigām, jo vīrs ir otrreiz apprecējies. Rakstot, bijšais vīrs kļūs par Cilvēku ar lielo burtu. „Kā tu spēji dzīvot bez dzimtenes? Vaicā Cilvēks. Nekad es to neesmu spējusi.” Pirmajam braucienam sekojuši

² Turpat, 16. lpp.

³ Velta Toma. *Aldaune*, Grāmatu Draugs, Ņujorkā, 1960. 185. lpp.

vēl astoņi svētceļojumi – „... un to rezultātā jūtos tā, ka, lai kur arī es vadītu savu uz pusi škelto mūžu, garā un patiesībā dzīvoju Latvijā, dzimtenē.”⁴

Ir cilvēki, kas saprot simbolus, un ir tie, kas visu spēj uztvert tikai burtiski. Veltai Tomai bija spējas izvēlēties simbolus, kas latviešu kultūrā ir piesātināti ar vairākām nozīmēm, kā jau minētie – ūdens un Cilvēks, tā arī – maize, zirgi, uguns, zeme, saule, un pēc pirmā Latvijas apciemojuma tiem vēl pievienojās Lepra: „Kur es biju? Nepratīniet! Es nāku no vietas, kur slimo ar lepru tie, kas tur mirst, jo viņi tur piedzima”⁵ Par šo pēdējo dzejoļu krājumu *Pēc uguns* viņa saņem Zinaīdas Lazdas piemiņas fonda godalgu, bet citā trimdas sektorā parādās pret viņu vērsta ažiotaža. Mūža garumā viņa turējās pati pie savas pārliecības, ko viņa pati ir izteikusi šādi: „... bet es esmu sava / pati un viena – / Kad mani sauks vārdā / mana tauta uz savas zemes / es atbalsošos – cilvēks.”⁶

Veltas Tomas apbalvojumi:

1975 Zinaīdas Lazdas piemiņas fonda godalga par dzeju krājumu *Pēc uguns*.

1992 Velta Toma kļuva par Latvijas Zinātņu akadēmijas goda locekli literatūrā.

1995 Triju Zvaigžņu ordeņa virsniece par nopelniem Latvijas labā.

Anita Liepiņa ir bijusi *Jaunās Gaitas* redakcijas kolēģijas biedre kopš 1962. g. *Mazputniņa* tehniskā redaktore (1960tie). Latviešu Fonda dalībniece kopš tā dibināšanas; LF padomē (1994-2000), priekšsēde (1997-99). Mācījusi skolā latviešu valodu (1970tie). Sarīkojusi, riskējot ar personīgo naudu, Latvijas filmas *Nāves ēnā* izrādi (1974). Nēmusi aktīvu dalību kultūras organizācijas „Dardedze Inc.” tapšanā un darbībā līdz pat tās likvidācijai. Triju Zvaigžņu ordeņa virsniece (2003).

⁴ Velta Toma. *Piezīmes...* 34. lpp.

⁵ Velta Toma. *Pēc uguns, dzejoļi 1969-1975* Grāmatu Draugs, 1975.

⁶ Velta Toma. *Sērdienes spēks, dzejoļi 1963-1968*, Grāmatu Draugs 1969, 96. lpp.

BALVAS un GRĀMATAS

Sakopojusi Vita Gaiķe

Dzejas dienu 2021 balvu saņēmis **Ivars Šteinbergs** par dzejas krājumu *Strops*.

Žurnāla *Domuzīme* Dzejas balvu 2021 par labāko latviešu oriģināldzejas krājumu, kas laists klajā no 2020. gada septembra līdz 2021. gada augustam, saņēmusi dzejniece **Liepa Rūce** par pirmo krājumu *Atspulga balss*.

Egona Līva piemiņas balva piešķirta **Maijai Miglai-Streičiai** par romānu *Matildes gadsimts*.

LATVIEŠI CITVALODĀS

Baibas Bičoles dzejoļus angļiski iztulkojusi Bitīte Vinklere krājumā *To Taste the River*. Grāmata ir latviešu un angļu valodā, un veidota kā izlase no visiem sešiem Baibas Bičoles dzejoļu krājumiem. (Plamen Press)

Noras Ikstenas romāns *Mātes piens* iztulkots spāņu valodā *Leche materna* (tulk. Rafael Martin Calvo). (Vaso Roto Ediciones)

Godinot Dainu tēvu, pārīzdotā un papildinātā **Krišjāņa Barona** un citu latviešu sarakstītā ģeogrāfijas grāmata *Mūsu tēvzemes aprakstīšana* izdota angļu valodā – *A Description of Our Homeland*.

PAR LATVIEŠIEM CITVALODĀS

Austrālijas latvietes **Ināras Strungas** grāmata *Sydney via Siberia* domāta ikvienam, kuru interese kā vesture veido mūs mūsu latviskājā mantojumā. Tā ir straujš un informatīvs romāns par izdzīvošanu, izturību, ģimeni un mīlestību.

DZEJA

Kādreizējā bostoniete, kas nu jau atkal atgriezies atpakaļ Latvijā, **Dace Micāne Zālīte** savā otrā dzejoļu krājumā *Zalktenes divas saules* sakopojusi savas izjūtas, dzīvojot divās pasaulēs, uzturot latviešu valodu un kultūru, mācot savam dēlam piederību dzimtai un senču zemei. (Skat. recenziju 59. lpp.)

Pērn mūžībā aizgājušā trimdas dzejnieka **Jura Kronberga** dzeja izdota krājumā *Debesis Dievs bīda mēbeles*. Krājuma sastādītājs Guntars Go-diņš atzīst: „Reti savus labākos dzejoļus dzejnieks uzraksta mūža beigās, bet, manuprāt,

Juris to ir izdarījis, it kā atvadoties, it kā cenšoties iekerties dzīvē ar vārdu nagiem - asiem un maigiem. Patiesiem.” (Dienas grāmata) (Skat. recenziju 56. lpp.)

Jaunā latviešu dzejniece **Elīna Vendija Ribena** izdevusi dzejas krājumu *Suursna*, kas ir ne tikai īpatnēji sastādīts un rakstīts, bet arī drukāts ar dabai draudzīgu drukas iekārtu – risogrāfu, kur katra krāsa tiek drukāta atsevišķā slānī, kā arī katrs no 222 eksemplāriem ir šūts ar rokām. (Biedrība „četrdesmit grādi”)

Jaunais dzejnieks un atdzejotājs **Edvards Kuks** ar debijas krājumu *Vadi* pierāda, ka dzeja ir telpa, kur var būt ar sevi. (Neputns)

Guntara Rača grāmatas *365* trešā daļa ir turpinājums pirmajām divām grāmatas daļām, kurās sakopoti dzejoļi, kurus 2017. gadā autors katru dienu radīja un publicēja īpašajā GR365 Facebook kontā un kuras kļuva par pieprasītākajām grāmatām 2017. un 2018. gadā. Jaunajā grāmatā Guntars publicējis dzejoļus, kas tapuši 2021. gadā no 1. janvāra līdz 2. jūlijam. Grāmatas ceturtdaļa turpina tapt katru dienu un nāks klajā 2022. gada februāra sākumā. (MicRec izdevniecība)

Netikumīgie ir režisores Kristas Burānes veidota dokumentāla dzejas izrāde (*Dirty Deal Teatro*), kuras mērķis ir radīt 21. gadsimta Latvijas pusaudža portretu dzejas valodā. Izrāde saņēmusi „Spēlmaņu nakts” balvu kā 2019./2020. gada labākā izrāde pusaudžiem un gada sasniegums oriģināldramaturģijā. Tagad iznācis dzejas krājums pusaudžiem *Netikumīgie*, kurā publicēti **Agnese Krivades, Marija Luīzes Melķes, Kārļa Vērdiņa, Kirila Ēča un Raimonda Kirka** dzejoļi Ineses Zanderes sastādījumā. (Liels un mazs)

PROZA

Nākamais sērijas „Es esmu...” romāns *Vendenes lotospūķe* ir yeltīts Jānim Porukam un to sarakstījusi **Inga Žolude**, ļaujot lasītājiem līdzī just dīzenajam latviešu literatūras klasiķim, apbrīnot viņu, gan arī strīdēties un dusmoties līdz ar viņu un pret viņu. (Dienas grāmata)

Dramaturģe, publiciste, proziste **Lelde Stumbre** psiholoģiskajā romānā *Perfekcioniste* atklāj to, ko slēpj galvenās varones vienaldzības maska. (Latvijas Mediji)

Elīnas Kokarevičas stāsti krājumā *Rēgi* atklāj fiktīvo varoņu no citiem slēpto dzīvi, stāstos savijoties maģiskā reālisma iezīmēm ar īsā stāsta vai pat novelei raksturīgiem stāstīšanas paņēmieniem. (Valodu māja)

Klajā nācis Latvijas ražīgākās rakstnieces, publicistes, režisores **Daces Judinas** un komponista, dizainera **Artura Nīmaņa** romāns *Pārcēlājs*, kas ir cikla *Laika stāsti* piektā grāmata. (Latvijas Mediji)

Politikis, publicists, žurnālists un mežinieks **Aivars Berķis** par savu romānu *Kūlas svilinātāji* saka: „Šis ir romāns par mežu mērnieku vasaru, par mīlestību un uzticību, kas tiek pārbaudīta ar ilgstošu atšķirtību no ģimenes un ar aizraujošu sansoļu iespējam.” (Latvijas Mediji)

Ramonas Indriksones intrīgējošais romāns *Es biju cita* ievēd lasītāju pasaulē, kura nemanīta mājo tepat līdzās. (Zvaigzne ABC)

„Vakara romāna” sērija iznākusi **Andras Rušmanes** grāmata *Divatne*. (Latvijas Mediji)

Izdoti 2003. gadā mūžībā aizgājušās aktrises un režisores **Dzidras Ritenbergas** atmiņu pieraksti *Es atradu laimi*, kuru saturu papildina bagāts fotogrāfiju klāsts no Latvijas un Krievijas muzejiem un autorens ģimenes arhīviem. (Latvijas Mediji)

Atbildes uz jautājumiem par patiesību un meliem jaunajā grāmatā *Finis veritatis? Par patiesību un meliem* meklē filozofs **Māris Kūlis**. (LU Filozofijas un socioloģijas institūts)

Mācītājs **Viesturs Pirro** grāmatā *Burleska polārajam dinozauram* ar humoru apraksta, kā aizritējuši divi viņa dzīves gadi, dienot aiz polārā loka Kolas pussalā celtnieku bataljonā septiņdesmitos gados. (Zvaigzne ABC)

Latviešu etnogrāfijas pētnieces un popularizētājas, slavenās Grosvaldu - Grinbergu dzimtas pārstāves, **Mērijas Grinbergas** (vecākās) atmiņu pieraksti *Mērijas Grinbergas atmiņas un dienasgrāmatas* iepazīstina ar 19. gs. beigām un 20. gs. sākuma latviešu inteliģences vidi, kā arī ar dzīvi latviešu kolonijās Novgorodas guberņā pēc Pirmā pasaules kara. (Latvijas Mediji)

Iznākusi grāmatu sērijas *Saules gads* trešā grāmata – **Aidas Rancānes**, **Guntas Siliņas-Jasjukevičas** un **Ilzes Briškas** sastādītā *Rudenāji*, kas veidota, lai iedvesmotu un motivētu pieaugušos un bērnus jēgpilnai un dziļai Rudenāju cikla ikdienas un svētku tradīciju iepazīšanai. (Zvaigzne ABC)

TULKOJUMI

Īrijā dzīvojošās latvietes **Silvijas Grigules Džonsas** grāmata *Un ko nu?!* ir 2018. gadā Īrijā izdotās grāmatas angļu valodā *What*

Next? tulkojums, ko paveica Sandra Bondarevska un Venēra Vilovska. Tā stāsta par bērniņu Latvijā, bēgļu gaitām un nonākšanu Īrijā. (Laika grāmata)

Pateicoties Ilmāra Šlāpina ierosmei, padomju disidenta **Dmitrija Prigova** (1940-2007) dažādās dzejas intonācijas un motīvi atklājas arī latviešu valodā – viņš atdzejojis un sastādījis izlasi *Manas dzīves laikā*. (Neputns)

Populārās mūsdienu zviedru rakstnieces **Kamillas Grebes** (**Camilla Grebe**) jaunais romāns *Nemaņa* turpina „Scandinavian noir” detektīvu tradīciju, atainojot mūsdienu Zviedriju kā valsti, kurā cilvēktiesību un labklājības pavēnī slepeni, bet aktīvi darbojas ēnu ekonomika ar saviem likumiem un kārtību (tulk. Inga Grezmane). (Zvaigzne ABC)

Vēsturnieka, Kopenhāģenas universitātes profesora **Karstena Jānkes** (**Carsten Jahnke**) grāmata *Hanza* ir aizraujošs kopsavilkums par jaunākajiem pētījumiem par Hanzu. Grāmatas pamatā ir zināšanu apmaiņa starp kolēģiem Rīgā, Tallinā, Tampērē un Groningenā, Porto un Seviljā. No vācu valodas tulkojis Kārlis Zvirgzdiņš. (Mansards)

VIZUĀLĀ MĀKSLA

Linda Treija un Vita Gaiķe

Latvijas Nacionālais mākslas muzejs LNMM ar 20. gadsimta otrās puses mākslu apmeklētājus iepazīstina izstāžu ciklā „Paaudze”, kas aizsākās jau 2016. gadā. Cikla ietvaros notikušas izstādes tādām ievērojamām Latvijas mākslas personībām kā Boris Bērziņš, Felicita Pauļuka, Daina Riņķe, Henrijs Klēbahs, Līvija Endzēliņa, Hilda Vika, Gunārs Krollis, Džemma Skulme, Romualds Geikins. No 2021. gada 1. oktobra līdz 19. decembrim LNMM galvenās ēkas 2. stāva labajā spārnā skatāma izstāde „**Kentaurs. Jānis Pauļuks / LNMM kolekcija**”. Ekspozīciju veidojošais kodols ir četri Jāņa Pauļuka (1906-1984) gleznotie lielformāta audekli – *Zvejnieku ģimene* (1944-1945), *Fabrika Provodņik Rīgā. 1905. gads* (1944-1945), *Uz liellaivām* (1944-1949) un *Gara verdzība* (1942-1954). Tikai vienu darbu no četrinieka – *Fabrika Provodņik Rīgā. 1905. gads* – pēc eksponēšanas tēlotājas mākslas izstādē 1977. gadā iepirka muzeja kolekcijai – vairāk nekā trīsdesmit gadus pēc tā uzgleznošanas. Parādīta vēl pāris kopizstādēs un mākslinieka piemiņas izstādēs, glezna iegūlās muzeja krātuvē. Kolekcijā vienuviet četrinieks nonāca 1985. gadā kā mākslinieka atrait-

nes Nīnas Robiņas dāvinājums. Turpinot aizsāktu ciklu „Paaudze”, ir paredzētas izstādes Mārai Kažociņai, Jānim Karlovam un Intai Celmiņai, Birutai Baumanei, Leai Davidovai-Medenei, Rolandam Kaņepam, Jānim Leo Priedītim, Gunāram Cilītim, Guntim Strupulim, Rūsiņam Rozītem. Ņubransvikas Universitātes galerijā Frederiktonā izstādē „Patterns & Portraits” septembrī un oktobrī bija skatāmi darbi, ko tekstilmāksliniece Vīta Plūme radījusi trīs gadu desmitu laikā. No 12. novembra līdz nākamā gada 9. janvārim izstāde būs skatāma Jaunskotijas amatniecības centra (Centre for Craft Nova Scotia) galerijā Halifaksā. No 14. janvāra līdz 5. martam viņas izstāde „Recognition” būs redzama Art Gallery of Burlington, Ontario. Tekstilmāksliniece Vīta Plūme dzimusi 1955. gadā Kanādā, Montreālā, ieguvusi maģistra grādu Halifaksā Jaunskotijas Mākslas un Dizaina koledžā (Nova Scotia College of Art and Design) un pašlaik ir emeritas asociētā profesore Ziemeļkarolīnas štata universitātes Dizaina koledžā (College of Design, North Carolina University).

Izstāde „Nepieradinātās dvēseles. Simbolisms Baltijas valstīs” pirmo reizi tika atklāta 2018. gadā Orsē mākslas muzejā Parīzē. Šogad ar Baltijas Asamblejas (BA) balvu mākslā apbalvo mākslas zinātnieci **Gintu Gerhardi-Upenieci** par šī starptautiskā izstāžu cikla īstenošanu. Izstāde aicināja iepazīt simbo-

lismu Baltijas mākslā no 19. gadsimta 90. gadiem līdz 20. gadsimta 30. gadiem, un tā kļuva par vienu no lielākajiem Latvijas reprezentācijas notikumiem Baltijas valstu simtgadē. BA balva tiek pasniegta no 1994. gada, un to ieguvuši daudzi pazīstami kultūras, zinātnes un mākslas jomas darbinieki. Katras balvas apjoms ir 5000 eiro.

Berga bazāra iekšpagalmā (Dzirnavu iela 84) no 15. oktobra līdz 28. novembrim varēja apskatīt izstādi „**Savejie! Latvieši – profesionāli pasaulē 21. gadsimtā**” par ārzemēs dzīvojošiem un strādājošiem latviešiem, kuri nes Latvijas vārdu pasaulē. To ir veidojis muzejs un pētniecības centrs „Latvieši pasaulē” (LaPa). Skatlogos ir redzami 22 latviešu – mūsdienu izceļotāju un Otrā pasaules kara bēgļu, kā arī izceļotāju pēcteču dāvinātie priekšmeti, kas ilustrē viņu karjeras sasniegumus, apliecina saikni un piederību Latvijai. Izstādei intervēti un atspoguļoti tādi mums pazīstami mākslinieki kā gleznotājs, dramaturgs, mākslas kritiķis Raimonds Staprāns, animatore Signe Baumane, gleznotājs, kurators, rakstnieks Imants Tillers, modes dizainers Ernests Sabīne, ērgelniece Ivetā Apkalna, mūziķe, komponiste, diriģente Lolita Ritmane, teātra un kino aktrise Laila Robiņa un citi savās jomās atzīti profesionāļi. Izstāde veidota ar lielu uzsvāru uz digitālo saturu – <http://savejie.lapamuzejs.lv>

Jānis Pauļuks. Gara verdzība. 1942-1954. Audekls, eļļa. LNMM

Foto: Normunds Brasliņš

PĒTERIS BOLŠAITIS (1937.12.VII - 2021.11.IX)

Savā Rīgas Lāčplēša centra dzīvoklī māsa klātbūtnē no šīs pasaules negaidīti šķīries izcilais patriots, zinātnieks, domātājs un literāts Pēteris Bolšaitis. Pirms dažiem gadiem klajā nāca viņa dzīves memuārs *Pēterā peripetijas*. Vārdnīca skaidro, ka *peripetija* ir pēkšņa pārmaiņa jeb drāmas varoņa likteņa spēja pārvērtība. Pēterim tiešām tādu netrūka, bet krasākā pārvērtība notiek pusmūžā – eksaktais zinātnieks strauji pāraug eksistenciālā domātājā, aktivistā un filozofiski vēsturisku grāmatu tulkotājā un sacerētājā.

Bēgļu zēns Pēteris nonāk trimdā ar māti un māsu, uzaug Venecuēlā. Tēvs, virsnieks, miris izsūtījumā Sibīrijā. Apdāvinātais jauneklis kā stipendiāts studē Kalifornijas *Caltech* institūtā un Delavēras universitātē, kur iegūst doktora grādu ķīmijā. Vēlāk profesors un pētnieks Merilandes universitātē, *Max Planck* Fiziskās ķīmijas institūtā Getingenā Vācijā un Masačuzetas *MIT* institūtā ASV. Studiju laikā ir tipisks izveicīgs trimdas latviešu jauniešs, kādos Jāņos ieskatās latviešu meitenē Īrā – bet viņa tomēr apprec citu ...

Pusmūžā divi notikumi līdztekus veido *lielo peripetiju*, kas ievada Pētera dzīvi jaunā gultnē: Latvijā sākas „Trešā atmoda” un viņš at-

kal satuvinās ar Īru, kuŗa kļuvusi atraitne un divu puīseļu māte. Viņš apprec savu Īru un kļūst zēnu audzītēvs. Pēteris beidzot jūtas laimīgs. Abi ar Īru turpina aktīvi atbalstīt savas tautas brīvības cīņu. Deviņdesmitajos gados, pārceļoties dzīvot Latvijā, ar sparū iekļaujas atjaunotās brīvvalsts sabiedriskajā un kultūras dzīvē.

Uzplaukst *jaunais* Pēteris Bolšaitis – literāts un domātājs, arī *darītājs*, kurš iedziļinās dzimtās zemes vēsturē un šodienas problēmās, konfliktu nevardarīgā risināšanā. Vairākus gadus Pēteris ir Okupācijas muzeja valdes priekšsēdis. 2016. gadā pelnīti saņēma Triju Zvaigžņu ordeni. Progresīvas slimības māka, Īra no šīs saules šķiras 2018. gadā.

Īpaši ievērojami ir Pētera Bolšaiša tulkojumi latviešu valodā no un par mūsu zemes vēsturiskajiem līdzdzīvotājiem baltvāciešiem un ebrejiem, tostarp par sev intelektuāli tuvu baltvācieti, Latvijas patriotu un pirmās brīvvalsts politiķi, publicistu un minoritāšu aizstāvi Paulu Šīmani (1876-1944. Skat. rec. *JG* nr. 285), kā arī grieķu rakstnieka Kazantzakis kontroversiālo romānu *Kristus pēdējais kārdinājums*. Top līdzautors grāmatai *Latvijas klusie varoņi*, kas apkopo dokumentālu izpēti par līdz šim neievērotiem cilvēkiem, kuri Latvijā pašizliedzīgi no nāves glābuši okupāciju varu apdraudētus cilvēkus. Kopā ar Amerikā iepazītu no holokausta izglābušos Latvijas ebreju bēgļu Eduardu Andersu viņš nodibina Kluso varoņu fondu un stipendiju Vītolu fondā.

Mīlais draugs Pēteri, mīlie lasītāji, lai vienojamies apustuļa Pāvila mudinājumā, ko Pēteris citē savās *Peripetijās*: „Neatmaksājiet nevienam ar ļaunu, domājiet par to, ko varat labu darīt visiem cilvēkiem.”

Juris Šlesers

Foto: Vītolu fonds

OJĀRS AUSEKLIS CELLE

(1929.6.XI - 2021.8.IX)

Ojāra Celles dzīves gaitas, šķiet, vadīja divi pamatprincipi: iesaistīties tādās organizācijās un biedrībās, kas pieņem cilvēkus neatkarīgi no ticības un izglītības līmeņa, un fiziski, ne tikai domās, pavadīt cik vien iespējams no savas gandrīz 92 gadu garās dzīves brīvā Latvijā, valstī, kurā piedzima, kurā atgriezās strādāt 1995. gadā un kurā arī ieelpoja pēdējo šīs dzīves elpu.

Ojārs Celle ar vienreizēju mentālu veiklību spēja ievākt, izšķirot, saorganizēt un paturēt prātā ļoti daudz informācijas. Rietumvācijā, Hanoveras tuvumā, kur viņš nonāca bēgļu gaitās un pabeidza latviešu ģimnāziju, Ojāra mīļākais priekšmets bija vēsture. Kalifornijas Universitātē Berklejā izstudējušam ģeologiju, Ojāra maizes darbs Ziemeļkalifornijā saistījās ar tehnisko rakstīšanu inženierzinātnes laukā. Viņš strādāja firmās, kam bija ASV valdības kontrakti, gan pie „Apollo” mēness braukšanas programmas (Douglas Aircraft), gan zemūdenēm (Westinghouse). Būdams kaislīgs šahists, Dienvidkalifornijā Celle spēlēja šahu vienā komandā ar rakstniekiem Anšlavu Eglīti un Olafu Stumbru un 1964. gadā pret lielmeistaru Bobiju Fišeru. Vidusskolā, domādams, ka varbūt reiz kļūs par sporta žurnālistu, Celle visu mūžu prātā turēja dažādažādu sportu statistiku, pareizajā brīdī spēdams lietpratīgi komentēt gandrīz jebkuru izspēli.

Kaut Ojārs Celle netiecās pēc vadības lomām sabiedriskajā darbā, viņš arī neatteica amatus un ar tiem saistītos atbildīgos un laiktīpīgos pienākumus. Deviņus gadus viņš vadīja Ziemeļkalifornijas Latviešu biedrību, darbojās Latviešu fonda padomē, bija ilggadīgs Latvijas Brīvības fonda pārstāvis Ziemeļkalifornijā. Atgriezies Latvijā, Ojārs darbojās PBLA birojā Rīgā, vispirms kā pārstāvis, vēlāk kā padomnieks, veltīja laiku Rīgas Latviešu biedrības atbalsta fondam kā tā priekšsēdis. No Stokholmas ielas bieži steidzās ar portfeli uz 11. tramvaju, lai piedalītos Okupācijas muzeja biedrības valdes sēdēs, bija arī valdes loceklis Rīgas Brāļu kapu un Latvijas vēsturiskā mantojuma fondā. Apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni.

Arī redaktora darbu Celle nebijās. 37 gadus viņš bija *Ziemeļkalifornijas Apskata* redaktors, no 1975. līdz 1982. gadam *Latvju*

Foto no Celles ģimenes arhīva

enciklopēdijas 1962-1982 Dr. Edgara Andersona redakcijas sekretārs, kā arī pielika savu roku laikrakstu *Brīvā Latvija* un *Laiks* redakcijas darbā. Tomēr varbūt visnozīmīgākais un paliekošākais devums ir Ojāra Celles ilggadīgais, objektīvais ieskats Latvijas valstiskajā un politiskajā dzīvē. Latviešu prese regulāri publicēja Celles slejas, tās gaidīja un kaislīgi pārrunāja šo sleju lasītāji. Šie raksti periodikā ir dzirds avots trimdas latviešu dažādo domu izpratnei, kā arī Latvijas valsts attīstības pētniecībai.

Kopš 1963. gada dzīves gaitās un daudzajos redakcijas darbos Ojāram līdzī darbojusies un viņu allaž atbalstījusi dzīvesbiedre Māra (Lācis) Celle, arī bērni Kārlis un Ieva. 23. septembrī Rīgas Latviešu biedrībā atvadoties no sava tēva, Ieva (Celle) Harms atminējās:

„Mājās bija tikai viena telefona līnija, un tētis bija mans lielākais konkurents uz šo telefonu. Es kā padsmiņiece vakaros gribēju ar draudzenēm plāpāt, bet viņam zvanīja no visas Amerikas par latviešu lietām: *Apskats*, Amerikas latviešu apvienība, Pasaules brīvo latviešu apvienība, *Latvju enciklopēdija*, 2×2, 3×3, Latviešu kredītbiedrība, Dziesmu svētki, tie bija ikdienas jēdzieni, un tētis bija [to] būtiska sastāvdaļa. Kā daudzi savos līdzjūtības vārdos ir rakstījuši, viņš bija stūrakmens, pamats, priekšzīme, viņš bija vesela ēra vienā garā.”

Sarma Muižniece Liepiņa

Rakstu gatavojot izmantotas Māras Celles un Ievas Celles Harms atvadrunas, PBLA pārstāvniecības atvadu vārdi Ojāram Cellem *PBLA biļetenā*, <literatūra.lv>, ģimenes arhīvi.

JAUNĀS GAITAS LABVĒLI

Zim. Agnese Matisone

*Vendīgs auga ozoliņš
Vendīgā kalniņā:
Vara saknes, zelta zari
Sudrabiņa lapiņām.*

LD 34 066, 12

Kopš 2010. g. līdz šim ziedojuši...

Z E L T A (no \$500)

Anna un Sandors Abeni
Voldemārs un Irēne Aveni
Nikolajs Balabkins
Sigurds Brīvkalns
Ingrīda un Nikolajs Bulmaņi
Oļģerts Cakars
Rita Drone
Šelliņa Ekmane
Andrievs Ezergailis
Līga Gaide
Rita Gāle
Vītauts Kalniņš
Andrejs un Ilona Ķīse
Ruta Kupce
Didzis Liepiņš
Guntis Liepiņš
Guna Mundheim
Arturs Neparts
Valters Nollendorfs
Juris un Silvia Orle
Andrejs Ozoliņš
Jānis Peniķis
Juris Petričeks
Ilze Plaudis
Andris Priedītis
Kristīna Putenis
Māris Roze
Jautrīte Saliņa
Mārtiņš Saulespurēns
Knuts Skujenieks
Ilgvars Šteins
Juris Ubāns
Lauma Upelnieks Katis
Kārlis Vasarājs
Vilis Vītols
Lilīta Zaļkalne
Lilija un Manfreds Zīverts
Amerikas Latviešu apvienība
Latviešu kultūras biedrība TILTS
Latviešu Rakstnieku apvienība
ANONĪMI – 2

S U D R A B A (\$100 - \$499)

Biruta Abuls
Pēteris Alunāns
Andrejs Baidiņš
Ilgors-Ivars Balodis
Ilgonis Bērsons
Evarists Bērziņš
Wilma Teness un Uģis Bērziņš

Maija Bišmanis
Uldis Bluķis
Valda Bolis
Vilma Bolšteins
Ilze Bregzis
Jānis Brežinskis
Leons Briedis
Laila un Pāvils Cakuli
Māra un Ojārs Celles
Vija Celmiņš
Juris Cilnis
Gundega Dāvidsone
Aina Dravnieks
Jānis Eglītis
Ligita Galdiņa
Esmarelda Gaiķe
Lelde Gilman
Uldis Grava
Richards Grigors
Lolita Gulbis
Voldemārs Gulēns
Valda Gustavs
Sibilla Hershey
Maija Hinkle
Vija Ilziņa
Ingrīda Jākobsona
Dzintra Janavs
Laima Kalniņa
Tija Kārkle
Fred A. Keire
Gundars Ķeniņš Kings
Dace Ķezbers
Mirdza Krastiņa
Egīls Kronlins
Kazimirs Laurs
Ilze Lāce-Verhaeghe
Ieva Lerchs
Valda Lēvenšteina
Maruta Lietiņa-Ray
Jānis Lindbergs
Sarmīte Lunde
Aija Medenis
Modris Mednis
Melburnas Latviešu biedrība
Vija Moore
Lalīta Muižniece
Sarma Muižniece Liepiņa
Martha Munters
George Neimanis
Ausma Matcate-Nonācs
Jānis J. Pirktiņš

Gundars Pļavkalns
Guntis un Māra Plēsumi
Vilis M. Plinte
Vaiva Puķīte
Ieva Puris
Ausma Rabe
Astrīda Ramrath
Velta Reimanis
Jānis M. Riekstiņš
Jānis Rogainis
Helmi Rožankovska
Gerda Roze
Astra un Andris Rozes
Juta Savage
Alfreds R. Semeiks
Aina Siksna
Andrejs Sināts
Maija un Juris Šleseri
Ojārs un Zinta Sovers
Ilona un Raimonds Staprāni
Irīna un Dailons Štaurers
Rasma Stelps-Kiršteins
Zenta Stengels
Ruta Straumanis
Maksims Strunskis
Eleonora Šturma
Biruta Sūrmane
Miķelis Svilāns
Tupešu Jānis
Dagmāra Vallena
Pāvils Vasariņš
Zigrīda Vidners
Māra Vīksniņa
Aivars Vilemsons
Maija Vītola
Rasma Vītola
Vilis Vītols
Maruta Voitkus-Lūkins
Zigfrīds Zadvinskis
Irma Zālīte
Māra Zandberga
Modris un Gita Zandbergi
Ģirts Zēgners
Aija Zommers
Gunars Zvejnieks
Kārlis Žubeckis
Amerikas Latviešu palīdzības
fonds (LRFA)
Amerikas Latviešu Tautiskā
savienība (ALTS)
SIA Drukātava
ANONĪMI – 2

B R O N Z A S (līdz \$99)
Ivars Antēns
Ritvars Asbergs
Adolfs Avens
Vilnis Baumanis
Māra Beldava
Aija Bjornson
Andrejs Brošs
Jānis Dimants
Lidija Dombrovska Larsena
Lauris Eglītis
Ligita Evans
Edīte Franklin
Dace Frišs
Marta Grinberga
Ilga Harrington
Silvija Jones
Liena Kaugara
Ojārs Krātiņš
Tija un Maigonis Krūmiņš
Indulis Lācis
Jānis Langins
Dagmāra Lejnieks
George Liepiņš
Ieva Liepkaula
Laima Martinska
Rūta Mežavilka
Modris Morozovs
Ilze Mueller
Agate Nesaule
Baiba Ozola
Andris un Māra Padeģi
Lilija Pencis
Rita Podnieks
Dzidra Purmale
Ina Purviņa
Vītolds Rācenis
Dzidra Razevska-Upāne
Austra Reine
Marga Reinholds
Jānis Rokpelnis
Silvija Rūtenberga
Gunta Semba
Ilze Šimane
Olga Taylor
Linda Treija
Leo Trinkuns
Aina Urdze
Ieva Vidners
Astra Zemzars
Aija Zichmane

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors: Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
juris.zagarins@gmail.com
Telefons 413-732-3803; 413-519-8266

Mākslas redaktore: Linda Treija
<lindatreija6@gmail.com>

Literatūras redaktors: Vladis Spāre
<vladis.spare@gmail.com>

Literatūras redaktora vietniece:
Sandra Ratniece
<ratniece.epasts@gmail.com>

Redakcijas kolēģija un konsultanti:
Dace Aperāne, Voldemārs Avens, Vita
Gaiķe, Lāsma Gaitniece, Anita Liepiņa,
Uldis Matīss, Maija Meirāne, Juris Šlesers,
Lienīte Medne-Spāre, Lilita Zaļkalne

Saimniecības vadītāja:
Tija Kārkle
1515 Richmond Hwy, Apt. 805
Arlington, VA 22202, U. S. A.
<tijalaura@comcast.net>

JG mājas lapa:
<jaunagaita.net>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem
parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne
vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos
preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē
dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un
tekstus, atsaukšanās uz *JG* ir obligāta.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus
eksemplārus lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam.

PĒRCIET! DĀVINIET! ATBALSTIET!

Latvijā *Jauno Gaitu* meklējiet Jāņa Rozes un
Zvaigznes ABC veikalos un Latvijas Okupācijas
muzejā. Bibliotēkās lasiet par brīvu!

JAUNĀS GAITAS ABONĒŠANA:

1 gadam: USD 39 (EUR 34)
2 gadiem: USD 76 (EUR 66)

Atsevišķa *JG* numura cena ar piegādi: USD 10

Čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei, uz
čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

Nota Bene!

Pagaidām maksājumus ar čeku varam
pieņemt tikai un vienīgi ASV dolāros.

Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

**MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS
VARAT ARĪ NOKĀRTOT JG MĀJAS LAPĀ
<jaunagaita.net>**

nospiežot tur atrodamo pogu:

Ja Jūs dzīvojat Eirozonā, un šī poga Jums
nedarbojas, tad lūdziet mūsu pārstāves
Eirozonā palīdzību:

Rakstiet

Lilita Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna

S-170 78 Sweden

e-pasts: <lilita.zalkalns@icloud.com>

LITERATURE

Andra Manfelde, Dagnija Dreika, Maija Migla-Streiča, Inta Kampara and Jānis Elsbergs offer selections of their most recent poems. Short stories are by Signe Viška, and Silvija Brice. Dace Vīgante gives a fragment from her novel *Romatīķis (The Romanticist)*. Andris Zeibots and Inga Pizāne each give both poetry and a short story. Poems by contemporary Lithuanian poet Vldas Braziūnas and a Christmas story by German novelist Arnold Zweig (1887-1968) are included in translation.

VISUAL ART

Art historian Dace Lamberga, curator of exhibits at the Latvian National Museum of Art, writes about an exhibition she assembled for the centenary of Latvia's nationhood, "The Riga Group of Artists – 100". The Riga Group of Artists consisted of individualistic young painters who got together during the First World War, experimented with cubism and other innovative directions in the 1920s, and transitioned to realism in the early 1930s. Lamberga's article is illustrated by photo-reproductions throughout the issue.

Art editor Linda Treija describes the tumultuous public reaction in Riga to a wall mural painting by Kristians Brekte, meant to honor artist and social activist Džemma Skulme (1925-2019).

Treija also reports on a gathering of American Latvian artists in the Catskills of New York state in fall 2021.

The cover design is by Linda Treija.

MUSIC

Music editor Dace Aperāne recommends two new music recordings made available on <skani.lv>, a division of the Latvian Music Information Center. One is the album *Eternity*: music of Pēteris Plakidis performed by the Latvian Radio Choir led by Sigvards Kļava, and the other is titled *Shadow Games in the River*, chamber music performed by Ilona Meija, Dzintra Erliha, and Ivars Bezprozvanovs.

ABOUT BOOKS

Writer / critic Sandra Ratniece, newly a member of our editorial staff, reviews three books of poetry: Juris Kronbergs, *Debesīs Dievs bīda mēbeles (God Rearranges Furniture in Heaven)*, a posthumous collection, edited by Guntars Godiņš; Juris Helds, *Svētījiet maldugunis (Bless the Fen Fire)*; and Dace Micāne-Zālīte, *Zalktenes divas saules (Two Suns of the Adder)*.

Kristīne Ilziņa reviews *Nākotnes kalējs (Future Forger)*, a biographical novel by Māris Bērziņš about Vilis Lācis (1904-1966), who, besides being a writer, was Chairman of the Council of Ministers of the Latvian S.S.R. 1945-1959.

Lāsma Gaitniece reviews Inese Krūmiņa, *Vilkme*, an autobiographical family saga.

Anita Liepiņa looks back on the literary oeuvre of Velta Toma (1912-1999), a deeply patriotic poet whose work was infused with feminine sensitivity and sadness of exile.

BRIEFLY NOTED

Vita Gaiķe reports on literary awards and recently published books. Linda Treija reports on art exhibits.

IN MEMORIAM

Pēteris Bolšaitis (1937-2021) was a scientist, writer, historian, philanthropist and Latvian patriot.

Ojārs Auseklis Celle (1929-2021) was a social activist and commentator on many aspects of the life of the Latvian community in exile.